

COELIBÁTUS ÉS POLGÁRI HÁZASSÁG.

TARTALMA:

- I. A gazdasszony. Egyház-történeti tanulmány.
- II. Egynémely főtiszt, és nagyságos agyvelőnek sajnós aberratioja polgári házasság dolgában. Tiszteletlen polémia.

ÍRTA

PAPRAMORGÓ

A „BARÁTFÜLEK” SZERZŐJE.

PEST.

K I A D J A H E C K E N A S T G u s z t á v.

1870.

Megvallom, hogy most, először életemben, bele-
tört a késem azon munkába, melyhez hozzáfogtam.

Terjedelmesen akartam ugyanis vázolni a *coeli-
bátus* hatását és erkölcsrontó eredményeit.

Nem sikerült. Mire kissé belemélyedtem tár-
gyamba, a toll undorral fordult ki kezemből azon
temérdek szenny és piszokkal szemben, melynek
képét kellett volna adnom, hogy rajzom kimerítő
legyen.

Civilizált, romlatlan lelkű ember még leírni is
alig képes azt, amiben a keresztyénség fejei főgyönyö-
rűségöket találtak.

Rövidebbre fogtam tehát feladatomat, s a római
papság dúsgazdag botránykrónikájából csak igen
homoeopathikus mértékben merítettem, csakis any-
nyit, amennyi állításaim illustr átlójára elkerülhetlen
szükséges volt.

Összekötém e füzetben a coelibátus ügyét a *pol-
gári házasság* kérdésével.

Rokon e két kérdés annyiban, hogy amannak eltörlése által a *papot*, ennek behozatala által az *embert* kell a házasság mezején felszabadítanunk.

S ne feledje a magyar törvényhozás, hogy e két tény által csak egy *szabad országnak becsületbeli kötelességét* teljesíti.

A
GAZDASSZONY.

EGYHÁZTÖRTÉNETI TANULMÁNY.

I.

A „gazdasszony” egyháztörténeti fogalmának megállapítása.

A „gazdasszony” magában véve igen ártatlan dolog, és – szó sincs róla, – hasznos tagja az emberi társaságnak.

A gazdasszony az anyagi gondviselést képviseli, s ha nincs asszony a háznál, gyakran az erkölcsit is. Nála van deponálva az étkamra s padlás kulcsa, ő a pincék cerberusa. Ő táplálja a ház népét s ő házsártoskodik a cselédekkel. Goromba is lehet, csak hü legyen. Ő azon töltés, mely számos nőtlen ember gazdaságát a végdissolutió ellen megóvjá,

De valamint az állati fajok fejlődésében a tökéletesedésnek különféle fokozatait szemléljük, valamint azt látjuk, hogy a majmok legkifejlődöttebb fajaitól, a gorillától és csimpánzétól feljebb menve az aethiopiai négerhez, ettől az indiánhoz, ettől ismét tovább haladva a kaukázusi faj fehér emberéhez jutunk, melynek fájában ismét egy szép nőben találjuk meg a tökély legmagasabb fokát: úgy az emlősök azon fájában is,

melyet gazdasszonynak nevezünk, a fejlődés különböző fokozataival találkozunk.

Az első fokon áll a közönséges, világi gazdasszony.

A másodikon: a pap szakácsnéja.

A harmadikon: a pap *gazdasszonya*.

A negyediken: a pap „*nővére*”, „*unokahúga*” és „*elszegényedett rokonai*”.

Mindezek alosztályozásai a gazdasszonyi fajnak tágabb értelemben; bár hétköznapi elnevezéseikre nézve különböznek egymástól.

Hogy azonban a szakácsné és unokahúg lényegében szinte a gazdasszonyi genus kiegészítő részét teszik, be fogjuk látni, ha *a papi gazdasszony* fogalmának definitiója iránt tisztába jövünk.

Láttuk fentebb, mi a világi gazdasszony.

Ettől a papi abban különbözik; hogy hatásköre, hatalma nagyobb, mélyebb és élvezetesebb. A papi gazdasszony nemcsak a háztartás terheit viseli, hanem visel más terhet is.

Nemcsak az éléskamra és padlás kulcsát őrzi, nála van a hálószoza kulcsa is.

Ő nemcsak étellel itallal tartja a ház urát, hanem tartja más eszményibb, bár szinte kézzelfogható táplálékkal, melyre már a szent írás is céloz, mondván „nemcsak kenyérrrel él az ember”.

Ő nemcsak egy fedél alatt lakik urával, de egy-szersmind egy – takaró alatt.

Ő a ház jó szelleme, ki híven megosztja urának örömét, búját, asztalát és ágyát.

Ez a papi gazdasszonyi faj általános jellemző vonása.

A fentebb említett alfajok külső esetleges körülmények szüleményei.

Így például a szegény plébánosnál, kinek házánál csak egyetlen nőszemély lakik, szakácsné név alatt találkozunk a gazdasszonnyal.

Jobb módú plébános, esperes házánál, vagy záróban, hol már több példánya működik a nőnemnek; a gazdasszony a maga eredeti tisztaságában lép fel, mint valóságos gazdasszony.

Ehez járulnak, vagy ennek helyét pótolják a jobb anyagi körülmények közt élő papoknál az unokahúgok, nővérek, szegény rokonok, kik rendesen finomabb toilette, a nyilvánosság előtt is bizalmasabb viszony és kevesebb dolog által különböznek a közönséges gazdasszonytól.

Sok papi háznál végre a gazdasszonyi faj mind ezen különböző alfajaiból találunk egy vagy több példányt.

Végre e fajhoz tartoznak még az ú. n. „*fogadott gyermekek*”, mint a gazdasszonyi faj származékai, azon elv szerint: *accessorium sequitur suum principale*. Számuk meghatározatlan, s idő folytán, külső bevándorlás nélkül is, megfoghatlan módon szaporodni szoktak.

A gazdasszonyi faj a világ minden részeiben megtalálható, a hol létezésének előfeltételei megvannak, azaz: ahol az egyedül üdvözítő egyház papjai a szü-

zességi fogadalom megtartásának praxisában fáradoznak.

*

E kevés természettudományi adatokat szükségesnek találtam előrebocsátani, hogy olvasóim megismerkedve a „gazdasszony” phisikai természetével, annál alaposabban behathassanak e szó egyház-történeti fogalmába.

Mert a „*gazdasszony*” hétköznapi értelmében a szónak csupán egy papi házgondviselőt jelent, de egyháztörténeti szempontból tekintve, az egyház *egyik legrégebb traditiójának*, a papság évezredes jellemvonasának *symboluma*.

A gazdasszony az egyháztörténetben úgy jelenik meg előttünk, mint a *papi kicmpongások personifikációja*.

Ebben a jelben győzött, – azaz hogy: élvezett az egyedül üdvözítő egyház papsága kezdet óta.

Ennyit a „gazdasszony” fogalmának tisztázására.

Azon életmód, melynek képviselőjéül jelöltem ki fentebb a gazdasszony nevet, közös az összes kath. papsággal.

Domenech abbé írja Mexikóról, hogy ott a papság nagy része pláne polygamiában él. Egy püspök, úgymond a többi közt, egyszer megyelátogatás alkalmával egy faluba ért. A falu lelkésze e szavakkal jött

elébe: „főtisztelendő uram, kérem, legyen szíves gyermekeimet s anyjaikat megáldani!” A püspök elment a házhoz, s azt telve találta anyákkal s gyermekekkel, kik mind a lelkészéi voltak.

S váljon másképp van-e nálunk?

Exempla sunt odiosa. Hozhatnék fel százával példákat saját tapasztalatomból. De nem teszem, mert élő embereket kellene emlegetnem, kik köztünk élnek, s kiket nem akarok személyes gyengeségeik felhordása által megsérteni. Azért is e lapokon állításaimat csak vagy már régibb, vagy tőlük távol eső példákkal fogom illusztrálni. Hogy aztán e példák igazak, hogy állításaim helyesek-e, azt ítélje meg az olvasó saját tapasztalásából.

Nézze mindenki azon papok életmódját, akiket ismer; – nem tartok tőle, hogy észleletei ellenkező eredményre vezessék.

Mert váljon nem tud-e minden ember egy vagy más papról „stickli”-ket, melyek e kapitulumhoz tartoznának?

A népnél, – s nemcsak nálunk, de mindenütt, – elfogadott dolog, hogy a gazdasszony a papnak ágyasa, – valódi kiegészítő része minden parochiának.

S a népet ritkán csalja meg ösztöne.

II.

A gazdasszony a keresztyénység első évezredében.

A természet a férfit és nőt egymásra utalta, hogy kölcsönösen segítsék és gyámolítsák egymást, hogy viseljék együtt az élet búját és örömét.

E vonzalom a két nem közt oly régi, mint az emberi faj, oly mélyen gyökerezik természetünkben mint bármely más *vágy* vagy ösztön, mely belénk oltatott; s annál nagyobb, annál ellenállhatlanabb hatással bír az emberre, mert a természeti szükségnek oly kielégítésére vezet, mely, – valljuk be, hiszen *castis omnia casta*, – élvezettel jár.

Ez élvezet általában és feltétlenül sehol és soha a világon bűnnek nem bélyegeztetett; sőt a társadalom mindenütt fő feladatai egyikének tartotta azt szabályozni, egyésként hogy az emberi nem szaporodása és fejlődésére nézve hasznos irányba terelje, másrészt hogy túlzásai elé gátat vessen.

Nincs azonban szenvedély, mely túl ne csapongjon az ész és erkölcs úgy, mint a pozitív törvénye[^] által elébe vont korlátokon. E tekintetben a túlzás bűnei egykorúak az emberiséggel.

A nemi kicsapongás ezenkívül azon bűnök közé tartozik, melyek tér és idő, nemzeti és faji különbség nélkül általánosan el vannak terjedve az egész világon.

Ez tény, s e ténnyel szemben azt hiszem, szabad lesz e tárgyról nyíltan beszélnünk. A nyíltság még nem helyeslése a bűnnek, sőt biztosabb mód annak megbélyegzésére, mint azon fátyol, melyet a szenteskedés vagy álszemérem borít rá, hogy elfedje a világ ítélő szemei elől.

Ha már a nemi kicsapongás bűne az ember természetében rejlő okokból ered, nem fogunk rajta csudálkozni, ha azt látjuk, hogy a papi osztály már kezdet óta a társadalom számos más osztályainál több rabszolgát állított e bűn szolgálatába.

A munka és a családi életben kifejlődő házas érények e bűn ellen a legjobb óvószerek.

A pap azonban sohasem dolgozott, – nem legalább a szó azon értelmében, melyet annak a társadalom túlnyomó részére nézve tulajdonítanunk kell. A kézimunkát, mely elfárasztván a testet, egyszersmind óvja a kicsapongás tói, a pap nem ismeri. Dolgai testi fáradtsággal nem járnak, sőt részben olyanok, melyek a testre csak ingerlően hatnak.

Éhez járul, hogy a papot hivatása gyakori érintkezésre utalja számos nővel: kik kedélyök vallásos-

ságánál fogva oly bizalommal járulnak az egyház szolgálja elé, minövel más férfihoz nem közelítenének; – e gyakori érintkezések pedig nem maradhatnak nyom nélkül a papra nézve.

A házás élet csendes boldogságát s erényeit a pap szinte nem ismeri. Kezdetben ugyan, sőt egy ezredéven át házasodtak a papok, s az egyház elismerte házasságukat; de azért már igen korán keletkezett az egyházban azon irány, mely a papi házasság betiltására törekedett, mely a házasságon kívül élést érdemes, szent dolognak hirdette.

Kezdetben a vallási rajongás táplálta e házasság ellenes irányt, utóbb azonban a szenvedély, mely a házasság intézményében csak buja vágyainak korlátozását látta. S így, a házasság megengedett volta dacára már kezdet óta sok pap coelibátusban élt.

A papság tehát helyzete úgy mint életmódja által nagy mértékben ki volt téve a kicsapongás kísértéseinek.

De kitérni e kísértésnek útjából, – esze ágában sem volt.

Alig gyarapodott az egyház annyira, hogy papjai bőségben úszhattak, a históriát telve találjuk a papi kicsapongások rajzaival.

Már 260-ban *samosatai Pál*, antiochiai püspök, mint sz. Eusébius egyházi író mondja, két szép fiatal társalkodónőt tartott házában.

Azon *Dioskurus*, alexandriai érsekről, kinek az efezusi rablózsinat e szép melléknevét köszöni, írva

találjuk, hogy a chalcedoni zsinat által azért tétetett le hivataláról, mert az egyházi alamizsnákból befolyt összegeket táncosnőkre költé, mert palotája s magán fürdője nyitva állt a kéj hölgyek előtt, s mert egy elvetemedettségéről általánosan ismert nővel, *Pansophiával* nyilvános ágyasságban élt.

S hogy ez életmód nem sporadikus jelenség volt az egyházban, hanem általánosan elterjedett szokás, mutatja az, hogy már a 4. században *aranyházú sz. János* mint konstantinápolyi érsek a szószékről prédikált azon nők ellen, kik cseléd vagy testvér név alatt laktak a papok házaiban, hogy már *Honorius* császár törvényt hozott a papok „testvérei és unokahúgai” betiltására, hogy *Valentinian* császár szükségesnek találta a papoknak törvény által megtiltani „özvegyek és hajadonok” látogatását.

És hogy mily mélyre sülyedett a papság már ekkor, mutatja az, hogy számos pap ájtatos nő által kitartatta magát. *Damasus* püspöknek Constantin császár alatt gúnyneve volt: „a nők fülvakarója”; és szent Jeromos nyíltan ír azon papok ellen, kik pénzért adták el szerelmöket ájtatos vénasszonyoknak!

S így volt ez tovább is a középkorban.

A bujaság kicsapongásai extensive s intensive mind jobban terjedtek. Már *Justinián* császár, ki az ilyesekben igen szigorú volt, két püspököt büntetett

meg poederastia miatt, s a nyugaton rövid idő múlva azt látjuk, hogy a papság, míg egyfelől a jus primae noctis privilégiumát élvezi, más felől – mint Franciaországban, – tizedet szed még a leányokból is!

Az aristokratia gyilkolt és rabolt, a papság ezenfelül még csalt és kéjelgett, – a szegény ember, kit e kettős urai kifosztottak s meggyaláztak, tolvajságra adta fejét, – mindannyian pedig buzgón és ájtatosan imádkoztak!

Es ez par excellence a „vallás korszaka” volt Európában.

III

A coelibátus behozatala.

Kezdetben, mind tudjuk, a papok széltében házassodtak.

Pál apostol azt tanácslá híveinek, hogy lehetőleg feleséges embert válaszszanak püspökké, mert az ilyennek erkölcsösségében jobban megbízhatnak; az apostolokat nejeik kísérték térítési útakon, s különösen *Péter* apostol mindig magával hordta kedves feleségét.

De már rövid idő alatt keletkezett az egyházban egy párt, mely a papok házassága ellen agitált, kezdetben vallási rajongásból, utóbb erkölcstelenségből és hatalomvágyból.

Zeno veronai püspök már a negyedik században azt hirdette, hogy a keresztyén erény legnagyobb dicsősége az *emberi természetet lábbal taposni*; – szent Jeromos-nak pedig annyira elment az esze, miszerint prédikálta, hogy a házasságnak csak azon egy érdeme van, hogy – szüzeket produkál.

Csakhamar akadtak zsinatok is, melyek e képtelen és erkölcstelen tanok mellett nyilatkoztak, s mi-

dón a IV. században egy olasz barát, *Jovinián* azt merete prédikálni, hogy az üdvösségre semmi befolyása sincs annak, ha valaki házas-e vagy nem, – nemcsak zsinatilag kiátkoztatott, de még halála után is meggyalázták.

*

Hogy tehát a nőtelen élet érdemesebb és kedvesebb isten előtt a házas életnél, – ez már jókor elfogadott tana lett az egyháznak.

E tantól azonban még messze volt a papok házasságának betiltása.

A pápák már régóta ellenei voltak a papi házasságnak, s több ízben megkísérték annak betiltását. VIII. Benedek elátkozá a papok házasságát s gyermekeiket az egyház rabszolgáinak nyilvánítá. Nem sokat használt.

A coelibátus behozatalának főbüne *VII. Gergelyt* illeti.

A pápák e legnagyobbja természetének teljes erélyét, lángeszének minden hatalmát felhasználta e már rég kísérletbe vett rendszabály keresztül vitelére.

Nem a közerkölcsiség tekintetei vitték Gergelyt e lépésre, ki maga is buzgó s fáradhatlan szeretője volt a szép *Mathild* örgrófnének, s kiről a wormszi zsinat igen jellemzően mondja, hogy „a kicsapongó kéjhölgyeket elébe teszi a becsületes nőknek,” de rávitte a hatalomvágy; mert az egyház minden papját csak úgy tehetta a pápai hatalom rabszolgájává, ha

sikerül eltépnie azon végső köteléket, mely a papot még a társadalom érdekeivel összefűzte.

VII. *Gergely* az egyház régibb kánonai ellenére 1074-ben törvénynyé emelte a papi házasságnak betiltását, a coelibátust.

A papság jobb és becsületesebb részét, mely a tisztességes családi életet többre becsülte a buja kiscsapó ngáznál, e rendszabály fellázította.

Franciaország minden püspökei megtagadták VII. *Gergely* coelibátusi rendeletének végrehajtását, a *Passau*-ban összegyűlt német papság hasonlóképen, más zsinatok a pápát egyenesen eretneknek nyilvánították; a mainzi megye papjai érsekeket majd agyonverték, midőn őket e rendeletre akarta kényszeríteni, s nyíltan felelték a pápának, hogy „keressen magának angyalokat papokul, ha emberek szolgálatát elveti.”

Nem csoda. Maga II. *Pius* pápa bizonyítja e rendszabály természetellenes voltát, midőn egy, atyjához intézett levélben ezt fia születéséről értesíti; s mintegy maga mentségül hozzá teszi: „Nem nemzettél fiút köből vagy vasból, miután magad is hús és vér vagy. Ha te kakas voltál, én sem akarok kappan lenni. Nem vagyok szentebb mint Dávid és nein bölcsebb, mint Salamon.”

De VII. *Gergely* nem engedett; a bűn és erőszak minden eszközeit mozgásba tette célja kivitelére, s a hol más nem használja szerzetesek fanatikus csordái által a köznépet lázítottatá fel a házasságban élő papok ellen.

A coelibátus végre két századig tartó heves küzdelem után győzött; s a 13. században Magyarországon is törvény erőre emelkedett.

A 11. századból még számos nő és házaspap püspök nevét jegyzé fel a történelem. Azon innen csak papi ágyasok viselt dolgaival találkozunk.

A coelibátus, a pápai hatalom érdekében, az erkölcsiség rovására ekként törvénynyé emeltetett az egyházban ugyanakkor, midőn már a romlottság a papság kebelében oly nagy volt, hogy *Damián* érsek nyíltan panaszlá, miszerint a természet elleni bűn annyira elterjedt a papságban, hogy már divattá lett a gyónásra jött gyermekeket megfertőztetni, midőn VII. *Gergely* maga bevallá, hogy az egész nyugaton egy pap sincs, ki keresztyén életet élne!

A coelibátus hatalmas emeltyűje lett a pápai s általában a papi hatalomnak, az igaz; de igaz az is, hogy általa az egyház flagrans ellentétbe hozatott az emberi természettel s a társadalom érdekeivel, s hogy tág kaput nyitott az erkölcsi elaljasodásnak.

A coelibátus behozatala által a „gazdasszony” az eddiginél nagyobb jelentőséget nyert az egyház történetében.

IV.

A gazdasszony a coelibátusban.

A coelibátus a becsületes nőt, a hitves társat kiűzte a pap házából.

Mi volt ekkor természetesebb, mint az, hogy a feleség helyét az ágyasok, a kék hölgyek serege, – a „gazdasszony” foglalja el?

Az erkölcsi romlottság a coelibátus behozatala után aggasztó mérvben növekedett az egyházban. A 15. században a püspökök ágyasaik kíséretében mennek a zsinatra, s papi írók panaszzolják, hogy a pápától kezdve az utolsó plebánusig, minden pap háza tele van fattyú gyermekekkel. Angliában a 14. században még törvényt hoztak, mely a papoknak megtiltá ágyasokat tartani, apácákhoz jární s bordélyokat látogatni. A 15-ikben már belátták, hogy e törvény haszontalan, s Londonban speciális bordélyházakat nyitottak „papok számára.”

„Szabad a csók!”

Ha a papság életmódját tekintjük, azt hinnők,

mintha azon vallásnak, melyet hirdetnek, ez volna egyetlen dogmája.

Mintha a hatodik parancsolat nem is léteznék, mintha a keresztyén vallásnak a felebaráti szeretet helyett a buja szerelem lett volna alapelve, oly teljes odaadással vetette magát a papság a bűn karjaiba; és – büntetlenül.

A papi bűnök eltitkolása volt kezdet óta egyik irányelve a papságnak.

Már a niceai zsinaton a jelenlevő szent atyák nagy épülésére *Constantin*, hogy keresztyén kath. hitének kétségbevonhatlan bizonyítékát adja, nyíltan kijelenté, miszerint, ha püspököt házasságtörésen kapna, császári palástját terítené a bűnösre, nehogy tette napvilágra jöjjön.

A papíron a szent élet, az örök szüzesség volt a törvény, – a valóságban oly életmód lett általánossá, hogy aki ellenállhatatlan vágyat érzett magában a kicsapongó életre, sietett felcsapni papnak.

A római bíbornokoknak szabadalmuk volt minden királynőt s fejedelemtől ajkon csókolni, s Photius, constantinápolyi pátriárka a 9. században csak azt írja Rómáról, amit a 14.-ben egy portugáli püspök ír saját hazájáról, hogy t. i. több benne a papnak, mint világinak gyermeke.

*

„Seidnek, szabadon bocsátottjának s fogadott fiának házában *Mohammed*, – úgymond *Gibbon*, –

a próféta, pongyola ruhában megpillantá a háziúr nejének, Seinebnek szépségét, s nem tudá magát a meglepetés nyilvánításától megtartóztatni. A szolgálalkú vagy hálás fiú elérté az intést, s habozás nélkül kitért jóltevője vágyainak útjából. Miután azonban az örökbefogadási viszony, mely köztök fennállt, megbotránkozást szült. Gábor arkangyal leszállt az égből, hogy Mohammed tettét helyeselje, Seidnek örökbe fogadását érvénytelennek nyilvánítsa, s az apostolt szelíden megrójjja, amiért istennek kegyelmében nem bizott. Máskor egyik neje, Hafna, saját ágyában meglepte őt egy egyiptomi fogolynő karjaiban, a nő hallgatást s feledést, a férj lemondást ígért a fogolynő birtokáról. De mindkét fél megszegte ígéretét; s Gábor angyal ismét leszállt az égből, hogy őt ígérete alól feloldja, s intse, hogy, nem hajtva neje feeségeire, csak élvezze bátran ágyasait s fogolynőit. Erre aztán harmincznapi visszavonultságban Máriával, – ez volt a fogolynő neve, – együtt fáradott az angyal parancsának teljesítésében.”

Egy barátnak hosszú időn át meggyült baja a bujaság ördögével. Nem volt tőle nyugta, a rosz szellem folyvást üldözte.

Végre a sátán megkönyörült a szegény jámboron, s fegyverszünetet kötött vele azon feltét alatt, hogy valahányszor esténként Krisztus képe előtt imádkozik, szabad legyen imáját félbenszakítania.

A barátnek azonban csakhamar vallási kételyei támadtak e szerződés megengedett volta felett. Közié tehát ügyét az apáttal, tanácsot kért tőle, és ez felelé neki:

„Semhogymegszűnnél Krisztust és anyját szent képeikben tisztelni, inkább menj el minden bordélyba s látogasd meg a város minden kéjhölgyét”.

Magától értetődik, hogy a barátnek tetszett, a recipe.

A katolikus pap úgy, mint a mohamedán apostol, *isten és a vallás köpenyét borítá a bujaság bűneire*.

Hiába, a papok mind egyformák, éljenek bár coelibátusban vagy polygamiában, ami végre is – egyre megy.

Az európai prostitutio nagy köszönettel tartozik a papságnak. Hiszen a bordélyházak erkölcsnemesítő intézetét a papok vezérlete alatt álló keresztes hadak hozták Európába, s Rómában az első bordélyokat pláne maga Krisztus helytartója, *VI. Sixtus* alapítá.

Az igaz, hogy nem ingyen tette, mert a bordélyházak tulajdonosai évi 40,000 scudi adót fizettek neki érte, – de ez nem homályosíthatja el öszentségének az újabbkori prostitutio körül szerzett érdemeit.

A vallás a papság kezében úgy a hatalomnak, mint a bujaságnak hasznos eszközül szolgál.

Régi szokása a papságnak a nők által hatni a férfiakra, s a felnövekedő ifjabb nemzedékre. A történet bizonyítja, miként sikerült a papoknak gyakran egy-egy királynő vagy királyi maîtresse meghódítása által egész országokat befolyásuk alá hajtani.

De a nők megnyerése ép úgy szolgál a másik cél elérésére.

S e tekintetben szomorú tényként kell constatiroznunk, miszerint a *nőnem* nagy része teljesen *kezében van a papságnak*.

A míveletlen tömegnél e jelenségnek könnyű megtalálni magyarázatát. De váljon azon mívelt nők, kiknek szelleme már felvilágosodott, csakis vallásuk által vonatnak-e oly közel a papsághoz?

*

Ugyan erőltessünk meg kissé phantáziánkat, s képzeljük el, mintha a világ mai rendje meg volna fordítva, s a nők volnának a „teremtés urai”, A nők természetesen istent is nőnek képzeltek volna, s így atyaisten helyett „anyaistent” imádnánk, ki nem fiát, hanem leányát küldte volna le az emberi nem megváltására, magától értetődően, hogy ez esetben a szentlélek is nő volna.

Ezek folytán pappá is csak asszony lehetne. Nő prédikálna a szószékről, nő hallgatná meg bűneink vallomását,

Képzeljünk most magunknak egy gyóntató-anyát, szépet, fiatal, fűrtös fővel, kacér szemekkel, amint

csókra nyújtja soignirozott kacsóit, – ugyan valljuk meg őszintén, – a leghitetlenebb férfi is nem rohanna-e a templomba, hogy a sekrestye homályában, a szép gyóntatónőnek fülébe rebegje vallomását?

Hiszen gyarlók vagyunk mindnyájan, s a legbölcsebb is hétszer botlik egy napon!

De váljon ily körülmények közt az anya fiát, a nő férjét bocsátaná-e oly jóhiszeműleg a gyóntató elé, mint mi most nőinket s leányainkat?

Azt hiszem, az asszonyoknak több eszök volna, mint van nekünk, s megóvnák fiaikat s férjeiket a gyóntatószék kísértéseitől.

Hogy pedig a gyóntatószékben gyakran van a nő kísértésnek kitéve, ezt száz és száz botrányos eset hirdeti. A titkos gyónás egy általában a legkülönbélebb bűnök eszközéül szolgál a papság kezében.

Mert a coelibátus már oda vitte a papságot, hogy még a gyóntatószékben is a bujaság szelleme kísért a „gazdasszony” uralkodik.

V.

A „gazdasszony” a zárdában.

Mily lábon állt az erkölcsiség a papság kebelében ezelőtt három száz évvel, tehát még a „rég jó időkben”, bizonyítja a többi közt azon tény, miszerint a 16. században a münsteri kanonokok s egyéb papok ágyasaikkal nyíltan felléptek, s a közönségtől még meg is kívánták, hogy maitresseiket saját rangjukhoz képest címezzék, tehát „prépostné”-nak „esperesné”-nek stb. Midőn a püspök egy zsinaton a pápának a szokásról szóló dorgáló levelét felolvasta, a tisztelendő urak egyszerűen kineveték s azt felelték neki, hogy „bocsássa el előbb saját maitresseit”,

Az ily dolgok azonban a „vallás” korszakában általában divatban voltak, s V. Pius pápa egy a salzburgi érsekhez intézett 1566-iki constitutióban maga mondja: „A német ügyekben jártas férfiaktól megtudtuk, miszerint az egyházi méltóságok és javadalom viselők közöl a *legtöbben*, félretéve minden isteni félelmet és emberek elől való szégyent, nyilvánosan ágyasokat tartanak, s hogy ezek, mintha törvényes hites nők volnának, a templomokban és más nyilván-

nos helyeken megjelennek, s rendszerint kedveseik neve és hivatala után címeztetnek” stb.

Hasonló nyilatkozatokat számos zsinatok végzéseiben találunk. Csak néhányat idézek közülök. Ilyenek a kalischi (1420), a brandenburgi (1435), az *esztergami* (1493), a sevillai (1512), a ugsburgi (1567), az olműtzi (1591), a *nagyszombati* (1629), a namuri (1639) s így tovább.

Ebből látjuk, miszerint jámbor ultramontánjaink szemtelenül hazudnak, midőn azt hirdetik, hogy hajdan a vallás korszakában jobb volt az erkölcsiség, mint mai napság. Furcsa dolgok történhettek az ekléziában, azon korban, midőn az említett olműtzi zsinat kinyilatkoztatta: „Ha némely papok anyjukat, nagynénjeiket; nővéreiket, vagy más női vérrokonait, kik a kánonokban megengedtetnek, saját házukban maguknál tartani akarják, emlékezzenek meg róla, hogy *ezekkel* vagy kísézőikkel is *követték el már bűnök*, hogy tehát jobb, ha ily személyek nem a papok házában laknak”. Továbbad pedig: „Méltó fájdalommal tapasztaltuk, hogy egyházmegyénk papságának erkölcsisége annyira megromlott, miszerint azok a testi vágyak sarában fetrengve többet törődnek a kéjelgéssel, mintsem az isteni dolgokkal”.

S ha már a világi papság ily mérvben kitüntette magát a kicsapongások mezején, mily nagynak kellett lennie, s mily nagy tényleg ma is az erkölcsi sü-

lyedtség a *szerzetekben*, melyek az egyén hasonló kicsapongási hajlamai mellett e hajlam kielégítésének alkalmait is annyira szaporítják!

Mindaddig, míg a Krisztus sírjának birtokáért vitt harcok Európát a bordélyházak intézetével nem boldogították, e szívképző institutiót Európában kizárólag a szerzetek zárdái helyettesítették.

A pogány Rómában csak hat áldozat kellett Vesta szent tüzének őrzésére, s e hat darab Vesta szűz helyét is csak a legnagyobb fáradsággal bírták betölteni. Ha pedig be voltak töltve, a legrettenetesebb büntetések sem valának képesek erkölceiket tisztán tartani.

Hát még minő lehetett a romlottság a keresztyén zárdákban, azon korban, melynek uralmában a brutális tudatlanság csak az erőszakkal és bűnnel osztott?

Mekkora lehetett az erkölcsi sülyedés, midőn a VI. általános zsinat szükségesnek találta ünnepélyesen megtiltani, hogy nőknek férfi-, s férfiaknak női zárdában nem szabad az éjt tölteniök?

Hát még a kettős, közös zárdákban, melyekben férfi- s női szerzetesek együtt lakva közösen dolgoztak az örök szüzesség fogadalmának praxisában, s melyeket a rengeteg botrányok folytán végre a VII. általános zsinat jónak látott eltörölni?

S mennyit ártott ez erkölcstelenség az egyháznak! – hiszen például *Zishát* csak a bosszú tette lázadóvá, s állította a kelyhesek élére, a bosszú, melye

apáca-nővérének egy barát általi megfertőztetése miatt a papságnak esküdött

*

S váljon csak a múlt visszaélései közé tartoznak-e a bujaság ekicsapongó bűnei?

Tekintse kiki a lakhelyén lévő szerzetek életmódját, melyek egy-egy város vagy vidék népének erkölcsét mindig megmételtyezik, s meg fogja találni a feleletet e kérdésre.

Nem akarok hazai példákat idézni. De álljon itt a szerzetek erkölcsi romlottságának illusztrációjára két eset, mely legújabban keltett figyelmet Franciaországban. Idézem a közvádoló vádleveleit, melyek teljesen objektíve adják elő a tényállást.

Az első vádlevél *Lepelley Lipót* ellen így szól:

„Az amiensi császári törvényszék államügyésztől.

Tekintve a császári törvényszéknek 1869. augusztus 28-án kelt határozatát, melynek értelmében *Lepelley Lipót*, a „keresztyén iskolaszervező” exfraterja, – született 1845-ben, május 4-kén – vád alá helyeztetett, s Oise-megye'Beauvaisban székelő fenyítő törvényszéke elé állíttatott, mint ki *szemérem elleni merényletekkel* van vádolva;

Tekintve továbbá a büntetőtörvénykönyv 241-dik pontját, a következőkben foglalom Össze a fönnevezett ellen emelt vádakát:

Lepelley 1862. óta tagja levén a keresztyén iskolaszervezőnek, 1866-tól kezdve egész 1869-iki april

hóig a beauvaisi községi iskola harmadik osztályát vezette. A vallási szertartások iránt tanúsított affektált buzgalom alatt a legelvetemültebb szokásokat rejtve el, cynikusan kinyilatkoztatja, hogy a *szerzetházban levő többi testvérekkel gyalázatos viszonyban élt*. A gyermekeket, kik gondjára és felügyeletére voltak bízva, nem átkodott a legutálatosabb fajtalanság tényei által megfertőzteni. Naponként *padjaikra fektette őket, rajok feküdt, és ...* míg csak ki nem elégítette gyalázatos vágyait. S ezen ocsmány fajtalanságot hol elvonulva, hol az egész osztály jelenlétében vitte végbe anélkül, hogy tartott volna a második osztályban levő szerzetes tekinteteitől. Ez osztály a harmadiktól csak egy közönséges üveg válaszfal által van elkülönítve. Hogy a gyermekeket hallgatásra bírja, hol csemegéket, hol jutalmakat osztott ki közöttük. Egyik közülök, a 12 éves B. . . . sokkal súlyosabb merényletnek lett áldozata. Lepelley felvonszolta a gyermeket a padlásra, *levetkőztette, hasra fektette* s daczára ellenállásának, *élénk küzdelem után....*

Lepelley teljes vallomást tett. Ennek következtében vádolólok őt, hogy:

1-ször, Beauvaisban B. C. N. E. 1856-ban született gyermek személyén egy vagy több szemérem elleni merényletet követett el, összekötve természetellenes erőszakkal, s hogy

2-ször, ugyanazon helyen egy vagy több szemérem elleni merényletet követett el, végrehajtott vagy

megkísértett erőszak nélkül S. R., F. E., F. A., D. E , (összesen 14) gyermek személyén, kiknek tanítója volt, vagy kik fölött felsőbbséget gyakorolt. Kérem Lepelleyre a büntetőtörvénykönyv 331., 332. és 333. §-ait alkalmaztatni.

Kelt 1869. aug. 27. Amiensben. – Talandier L. államügyész.”

A másik, *Alexandre Jenő* (szerzetes nevén Almire testvér) elleni vádirat így hangzik:

„Tekintve a császári törvényszéknek 1869. aug. 26-ról kelt határozatát, melynek értelmében Alexandre Jenő, szerzetnéven Almire testvér (született 1849. april 1-jén) vád alá helyeztetett s Oise-megye Beauvaisban székelő fenyítő-törvényszéke elé állíttatott, mint ki szemérem elleni merényletekkel van vádolva;

tekintve továbbá a büntető törvénykönyv 241-dik pontját, a következőkben foglalom össze a fennevezett elleni vádakat:

1869. ápril hótól egész augusztusig, Alexandre, mint a keresztény iskolaszerezet tagja, Almire név alatt a szerzetre bízott beauvaisi községi iskola harmadik osztályát vezette. Ő ez osztályban Lepelleynek volt utódja, kit magaviseletének botrányossága szintén a fenyítő-törvényszék elé vezetett. Alszentesező külseje alatt a leggyalázatosabb szenvedélyeket takarván el, fáradhatlan megrontója volt a gondjára bízott gyermekeknek, a legfajtalánabb szokások gyakorlatára tanítván őket.

Hogy rábírja őket ocsmány szenvedélyeinek ki-elégítésére, mindég lesben állott, s mindég talált ürügyet tanulóit vagy a padlásra vagy egy sötét szobába csalni. Itt kezével *belenyúlt nadrágjukba s szemérmetlen fogdozásokat vitt rajtok végbe* (des *attouchements impudiques*), s *felszólítá őket, hogy kövessék el az ő személyén ugyanezen obscoenitásokat*. Többeken közölök a *természetellenes bujaság* tényeit hajtotta végre. Minden előléptetés és jutalmazás az iskolában, minden kegy ezen áron történt. De mind beszédére, mind tetteire nézve brutális és állatias levén, sem fenyegetést, sem veréseket nem kímélt, hogy engedékenységre bírja az ellenállókat.

D. C. nevű nyolc éves gyermeket több napon át vert, aztán a padlásra hurcolta, hol a leggyalázatosabban bánt vele. Hogy hallgatásra bírja, új brutálításokkal fenyegette.

C. B. nevű 12 éves gyermeket egy kabinetbe vonszolta be, és itt *szájába* A gyermek a legkegyetlenebb fájdalmakat érzé, de ellenszegülését Almire testvér verésekkel legyőzte.

Más *huszonkét* gyermek kevésbbé súlyos merényleteknek lett áldozatává. Ezek . . . (itt következnek a nevek.)

Alexandre bevallotta vétkeességét, mindazáltal azt állítja, hogy a gyermekeken sohasem vitt végbe sodomiát. De áldozatainak nyilatkozatai sokkal erőlyesebbek és határozottabbak, semhogy a legcsekélyebb kételyt hagynák fönn e tekintetben.

Ezek következtében a fönnevezett vádoltatik, hogy

1-ször, 1869-ben Beauvaisban egy vagy több szemérem elleni merényletet követett el, végrehajtott vagy megkísértett erőszak mellett B. C. N. és C. D. nevű gyermekeken, kiknek tanítója volt s kik fölött felsőbbséget gyakorolt; hogy

2-szor, ugyanazon helyen egy vagy több szemérem elleni merényletet követett el, végrehajtott erőszak nélkül és pedig (következnek a gyermekek nevei) kiknek tanítója volt. Kérem ennélfogva ... stb.”

„E két vádiratban, – teszi hozzá az „Ellenőr”, mely után ez okmányokat közöljük, – egész meztelességében lép elénk a beauvaisi szerzetesek bünténye, melynek ötven gyermek esett áldozatul. *Ötven megfertőztetett, egész életére megbélyegzett, elrontott gyermek!* Nem szívhasító-e ez? És Franciaországban minden évben 10-15 pap s szerzetes ítéltetik el ily gaztettek miatt. És alig van hét az évben, hogy a klérus megmértelyezettségének ily ijesztő jeleiről ne értesítenének a hírlapok. Ma Marinus testvér fertőzteti meg az árvaház gyermekeit Bécsben, holnap a düsseldorfi dominikánusok teszik ugyanezt, tegnapelőtt a beauvaisi szerzetesek állnak ötven gyermek megfertőztetése miatt a törvényszék előtt, másnap Münchenben hasonló bűn miatt ítélnék el egy püspöki vikáriust! Csak minap olvastuk a Honban, hogy

egy b-i szerzetes egy viruló 12 éves leányka egészségét tette tönkre, gyalázatos vádjainak áldozatává ejtén őt; s ismét nem rég egy ifjú koporsójánál állottunk, ki, mint orvosának végperceiben megvallá, papi convictusban tanulta azon bűnt, mely hátgerincsorvadását s így halálát okozta.”

Íme a coelibátus áldásai.

VI.

A „gazdasszony” a Vatikánban.

A római papság apraja-nagyja tizennyolc század óta versenyt áldozik a bujaság oltárán, melyen oltárképül a „gazdasszony” portraitja ragyog, – de, azt el kell ismernünk, hogy a próféta csalhatatlan utódjához képest a római olymp alsóbb rendű hamis istenei többnyire szánandó kontárságban tespednek.

A „gazdasszony” otthon érzi magát a parochiában, a zárdában, a püspöki palotában, de leginkább Krisztus helytartójának lakásában, a Vatikánban. Ennek levegője különös jó hatással bír fejlődésére. Innen van, hogy e symbolikus növény sehol oly dús gyümölcsöket nem termett, mint Péter állítólagos utódjainak kertjében. Nem is csuda.

Oly buzgalommal és szakértelemmel e plántát sehol sem ápolták, nem öntözték, mint Rómában, hol a keresztyénség fejei kertészkedtek körüle.

*

A monda szerint *VIII. János* pápa tulajdonképpen nő volt, nem férfi, és szobra sok ideig a többi pápák szobrai közt állt a siennai templomban.

Ez ugyan egyszerűen nem igaz, valamint nem igaz az sem, hogy e *Johanna pápa* a pápai trónon megbabázott volna, de annyi áll, hogy annak, miszerint ő szentségeik minduntalan meg nem babáznak, oka csupán abban rejlik, hogy nem asszonyok.

Nem is tekinthető e monda egyébnek, satyránál. S mint ilyen, meglehetősen talál Krisztus helytartóira. Nem is az ő érdemök, hogy a világ a pápai trónt nem – pamlag alakban képzelet magának.

*

Kezdetben Róma püspökei maguk is a coelibátus ellen tesznek bizonytságot, ámbar csak *passive*, azáltal, hogy akárhány akad köztök, ki papnak, sőt pápának köszönte életét.

Formozus papnak fia volt, *Deodatus* atyja egy Stefanus nevű római pap, s pap adott VI. *Istvánnak* is életet.

Theodorus római püspök a jeruzsálemi püspököt, *Severius* pápa Hormisdas pápát, III. *Sergius* pápa VI. Benedek pápát tisztelte atyjául, ha ugyan volt bennök annyi emberi érzelem, hogy atyjok iránt tiszteletet érezhessenek.

Active azonban Róma püspökei inkább a coelibátus mellett hozhatók fel például, mert kezdet óta többre becsülték a jogot: több szeretőt tarthatni, a kötelességnél: egy nővel tölteni életüket. A konstantinápolyi udvarhölgyek nem hiába álltak rendszeren

azon római pápák pártján, kiknek már sz. *Jeromos* kiáltó színekben festi le bűnös kéjenc életmódjukat.

Minél idébbjövünk a történelemben, azaz: minél pontosabb és részleteseb ismeretekkel bírunk az egyház históriájáról, annál nagyobb tömegben tolulnak eléink a pápák kicsapongásának rajzai.

Valóban undorral olvassuk a pápák életrajzait, – e valódi cloakáját az emberi romlottságnak.

S váljon mekkora fokát a megvetésnek érdemlik meg azon római püspökök, kiknek trónján évtizedeken át uralkodhatott egy *Marozia*, saját édes atyjának ágyasa, saját mostohafiának neje és gyilkosa, – kik közt alig látunk másokat, mint a bűn különböző fokain álló gonosztevőket: – egy II. *Gyulát*, ki „titkos” betegségben tér a másvilágra, – egy VIII. *Bonifácot*, ki egy férjes nővel él, ezt, ennek leányát, s azonkívül fiú-apródjait mind buja ösztönei természetes és természetellenes kielégítésére használja, – egy III. *Pált*, kinek annyi gyereke volt, hogy alig bírt valamennyinek jó ellátásáról gondoskodni, – egy VIII. *Incét*, kinek temérdek gondot adott tizenhat fiának ellátása, – egy X. *Incét*, ki trónját testvérének özvegyével, Olympia „pápáné”-val megosztá, – egy VI. *Sándort*, ki saját leányát Lukretiát tulajdon apai ágyába felvette, ki méltánylandó cynismussal egyik kedvesét, a szép Giulia Farnezet mint isten

anyját, s önmagát mint pápát, lábai előtt térdelve, lefesteté, s kinek uralkodói gondjai közt szintén első helyen állt gyermekei sorsának biztosítása, – egy XII. *Jánost*, ki ellen a római nép Otto császár előtt panaszt emelt, hogy „a szentek lakása bordélyházzá lett, hogy idegen nő nem meri az apostolok templomait meglátogatni, tudván hogy a pápa ott már több özvegyet, férjes nőt és szüzet megbecstelenített;” – egy XXII. *Jánost*, ki a többi közt Petrarca nővérét is elcsábítá, – egy XXIII. *Jánost*, kinek annyi gyereke volt, hogy a nép gúnyosan „páter patriae”-nak nevezeti Bolognában *egy kétszáz* leányból álló háremet tartott, s ki csak *apácát három százat* fosztott meg erényétől, – vagy egy VI. *Sixtust*, ki saját nővérén kívül saját fiait sem kímélte meg állatias szenvedélyétől, ki egy római annalista szerint a *fiatal férfiak élvezését* elibe tette a nők szerelmének, ki pénzért bordély házakat engedélyezett a keresztyénség fővárosában, s ki, maga is a sodornia bűnének rabja, nyáron bibornokainak jó pénzért nyílt engedélyt adott a természetelleni bűn gyakorlására!

A pápák valódi bűnbarlanggá tették a vatikánt, melyhez képest XV. Lajos hírhedett „Hirsch-park”-ja valódi erénytemplom lehetett.

„Róma azon nagy bűniskola volt, – úgymond *Janus*, többször idézett munkájában, – melyben a

a német és olasz klerikusok nagyrészt mint udvaroncok tölték tanéveiket, s honnan javadalmakkal és bűnökkel, de egyszersmind abszolutiókkal s indulgentiákkal ellátva tértek haza.”

„Eme kor – a 15. század, – kicsapongása valóban talányszerű. Egész egyházmegyékben, sőt Európa minden keresztyén országaiban a papság concubinátusa annyira el volt terjedve, hogy fel sem tűnt, ha valamely tartományról azt lehetett állítani, hogy harminc pap közt alig van egy, ki tisztaságát megóvta volna. – S arról, hogy a papság kebelében a bűn teljes biztosságban és büntetlenül maradjon, bőven gondoskodott a curia. Ahol maguk a fők jártak példával elől az isteni és emberi törvények lábbal tapodásában, ott nem lehetett várni, hogy az alatt állók magukat a megtartózkodás terhes jármába hajtsák, s így a ragálynak feltartóztatlanul terjednie kellett. Aki Rómából megérkezett, elbeszélte otthon, miszerint a keresztyénség metropolisában, a minden egyházak anyjának és tanítójának kebelén a papság szinte kivétel nélkül nyílt ágyasságban él.” sat.

Mintha a mohamedán korán egyenesen Krisztus helytartói számára íratott volna, a római pápák a többnejűségben mindig felül múlták muzulmán kollégáikat.

És ez erkölcsi romlottságot a pápák ahová mentek, mindenüvé magukkal vitték.

Avignon tiszta erkölcsű, becsületos városka volt,

mielőtt a pápák belé költöztek. Krisztus helytartóinak ott lakása alatt valódi ménteleppé lett, melynek botrányait még akkori írók is pirulnak elbeszélni. Petrarca, ki hosszabb ideig élt ott VI. Kelemen alatt, egyszerűen „bordélyháznak” nevezi a pápák udvarát.

Mielőtt IV. *Ince* II. Frigyes elől *Lyonba* menekült volna, négy kéjhölgy lakott a városban. Mire Krisztus helytartója ismét eltávozott, Hugo bíbornok saját vallomása szerint az egész város hasonlóképen egy „bordélyházzá” lett, mint minden hely, melyet a pápák lakásul választottak.

Valóban ily embereknek a prágai nép 1414-ben találóbb választ nem adhatott, mint midőn a pápa rendeleteit – kék hölgyek nyakába akasztva hordatta körül a városban!

*

S ha a reformatio előtt méregkeverők és kéjencek ültek a pápai trónon, valjon azon innen becsületesebb emberekkel találkozunk-e rajta?

Elképzelhetjük, mekkora maradt a Vatikán romlottsága a reformatio után is, midőn *Johannes a Casa* ravennai érsek 1552-ben egy Velencében megjelent könyvet írt a *paederastia védelmére*, s azt illőnek találta a – *pápának dedikálni!*

*

És valjon változtak-e viszonyok a legújabb korban?

A nők, – és pedig nem a becsületes nők, – öröktől fogva kiváló szerepet játsztak a pápaság történetében. A nepotismus, mely visszaélés nevét szintén Krisztus helytartóitól nyerte, kiknek fiai „neveu” melléknév alatt jártak a világban, veres fonálként vonul át minden pápa biográfiáján.

S ha a jelenből akartok példát, ott van XVI. *Gergely*, ki főkomornyikának Gaetano Morrone-nak nejét megszeretve, véle több rendbéli gyermekeket nemzett, kik közül egyet apai gyöngédségből plane Gregoriolónak kereszteltetett, kinek temetésénél ki kellett rukkolni a keresztyénség képviselésére 3 bibernoknak, s 27 érseknek s püspöknek, maga a pápa vezérlete alatt, – ki (*Gergely* az apa, nem a fiú) esteveit rendszeren Gaetano lakásán tölte gyermekeivel játszva, s kinek uralkodása alatt a Vatikánban lakó férfi s női cselédség éjjelenként valódi orgiákat rendezett az apostol utódjának palotájában!

Ott van IX. *Pius*, kinek szerelmi kalandjait már egyszer (a „*Barátfülek*” második füzetében) elbeszéltem, a kit formasierint kis újjokon forgattak az aszszonyok, mindaddig míg a „non possumus” korszaka be nem állt!

Egy bőtüvel nem jobbak Róma mai pápái a régieknél. A civilizált világban csak két uralkodó él polygamiában: a *török szultán és a római pápa*.

Mert akár merről tekintsük a dolgot, in sexualibus a koránnak igazhívőbb követői Krisztus állítólagos helytartóinál nincsenek; s abban az arab emírben,

ki 873-ban Salerno város bevétele után egy elfoglalt női zárda templomában az oltáron találta fel magának az ebédet, s ebédután az asztalt letakarítatva, egy-egy apácát hozatott magának s fertőztetett meg a templom oltárán mindaddig, amíg tartott a papi kéztől még meg nem becstelenített apácákban, – ebben a derék muzulmánban egy valódi díszpéldánya veszett el a római pápáknak!

VII

A coelibátust el kell törölni!

A „*Gazdasszony*” – mint personifikációja a nemi kicsapongásnak, első helyen áll azon be nem vallott mythologiában, melynek a római papság áldozik.

E fő istensége mellett a papságnak állnak a *Has* és *Zseb* istenei, szolgáló félisteneiktől a *vérontástól*, *nepámítástól*, *tettetéstől* stb. körülvéve.

És váljon mi más okozta a papság ezen vérlázító erkölcsi romlottságát, mint a *coelibátus* rendszabálya?

A dolgok természetes rendjével ellenkező rendszabályok mindig reakciót szülnek. Valamint a kereskedelmi téren a prohibítív rendszer csak a csempészetet, az uzsora törvények csak az uzsorát növelték, úgy e téren a coelibátus tág ajtót nyitott a fajtalanságnak.

A papságnak megtilták az egyéni birtokot, – és az egész világot kifosztva, halomra gyűjti a kincseket.

Eltilták a házasságtól, – s fajtalan életmódjával a merre jár, megmételjezi a nép erkölceit.

S hogy is ne? mi egyéb lehetne e rendszabály eredménye, mely a családi hálószobából kizárja a papot, de nem zárja be előtte a bordélyházak kapuit?

Valjon a coelibátus nem egyenes bátorítása-e a kicsapongási hajlamnak, midőn pl. a világi papot eltiltja a házasságtól, de nem kötelezi örök szüzeségre, – amit különben is hiába tenne?

A korhely életű papok örömmel üdvözlék az egész világon a coelibátust, s makacsul ragaszkodnak hozzá ma is; mert az jogot adott nekik egy feleség helyett egész háremet tartani ágyasokból.

Így történt aztán, hogy all. században a corruptio már oly lábra kapott a papságban, hogy a kivételképen tiszta erkölcsű *Dunstan* érsek panaszolható, miszerint a papi lakások bordélyházakhoz hasonlítanak, s hogy VIII. *Benedek* pápa a ticinai zsinaton nyíltan szemükre hányhatta a papoknak, miszerint „úgy vetik magukat az asszonyokra, mint csődör a kancára, s hogy, mint Epikur disznói, a kéjnél nagyobb örömet nem ismernek. „

S váljon másként van-e mai napság? nem illenek-e VIII. *Benedek* szavai ép úgy a 19. mint illettek all. század papjaira?

Találkozunk a históriában nagy egyéniségekkel kik e tekintetben magosán kitűntek kortársaik felett, s kik erkölcstelen magánéletök daczára nagy jellemről s fényes tehetségekről tettek bizonyosságot.

Es – bármily ellenmondásnak lássék ez állítás, – azt a tapasztalás bizonyítja, hogy *egyesebben* az erkölcsi feslettség megférhet a szellem és tetterő, meg az ész és jellem nagyságával.

De nem *osztályokban*, nem tömegekben.

Amely osztály e téren annyira zsákmányául esik az erkölcsi sülyedésnek, mint a papság, az más tekintetben sem fogja magát a corruptiótól megóvni.

S váljon nem azt bizonyítja-e a papság, mely, midőn a feslett életmódban a legmélyebb fokon áll, épen úgy ritkítja párját a csalásban, ámitásban, kegyetlenségben, s mindazon „szabad művészetekben” melyekben az erkölcsi romlottság nyilatkozni szokott?

*

A coelibátus rendszabálya azonban, hatásainál fogva nemcsak erkölcstelen, de igazságtalan is a legnagyobb mértékben magukra a papokra nézve; mert, ha a pap erényes tiszta életet akar élni, a természet elleni erőszakos küzdelem folytonos kínainak veti őt martalékul.

S ha erre azt felelik, hogy mindenkinek tetszésétől függ pappá lenni, s így csak az köteleztetik nőtlenségre, aki pappá létele által ebbe már előlegesen beleegyezett, – kérdem, váljon ismeri-e a fiatal pap, midőn fogadalmát leteszi, előre az életet annyira, hogy számot tudjon magánakadni lépésének minden következményeiről? – váljon öntudatával bír-e mindazon

gyötrelmeknek, melyeknek e szerencsétlen rendszabály által alávettetik?

Sz. *Jeromos* maga saját tapasztalásából bevallja, hogy a nemi ösztön elleni erőszakos küzdelem ifjak és leányoknál sokszor agy-gyuladásra, gyakran *őrültségre* vezet.

Mily kínos e botor küzdelem a természet rendje ellen, arról maga a szentek legendája s jámborok életírása tesz legékesszólóbb bizonyosságot, élénk színekben festvén e szerencsétlen áldozatok helyzetét.

S váljon az *askézis* őrültsége, melynek annyi ember esett áldozatul, mi egyébből eredett, mint a természet elleni küzdelemből? – A szerencsétlen rajongók, természetök elfojthatlan ösztöneit leküzdendők, a test gyötülésében, kínzásában kerestek menedéket.

Százával idézhetnék erre példákat, de e lapok már úgylis kelleténél hosszabbra nyúltak.

Ami a dolgok mai állását illeti, való igaz, hogy ma már alig akad pap, ki méltónak találná a „*hús ellen küzdeni.*” A papok szinte józanabbak lesznek, s nagy részök már azon vizsgáztatással lép a papi pályára, hogy a házasság megtiltott élvezeteit megtízszerezett mértékben fogja – bár nem szentség alakban – élvezhetni.

S azon romlatlan lelkűek, kik a coelibátus ezen áldásainak öntudata nélkül lépnek a papi pályára, midőn bekövetkezik az idő, melyben az anyag hango-

san követeli jogait, kezdetben talán még küzdenek a „hús kísértései” ellen, – de végre, habár némi lelki ismereti furdalások s erkölcsi és testi gyötrelmek után, – *óborban* és *gazdasszonyban* keresnek menedéket.

Így aztán azok is, akik ártatlanul, azok is, akik a coelibátus erkölcstelen előnyeire való spekulációval léptek a papi pályára, – mindezek találkoznak Bacchus és Venus karjaiban!

S valjon, mi oka azon animositásnak, azon szenvedélyes hévnek, melylyel a római papság romlottabb része a coelibátushoz ragaszkodik?

A *hatalom*. A despotismus érdekei vitték rá a pápaságot ez erkölcstelen s természetellenes rendszabály behozatalára.

VII. *Gergely* ezt maga bevallja, mondván: „Az egyház addig a világiak rabszolgaságából nem menekülhet, míg a papok nőszülnek,” – ami pápai jargonból tisztességes nyelvre lefordítva annyit tesz, hogy a papság uralma mindaddig nem biztos, míg a papok házasodhatnak.

S hogy ez így van, maguk a pápák bizonyítják, midőn még e pusztán hatalmuk érdekében hozott rendszabályról is lemondanak ott, ahol ugyané hatalmi érdek mást követel. Már I. *Miklós* megengedte a papok házasságát a bolgároknak, kiket különben meg nem tudott volna nyerni, s a pápák mai napig

elismerik az egyesült görög katolikusok és maroniták papjainak házasságát, mert e felekezetek e concessióhoz kötik a pápa fensőbbiségének elismerését.

Lutherre ráfogták a pávisták, hogy csupán azért indította meg a reformation, mert bomlott az asszonyok után, – mintha bizony az „asszonyok után való bomlás” nem traditionális epidémia lett volna az egyedül üdvözítő egyház kebelében!

Sokkal mélyebb jelentése van a protestantismus azon tényének, melylyel a coelibátussal felhagyott. A protestáns papok, úgymond *Laurent*, midőn elvetették a coelibátust: „eo ipso lemondtak a polgári társadalom feletti uralomról.”

S ennek következménye egyrészt egészségesebb, szabadabb egyház-alkotmány volt, másrészt az, hogy a protestánsoknál úgy a papság, mint a nép általában erkölcsösebb mint a katolikusoknál.

*

Ily körülmények közt minden embernek, ki ad valamit a közerkölcsiség érdekeire, a coelibátus eltörlésére kell szavaznia.

Legyen szabad e lapokat Toldy „Egyházreform”-ja egy idevágó helyének idézésével befejeznem:

„A pápaság korlátlan tyranismusát a papság felett csak úgy látta biztosíthatónak, ha papjait lehetőleg kiragadja mindazon viszonyokból? melyekbe az egyes ember embertársaival léphet, s melyek több felől gyakorolnak rá befolyást; ha lehetőleg megsza-

kítja a már uralkodó egyház és a hívek közt mindazon kapcsolatot, melyeknek révén a nép némi, bárcsak közvetett befolyást is gyakorolhatna az egyház szolgálataira.

Több mint ezer éven át szelvében nősült a római egyház papsága. Nem tetszett ez a pápaságnak, mely a keresztes hadakban már világalomra volt lépendő. Úgy találta a pápa, hogy az oly pap, ki családot alapít, nem teljesen az, aminek ő hatalma érdekében kívánja. Azon szoros viszony, melyben nős ember nevével él, az apai szeretet, melyet gyermekei iránt érez, a rokonság azon különféle összeköttetései, melyekbe házassága által jut, a gondoskodás családja jólétéről, – míg egyrészt felköltik lelkében emberi méltóságának s hivatásának öntudatát, másrészt meggátolják, hogy teljesen, tartalék nélkül másnak rabszolgájává legyen. Már maga házassága erős kötelekkel fűzi őt hazájához, polgártársaihoz; velők érez, velők gondolkodik, megosztja embertársai buját és örömét. Míg a pap nősült, még mindig volt benne valami az emberből, a honpolgárból. De a pápának, hogy universalis absolutismusát érvényesíthesse, oly szolgákra volt szüksége, kik anyagilag s erkölcsileg csak tőle függenek, kiknek az egyházon kívül nincs senkijök és semmijök, mi iránt rokonszenvet érezhetnének.

A rokonság azon kötelekeit, melyekkel már születése által embertársaihoz csatoltatik mindenki, phisikai lehetetlenség volt a pápának megsemmisítenie. Kivitte tehát legalább azt, hogy a pap maga ne léphessen oly viszonyokba, melyek új összeköttetéseket

hoznak létre közte s környezete közt. – Százados küzdelmek után, végre a 13. században sikerült általánossá tennie a papok házasságának tilalmát, a coelibátust. Űgyesen választotta Róma eszközét, mert csak a coelibátus által sikerült papságát kivetköztetnie emberi s polgári természetéből, hogy ne legyen más, mint a hierarchia hatalomvágyának rabszolgája. Csak így nyomhatta el a papban az embert és hazafít, csak így izolálhatta mindattól, amit az életben szeretni lehet. Az ember természetében megvan a szükség: szeretni valakit, ragaszkodni valamihez. Szeretjük nőnket, gyermekeinket, családunkat, ragaszkodunk honfitársainkhoz, hazánkhoz: – ennyi, sőt több felé oszlik meg szeretetünk, rokonszenvünk, ragaszkodásunk. – Mindettől megfosztá Róma a papságot. Eltiltá a vonzalom minden tárgyaitól, hogy a szeretetnek, a ragaszkodásnak azon összes, megosztatlan erejével, mely az emberi lélekben rejlik, egyet, az egyházat ölelje körül. Mert csak, ha a papnak nem volt senkije és semmije az egyházon kívül, csak akkor számíthatott rá a pápaság, hogy a papság mindenben, jóban úgy mint gonoszbán, feltétlen, gépies szolgája lesz az egyház fejének, a római püspöknek.

Így lett a papságból szilárdan organizált hadserege Róma hatalmi törekvéseinek.

Már életbeléptetésének ezen indoka elég erős argumentum annak eltörlése mellett.

De eltekintve ettől, magában véve is nagyobb absurdumot ennél nem képzelhetünk. Mert bármint

értelmezzük a coelibátust, csak két eshetőségre jutunk. Vagy magában rejti a coelibátus az örök szüzesség kötelezettségét, vagy nem. – Harmadik vágnak itt nincs helye.

Ha úgy értelmeztetik a coelibátus, hogy az örök szüzesség kötelmét hozza magával, akkor örültség.– Krisztus soha sem hirdette ezt szükségesnek, pedig őt az egyház is az erény példányképeének ismeri.– Megtették utódai; keleten, a phantázia legvadabb kicsapongásainak földén követte el a fanatizmus először ezen óriási tévedését is. A szent atyák már nem tudtak hova lenni szent dühökben. Az, hogy nem mosdottak, s oly piszokban és szennyben éltek, minőt mai napság legfelebb a disznóólakban találunk, hogy versenyt koplaltak s gyötörték és csigázták nyomorult testöket, nem elégítheté ki vad rajongásukat. Kitaláltak tehát az örök szüzesség fogadalmát. A nemi élvezetet rosznak hirdették; a vágyat hibának, kielégítését bűnnek, s így a coelibátus lett az erény non plus ultrája. Az ész a házasság intézménye által szabályozza a nemi élvezetet; a fanatismus el akarta nyomni. S ennek észellenes voltát legcsattanósabban bizonyítá sz. Origenes, kit, még most is emlékszem rá, mennyire felmagasztalt e tetteért volt hittanárom a kegyesrendiek pesti gymnásiumában, ki nem bízván magában, nehogy letett fogadalmát megszegje, a szent düh egy rohamában magát – kiherélte.

Vagy nem foglalja magában a coelibátus az örök szüzesség fogadalmát. Ha így van, akkor a pap körül-

belül ezeket olvashatja ki az egyházi fegyelem coelibátusi szakaszából: „Az ostoba világiak, kiknek elméjét a sz. lélek fel nem világosítja, egy nőt vesznek, annak hűséget fogadnak s vele töltik egész életüket. Ti papok legyetek okosabbak. S hogy ezek legyetek, hogy a házasság bolond gondolatára se jöjjetek, gondoskodott rólatok az egyház, midőn egyenesen eltiltott a nősüléstől. Nem szabad magatokat egy nő mellé lekötöztök, – osszátok meg szerelmeteket több közt. Elég gazdagok vagytok rá, hogy két – három – négy szeretőt tarthassatok egyszerre vagy egymás után, s elég tekintélyesek vagytok, hogy a világ, ha lát is valamit, szemet hunyjon rá” stb.

Kell ebben valami igaznak lenni, legalább azt látjuk, hogy a papság nagy része így értelmezi a coelibátust. Általában, az emberi test mindazon sanyargatásai, melyeket a fanatizmus évszázadok előtt feltalált, amennyiben még korunkban is gyakoroltatnak, elveszték akkori borzasztó, embertelen jellemöket, s igen ártatlan mulatságokká váltak, melyek csak kellemes változatosságot hoznak az ájtatos hívek életébe.

S valamint a böjt, mely alatt hajdan az éhség kínjait szenvedte a jámbor rajongó, mai nap csak abból áll, hogy mással lakik jól a vallásos ember, úgy a coelibátus szigora is annyira megszelídült, hogy[a pap nem nősül ugyan, de gyakran több szeretőt tart egy feleség helyett.

És e felfogása a coelibátusnak nem is egészen új. Erre mutat legalább a pápaság története, mely csak

úgy hemzseg a pápák gyermekeitől; melyben hosszú időn keresztül a titkos nepotismus nyomai biztosan fellelhetők. A *Sixtusok* épületes példáit pedig máig követi a papság, s jellemző lesz saját hazai viszonyainkra nézve, ha ide jegyzek egy kis párbeszédet, melyet nemrég folytattam egy vidéki pappal.

Egy püspöki székvárosban nagy feltűnést okozott néhány hó előtt egy pap eltűnése. Azt beszéltek róla, hogy X. kananok leányával megszökött. Ez iránt tudakozódván egy vidéki paptól, azt hallám, hogy a hír igazat beszél.

— De hát, kérdem, annyira tudja azt önöknél minden ember, oly nyilvános dolog az, hogy az a kisasszony X. kananoknak leánya?

— Hogyne? — Házánál lakott, s általában X. kananok egészen családi életet él.

— S hogy engedte ezt a püspök, a tisztos, erényes aggastyán?

— Mit tehet szegény, mikor ő meg apja a kano-noknak? —

A szűzi fogadás mai nap nem más, mint szentesítése a hazugságnak; a coelibátus tág kapuja az erkölcstelenségnek.

S valjon mi vagy ki oka ennek?

Valjon a szegény papot, ki talán éveken át küzdött saját teste ellen, ki minden eszközt felhasznált, hogy magában az embert elnémítsa, — de ki végre, ellen nem állhatva a természet hatalmas ösztönének, az önfeledés egy pillanatában megejté gazdasszonyát,

valjon lehet-e a szegény papot hibáztatni, ha ama pillanat tényét gyakrabban ismétli?

Midőn valamely törvény annyira ellenkezik az emberi természettel, mint a coelibátus törvénye, nem az ember a hibás, ha azt megszegi. Az intézményben rejlik a baj oka; mert olyas valamit lehet egy pillanatra ráerősokolni az emberiségre, de állandóan fenntartani nem.

S ha látjuk, hogy céltalan és hiában való a küzdelem a természet azon örök törvénye ellen, mely a férfit és nőt egymásra utalja; valjon mi helyesebb: a coelibátus által megfosztani a papot az emberi élet legszentebb örömeitől, a családi boldogságtól, s azon kényszerűségbe sodorni, hogy a kicsapongásban keresse természeti szükségeinek kielégítését? vagy ugyanazon intézmények közé korlátozni nála is a test vágyait, melyekben azt a világiaknak kielégíteniök szabad, képessé tenni őket arra, hogy a családi életörömeit élvezhessék, hogy jó polgárokat nevelhessenek a hazának, s hogy becsületes háztartásuk és családi életök által egy-egy község egész lakossága előtt példányképeül szolgáljanak a tisztességes, erkölcsös életmódnak?

Mi jobb: megengedni azt, ami nem bűn, – vagy bűnné bélyegezni, s aztán – megengedni?

A coelibátus, mint általában minden kényszerítő törvény a házasság terén, nem fér meg az észszel. S ha helytelen volt Róma törvénye, mely, az állam által absorbeáltatván az egyént, büntetést rótt a nőtelen férfira, még százszorosa helytelenebb az, mely,

hogy a papot az egyházhatalom monopolizálhassa, őt eltiltja a házasságkötéstől.

A coelibátust tehát el kell törölni. Nem is dogmája az a katholicismusnak, mert, ha az volna, a római egyházzal dogmáiban megegyező görög katholicismus is elismerné, s ha az volna, nem túrná meg Róma a papok házasságát némely helyen, mint például a maronitáknál.

Fegyelmi rendszabály a coelibátus az egyházban, s ez adja meg a feleletet azon kérdésre is, valjon jogában áll-e az államhatalomnak a coelibátust eltörölni?

Az ultramontánok tagadni fogják ezt: ők tagadnak mindent, ami nem hoz semmit a papság konyhájára. De hiába tagadják. Mert, eltekintve attól, hogy hazánkban országgyűlésileg hozott államtörvények szabályozták hajdan, még pedig Róma rendeleteivel nem mindenben megegyezőleg a papok házasságát, s hogy magát a coelibátust szintén államtörvény hozta be Magyarországba, nem lehet elvitatni, hogy az államnak nemcsak joga, de kötelessége is felügyelni arra, nehogy az egyház- az állampolgárok egész osztályát oly fegyelem békóiba verje, mely az állam közérdekével merőben ellenkezik. Már pedig ellenkezik az állam érdekével, hogy lakosságának egy egész osztályában az ember és polgár elfojtassék, hogy ezrek, eltiltva a rendes családi élettől, a kicsapongásra legyenek utalva, hogy a papság, melynek hivatása a vallás és közerkölcsiség érdekeit ápolni, szabadalmazott képviselője legyen a demoralisátiónak.

Egynémely

főtisztelendő és nagyságos

A G Y V E L Ő N E K

sajnos aberrációi a

polgári házasság dolgában.

I.

Papi izgatások a polgári házasság ellen.

Rómában, ha szentté akarnak valakit tenni, egy consistoriumban formászerint törvényszéket tartanak felette, melyben védő és vádló szerepelnek.

A védő felhordja a szőnyegen forgó úrnak vagy asszonyságnak minden érdemeit.

A vádló elmondja róla mindazt a rosztat, amit róla tud, vagy kigondol.

És ezt a vádlót hívják az ördög ügyvédének: *advocatus diaboli*.

*

„Uram! a polgári házasságról szándékozván írni, szükségem van rá, hogy folyton szem előtt tarthassam az ellene felhozott ellenvetéseket; legyen szíves evégből nekem néhány oly ultramontán könyvet küldeni, melyekben lehető teljességben feltalálhassam mindazon rágalmakat és képtelenségeket, melyek a setétség emberei által e tárgyban terjesztetnek.”

E levelet írtam könyvárusomnak.

Félóra múlva egy csomag könyvet kaptam. Volt köztök néhány magyar is. Megvallom, kezdetben német vagy francia könyvekre volt nagyobb gusztusom.

Nekem t. i. – így okoskodám magamban, – az ultramontanizmus *legvadabb* kinövésére van szükségem, s valjon feltalálom-e ezeket magyar papok munkáiban?

A magyar papok tudvalevőleg avval szoktak dicsekedni, hogy jobbak, hazafiasabbak másoknál.

Mindazáltal átnéztem három magyar nyomtatványt és láttam, hogy – emberemre akadtam bennök.

A magyar papoknak tehát az ultramontanizmus kétértelmű dicsőségében már sikerült külföldi kollégáikat utóíérni.

*

Az első, mely kezembe akadt, egy ponyvára való füzet, melyet a sz. *Istvánról* nevezett olcsó és *nép-ámító könyveket terjesztő társulat* veszteget 6 krért, s alkalmasint ingyen is a butulni akaró falusi közönségnek, ez ártatlan cím alatt: „Falusi levelek.”

Ezek a falusi levelek pedig nem más, mint egy zsíros szájú, parasztok nyelvén beszélő papnak lelkiismeretlen hazugságai, melyekkel a szegény hiszékeny földnépét elámítani igyekezik.

Én alig ismerem vétkesebb, megvetendőbb bűnt, mint *embertársaink tudatlanságával visszaélni*.

S ez kenyere a tiszt, papságnak. Mily szemtelen merészséggel spekulálnak ez emberek a földműves tudatlanságára, midőn nem pirulnak oly állításokat dobni szemök közé, egészen komoly ábrázattal, melyek felett lehetetlen, hogy maguk is e ne mosolyodjanak!

Valóban, az ily nyomtatványokra kellene a kir. fiskusnak főfigyelmét fordítania, mert egy ily füzet, midőn a míveletlen nép eszét félrevezeti s lelkét elmételyezi, többet árt a közügynek, mint száz vezércikk, melyből holmi lázítási vagy közcsendháborítási bűnöket lehet kibetűzni,

Es e veszedelmes mótelyt tömegesen, en gros fabrikálja és terjeszti ama társulat, melyhez nagyobb-részt az intelligencia járul pénzével, – legtöbben anélkül, hogy csak sejtjenék is, minő megvetendő célt mozdítanak elő pártolásukkal.

Ideje már, hogy minden értelmes ember és jó hazafi odahagyja ezen megvetendő irányú társulatot, mely egy, a magyar történelemben méltán népszerű név takarója alatt az ország felvirágzásának előfeltételét, a nép józan eszét törekszik megrontani.

A másik füzetet, melynek címe: „*Értekezés a polgári házasságról*” egy egi lyceumi professor követte el, egy obskúrus úri ember, ki negyedfélsornyi titulusokat ragaszt ismeretlen neve alá, melyek mind csak azt bizonyítják, hogy mily nagy buzgósággal törte magát teljes életében az ultramontánok lealázó kegye után.

Ez a jó úr csak annyival áll felette a falusi levelek írójának, hogy tud idézni pár magyar és német könyvet, s nem népies, hanem cosmopolitikus katolikus jargonban adja elő ugyanazokat a népámító, nevetséges, absurd okoskodásokat, melyekkel amaz követ el merényletet olvasóinak józan esze ellem

És ilyen emberek tanárokodnak egy jogiskolában, egy lycaeumban 1 Ez az úr is egyik visszataszító példája annak, minő eredményekkel kecsegtet a felekezeti oktatás. Átnéztem e két füzetet és eldobtam. Ezekkel az emberekkel nem érdemes szóba állani.

*

Fordultam tehát a harmadik magyar nyomtatványhoz. Ez már teljesen kabátos emberek számára írt természetes könyv, e cím alatt:

A polgári háza ss á g .

Fejtegeti

N.....N

El kezdtem benne lapozni.

Minél tovább olvastam, annál inkább beláttam, hogy ő az, akit én keresek. Kissé theologikus bőbeszédűséggel s nem ugyan szűz magyarsággal, de legalább túrhetően ír, ír pedig nem hatkrajcáros, hanem forintos könyveket, tehát értelmesebb

emberek számára. Meg aztán éveken át ő is hordta a sarat azon nagy cloakába, melyet Idők tanújának hívtak.

Tovább-tovább haladva, mind nagyobb gyönyörűséggel olvastam e nyomtatványt, látván, hogy elértem célomat, mert íme egy vékony könyvbe összehalmozva annyi absurdumot találtam, hogy ha vele szóba állni akarok. legfelebb az „embarras de richesse” miatt juthatok kellemetlen helyzetbe. Midőn pedig végre egy passusra nyiték könyvében, melyben ultramontán buzgalma annyira ragadja, hogy a polgári házasságot pártoló „magyarjainkat” nem átallja azon szende felségárulással gyanúsítani, hogy Austria rovására annak ellenségeivel kacérkodnak (112. lap), felkiálték: Ez az én emberem!

Evreka!

Nincs szerencsém ezt az urat ismerni, ki áldozár korában írta meg ez epochalis munkát; de ismerem annyira a papok természetét, miszerint százat merek tenni egyre, hogy azóta, ha püspök nem, legalább is prépost vagy kanonok lett belőle.

S erről annyira meg vagyok győződve, hogy – nehogy az udvariatlanság bűnébe essem, – vaktában megadom neki a „nagyságos” címet. Ne legyen oka rám haragudni. Nevét azonban el nem árulom, nehogy ő nagyságát azon kellemetlen helyzetbe hozzam, hogy legközelebbi avancementja miatt nekem is tartozzék – hálával.

Elolvastam könyvét végig, s úgy találtam, hogy címén sajtóhibák vannak, melyeket így kellene kijavítani:

A polgári házasság.

Rágalmazza

NN.....

eddig simplex *áldozár*, ezentúl x-i *kananok*.

No, ez a kananok úr jó lesz *advocatus diaboli*-nak.

II.

A polgári házasság szüksége.

A polgári házasság kérdése tulajdonkép abban áll: vajon *a társadalomban melyik hatóságot illeti a házassági ügyekben a törvényhozóiéiról és végrehajtoi hatalom í* – vagyis, ki szabályozza törvények által a házasságot, ki ügyel fel a törvények megtartááára, s ki ítél a házassági viszonyból származó vitás kérdések felett?

A házassági viszony természete, s a tiszta józan ész oly világos, és megcáfolhatlan feleletet adnak e kérdésre, hogy annak feszegetése hiábavaló idővesztegetés volna, – ha csakis az igazság és józan ész szerepelnének tényezőkül e kérdés eldöntésében.

De fájdalom, e kettőnek még küzdeni kell az elismerésért azon másik két tényezővel, mely ellenök szól: egy ezredéves múlt bűnei, félszégei s örültségeinek traditióival, – s az ultramontanismus érdekeivel.

És e kettő: a múltból fennmaradt igazságtalan s félszeg állapotok, és a hierarchia érdeke e ferdeségek fenntartásában, kényszerítenek hosszadalmas

(lectudiókkal bizonyítani azt, ami a józan ész előtt a napfénynél is világosabb.

Abstrakte véve is igennel kell felelnünk azon kérdésre, valjon az állam illetékes hatósága-e a házasságnak?

Mert a házasság polgári szerződés, és mint ilyen eo ipso a polgári hatóságok elé tartozik,

mert a házasság ténye nem a vallási vagy egyházi, de csakis a polgári életviszonyokra van befolyással,

mert a házasság alapja a társadalomnak, s így az államnak is, kell tehát, hogy az állam illetékessége alatt álljon,

mert a házasság felekezeti s gazdasági akadályait csak az állam színe előtt kötött házasság mellőzheti.

Es ha áll ez elvontan véve az államról, még százszor inkább áll az alkotmányos államról,

Absolut monarchiában még megjárja a házasságot kivenni az állam kezéből, nehogy az vele a maga céljaira visszaéljen, nehogy azt zsarnokságának támaszává, korlátlan hatalmának csatornájává tegye; – korlátlan uralomban a házasság ügyeiben való illetékesség fegyver lehet a hatalom kezében a nép elnyomására. Absolut monarchiában még üdvös lehet az államot megfosztani e jogtól, mely őt a dolog természetete szerint megilleti.

Nem úgy szabad országban. Ahol a nép akarata

uralkodik és szab törvényt, ahol nem az absolut hatalom bérencei, hanem a nép bizalmával felruházott férfiak öröködnék a nép törvényben nyilatkozó akaratának végrehajtása felett, – ott nemcsak lehet, ott a nép és szabadság érdekében kell is visszaadni az államnak mindazon jogokat, melyek őt megilletik.

Mert míg absolut monarchiában a polgári házasság kiveszi a házasságot az egyház önkénye alól, hogy azt a zsarnok világi kormány önkényének vesse alá. miáltal a kormánynak hatalma, veszedelmes volta csak növekszik, – addig alkotmányos államban a polgári házasság intézménye által a házasság megmentetik az *egyház tyrannismusától*, – hogy az *alkotmányos állam hatalomnak*, a nép jogosan nyilatkozó akaratának rendeltessék alá.

A különbség tehát az, hogy absolut államban a házasság a polgári házasság által *zsarnokot cserei*, – alkotmányos államban a zsarnokság alól *felszabadítatik*,

Mert alkotmányos államban mindazon növekvése által a jognak és hatalomnak, melyet az állam *idegen tényezők* pl. az egyház rovására nyer, – csak azon jog és hatalom növekszik, melyet maga a nép gyakorol.

És e jognak, e hatalomnak mértéke teszi ki a nép szabadságát.

A szabadságnak, az alkotmányosságnak nevében követeljük tehát a polgári házasság behozatalát.

Helyesen monda néhány év előtt a bécsi felső-

háznak a házassági törvényjavaslat megvizsgálására kiküldött bizottmánya, hogy, azon alaptörvények után, melyeket Austria magának alkotott, a házassági ügyek többé egyházi hatóság elé nem tarthatnak.

Nem tarthatnak nálunk sem. 48 előtti feudális alkotmányunk keretébe még beleillett a papi házasság és egyházi bíraskodás, – amint egy félszegség beleillik a félszeglés halmazába, – de ma, 48 után, mely kisepré politikai intézményeink Augiás-istálló-ját, – ma az egyházi házasságot meghagyni annyi volna, mint mesterségesen mérges fekélyt oltani szabadságunk egészséges testébe.

A társadalmi élet alapintézményét öszhangba kell hozni hazánk politikai intézményeivel. S miután ezeknek alapjává 48-ban a jogegyenlőséget és szabadságot tettük, – ugyanezen elveket keü a házasságban is érvényre emelnünk, ha azt akarjuk, hogy a polgári és politikai szabadság szilárd gyökereket verjen a nép társadalmi életében.

Felismerték ezt Európa legcivilisáltabb államai, s mióta a francia forradalom a házasságot szabaddá tette, a continens legmíveltebb, legfelvilágosodottabb népei, több kevesebb sikerrel törekvéseik programjába vették a polgári házasságot.

Érdekes lesz az európai állapotokat e tekintetben néhány adattal illusztrálni.

A polgári házasság „szükségbeli” alakjában, – vagyis a „Noth-civil-ehe” fennáll az inkább abszolutistikus, mint alkotmányos Poroszországban, Wür-

tembergben, Svéd-Norvég s Dánországban, melyekben a protestáns államegyház a katholikussal versenyez az állam egyházak rász tulajdonaiban, – s behozatott legújabbán Austriában, kezdetéül a liberális reformnak.

A facultativ, megengedett polgári házasságot találjuk Irlandban, az indiai angol gyarmatokban s Angliában, – hol az angol high-church ugyanazon félszeg helyzetben van, ugyanazon veszedelmes befolyással bir, mint katolikus államokban a római egyház.

A polgári házasságot kötelező alakban látjuk a szabadság ellassikus földén, Belgiumban, Németalföldön, Genfben, találjuk a Rajna balpartján, találjuk Olaszországban, mely nemrég oly bámulatos módon küzdte ki szabadságát, – találjuk mindenek felett Franciaországban, mely első hirdeté a világnak a szabadság elveit.

Ennek ellentétét pedig, a papság által monopolizált egyházi házasságot kizárólag uralkodni látjuk az ultramontán *Bajorországban*, – *Görögországban*, hol a nemzetségi eszme táplálja a vallási fanatizmust, – *Rómában* és *Spanyolországban*, hol a papiuralom erkölcsileg tönkretette a népet, – *Oroszországban*, hol a pápa és cár egy személyben kancsukával és bitófával kormányoz, a szolgaság e klasszikus földén, mely a zsarnokságba mélyebben sülyedt a keleti szultániáknál, – és mindenek felett *Magyarországban*, – a *szabad* Magyarországnak, mely a 48-iki eszmékért vérzett és szenvedett, mely nemcsak hirdeti, hanem hiszi is magáról, hogy szabad!

Igen, szabadok vagyunk az államban, – de házasságunk a szolgaságban csak azon dicső országgal versenyezhetik, melynek címere a kancsuka, mely a Murawieffeket és Potapoffokat termi a világnak!

Magyarország és Oroszország, e tekintetben egyenlő fokán állnak a szolgaságnak.

Nem szökik-e minden becsületes magyarnak arcába a vér e gondolatnál?

Lehet-e, hogy a szolgaság azon mértékét, melyet Oroszországban a caesaro-papismusnak láncsal és vassal kormányzó tyrannismusa tart fenn, – Magyarországon fenntartsa továbbra is a nép képvisellete?

Tőlünk, a nemzettől függ most csupán magát e téren felszabadítania.

És meg fogja tenni, mert e hasonlatosság gyaláztatát el nem viselheti.

Megjött az idő, melyben a nemzetnek meg kell mutatnia, ha miután *idegen* elnyomás ellen az anyag és szellem fegyvereivel oly dicső diadalt vívott ki, – valjon meg tudja-e védni szabadságát a *hazai* tyrannismus ellen is?

Meg kell mutatnunk a világnak, hogy nemcsak az idegen absolutismust tudjuk gyűlölni, – hanem tudjuk szeretni a valódi szabadságot is, hogy felvettük vérünkbe az emberi és polgári szabadság nemes eszméit, – melyek nélkül minden

eddig vitt küzdelmeink elvesztik nemesítő jelleme-
ket, mely azokat a mívelt népek rokonszenvére méltó-
tókká tette.

Meg kell mutatnunk, méltók vagyunk-e tag-
jainvá lenni a szabad népek azon családjának, melynek
összekötő kapcsa a szabadság érdeksolidaritása.

III.

A polgári házasság ellenségei.

És nem lehet már messze az idő, melyben a nemzet e kérdésben is bebizonyítandja, hogy szabadságát nemcsak megszerezni, de megérdemelni is tudja.

De ellenzésben, küzdelemben nem lesz hiány.

A *protestantismus* már a 16. században egy nagy lépést tett a polgári házasság felé, midőn a törvényes eljárást házassági ügyekben önkényt a világi bíróságokra bízta, s midőn lehetővé tette a házassági törvényhozásnak figyelembe vennie az egyes államok sajátos körülményeit. Protestáns egyházi bíróságok csakis némely katolikus országban vannak, nehogy katolikus fejedelmek ítéljenek a protestánsok ügyeiben; de e kivételek nem törlik meg a protestantismus általános elvét, mely a világi bíróságok illetőségét elismerte, – el még Magyarországon is, hol pedig éppen az államhatalom részéről annyi üldözésnek volt kitéve. A magyarországi protestantismus nyilatkozott is már legújabb időben a polgári házasság mellett, s minden protestáns örömmel fogja üdvözölni azon tör-

vényt, mely véget vetend az eddig törvényes visszaéléseknek.

Hasonó eljárást várhatunk *zsidó* polgártársainktól. A zsidó vallásnak nincsenek általános érvényű szabályai a házasságkötésre nézve, – s házassági joguk különböző az egyes államokban. S ők, ha eddig nem tekintették vallásukkal ellenkezőnek az abszolút, rájuk nézve pláne kényúri állam beavatkozását, bizonyára nem fognak ellene szegülni a szabad állam intézkedéseinek, melyekben mint a haza egyenjogú polgárainak, nekik is részök leend. Meg fognak emlékezni azon nyilatkozatokról, melyeket az akkori zsidóság coripheusai tettek az 1807-iki Sanhedrinben, midőn kimondván hogy „a vallásnak alapelve, magát az állam polgári törvényeinek alávetni,” elrendelték, hogy a polgári házasság hozatván be Franciaországba, ezentúl „a rabbi egyházilag csak azon esetben választhatja el a házas feleket, ha ezek házasságuknak a polgári törvényszék által történt felbontását annak ítéletével bizonyítják,” – ellenkező esetben a rabbi „hivatalára méltatlannak nyilvánítatván.”

Akadhatnak a zsidók közt egyes fanatikusok, – akadhatnak a protestánsok közt egyes orthodoxok. kik a protestantismus szellemét félreismervén, vagy a római hierarchia visszaéléseiből nem a visszaélések gyűlöletét, hanem azok utánzásának vágyát táplálván magokban, ellenezni fogják e szabadelvű reformot, – de e felekezetek zöme kétségkívül a szabadság zászlaja alá fog sorakozni.

És nemcsak protestáns és zsidó, – ott lesznek e zászló alatt minden felekezetnek felvilágosodott férfiai, élőkön a *katholikusok* liberális, szabadságszerető részével, – ott lesz minden szabadelvű, hazáját a papi érdeknél többre becslő embere Magyarországnak.

Csak két elem van, mely a polgári házasságot ellenezni fogja.

Az egyik: *a nők*.

A másik: *a római hierarchia*.

Sajátságos jelenség, hogy a házasság kérdésében a nők mindenütt a papi, a férfiak az állami felfogás felé hajlanak, – de megmagyarázható. A nőkben a kedély, az érzelem, s amit ezek táplálnak: az előítélet az uralkodó elem. Hajlandóbbak a vallásosságnak azon beteges nemére, melyet pietismusnak nevezünk, lelkök fogékonyabb a papság mézes igéinek befogadására, anélkül hogy felvilágosodott elmével e mézkéreg alatt a szavak mérgét felfedeznék, anélkül hogy előítéleteikkel az ész és felvilágosodás okait szembe állíthatnák.

A női világ mindenütt leghálásabb tere a papi agitációnak. Meglehet hogy nálunk is a papság még nagyobb tevékenységet fog kifejteni mint eddig, a női nem fellazítására, fanatizálására, félrevezetésére, – s akkor ezen, a társadalmi életet annyira megzavaró agitáció ellen szükség lesz a szabadelvűeknek nemcsak a sajtó, de a magán- és mindenek felett az egyesületi úton fellépniök e clerikális izgatások káros hatása ellen.

Most nem nők ellen akarok polemizálni; hanem bujtogatóik, félrevezetőik, szóval a papság ultramontán része, valamint azon, szeretem hinni, csekély számú ultramontán világiak ellen, kik paposabbak magoknál a papoknál.

Mert tudd meg magyar haza, ha néped törvényhozói törvénybe foglalandják a szabadság e postulatát, a polgári házasságot, – hiába való lesz az, mert a főtisztelendő klérus azt *nem fogja elismerni* érvényes házasságnak!

Rettentő! – de úgy van. A főtiszt, és nagyságos kananok úr könyvében meg olvashatjátok fekete betűvel fehér papíron, hogy neki a polgári házasság nem kell.

A kananok úr pedig hatalmas ember, – vele ugyan ki ne merjen kötni a magyar kormány és országgyűlés, mert ő képes lenne valamennyit exkommunikálni!

Hanem van kulcsa e rettenetes bátorságnak is,

A kananok úr háta megett ott áll egy sereg pápa, aki mind elítélte a polgári házasságot, amiért most el kell valamennyinek szenvednie, hogy a nagyságos úr rajok hivatkozzék.

Ott áll IX. Pius, a megtért szabadkőműves, a maga félelmetes „pápai tekintélyével”.

Hanem azért mi bizony meg nem ijedünk.

Megcáfolhatnók ugyan a kananok urat saját fegyvereivel, hivatkozhatnánk az I. Napoleon és VII.

Pius közt kötött concordátumra, mely a polgári házasságot elismerte, mondván az 54. §-ben, hogy „a lelkészek csak akkor áldják meg a házasságot, ha a felek kimutatják, hogy házasságuk a polgári tisztviselő előtt a kellő alakban megkötöttet.”

VII. Pius tehát in optima forma beleegyezett a polgári házasságba.

Sőt hivatkozhatnánk Rómának ma nem annyira uralkodó, mint inkább káromkodó püspökére, IX. Pius úrra is, ki pl. Franciaországban nem igen bánja a polgári házasságot, de az ausztriai ellen mérgesen fölförmed.

Kérdzethetnök, hogy talán két lelkiismerete van ő szentségének, az egyik, mely be veszi, a másik, mely be nem veszi a polgári házasságot? – kérddhetnők, hogy hát e kettő közül melyik a csalhatatlan?

De ez ellenében a kanonok úr azt mondhatná, hogy ha VII. Pius a polgári házasságot elismerte, azt nem meggyőződésből tette, hanem tette azért, mert a hatalmas Napoleon kívánságát megtagadni nem merte, tette mindenek felett *érdekből*, azon reményben, hogy Napóleontól majd vissza kapja az egyházi állam azon részeit, melyek a francia seregek által elfoglaltattak, hogy IX. Pius nem mer ujjat húzni Napóleonnal, de Auszáriával igen.

Es e magyarázattal fentebbi idézetem elvesztené minden erejét.

Elismerem tehát, hogy a római pápa el vagy el nem ismerése az anyagi érdektől függ, s nem hivatkozom a francia konkordátumra.

Hanem hivatkozom arra, hogy Magyarországon a papságnak házassági ügyekben eddig gyakorolt befolyása *törvényen* alapszik. Hogy pedig ez mit tesz, megértheti a főtiszt, úr Deák Ferenc egyik beszédéből, melyben a többi közt azt mondja: „nálunk az egyházi ítélő székek bíraskodása alkotmányos törvényeink egyikén alapul. *Jogunk van a törvényt megváltoztatni*” stb.

Ha a kanonok úr mindezek dacára a „pápai tekintély” foszladozó zászlaját lobogtatja, bevégezhetnök a vitát avval, hogy adjuk oda neki egészen a zászlót, tartsa meg magának; – vagy, ha IX. Piusnak syllabusára hivatkozik, mely a polgári házasságot elítéli, azt felelhetnök neki, hogy ez leginkább bizonyítja annak helyességét.

De én nem akarok e hálás argumentummal élni, hanem istentelenségemben azt felelem, hogy – *hát aztán!*

A pápák kárhoztatják a polgári házasságot. Ez épen oly szerencsétlenség ránk nézve, mintha a karai-bok vagy hottentották fejedelmének méltóztatnék felette nem tetszését nyilvánítania.

Mert kérdem, mi gondja rá az államnak, valjon ismeri-e az egyház a polgári házasságot házasságnak[^] vagy nem?

Az állam nem lépi túl hatáskörét, sőt kötelességét teljesíti, midőn a házasságot kiveszi egy nem illetékes hatóság kezéből.

S itt önkényt fakad élénkbe a kérdés: vajjon *szabad-e a papságnak el nem ismerni azt*, amit az állam a maga jogkörén belől, törvényesen rendel?

A nagyságos úr tehát a törvény iránti köteles engedelmesség felmondását, az alkotmányos törvény elleni lázadást prédikálja, midőn ily módon izgat a polgári házasság ellen.

*

Azt hittem egy ideig, hogy a kananok úr is társainak általános hibájában szenved, kik a papság beavatkozási igényeinek igazolására nem tudnak mást, mint egyházi kánonokat, pápákat s ultramontán írókat citálni, – mely hivatkozás alig bír több bizonyítási erővel, mintha például a gyújtogató tettének igazolására egyéb gyújtogató collegáinak a gyújtogatózás jogosságáról táplált nézeteire hivatkozik.

De tovább haladván könyvében, minden rosszakaratom dacára be kelle látnom, hogy a kananok úr teljesen mentt társainak ezen egyoldalúságától. Nem elégteli meg ugyanis, hogy egy sereg föld alatt nyugvó pápát felrázva álmából harcrendbe állítson ingadozó tételei támogatására, – hanem ráadásul még nagy örömmel, s megható lelkesültséggel a felfedezett szövetséges iránt, idéz egy francia *színésznőt*, akinek szinte nem tetszett a polgári házasság.

És én megvallom: a római pápáktól meg nem ijedek, de ha még egy színésznő is csatlakozik hozzám e tudományos matériában, akkor gyöngének érzem tollamat, és hallgatok.

Olvasóim meg fogják bocsátani, ha oly térre hátrálok, melyen a kánonok urat színésznők nem támogatják.

IV.

A házasság a történelemben.

És e tér a história.

Az ultramontánoknak ugyanis egyik leggyakrabban használt argumentumok a polgári házasság ellen a múlt. A történelemre hivatkoznak, melynek bizonyossága szerint azelőtt a papok kezelték a házassági ügyeket, – amiből az „isteni kinyilatkoztatás által támogatott ész” logikája szerint az következik, hogy tehát ezentúl is meg kell azt hagyni az ő kezökben.

Nehogy azonban valaki azt higgye, hogy amire az ultramontán urak hivatkoznak, az mind szent írás, jó lesz kissé belepillantnunk a históriába, melylyel papi részről annyi visszaélés követtetik el.

A nagyságos úr azt hiszi, hogy az ókor a házasságot a vallás oltalma alá helyezte.

Legyen szabad e kis történeti schnitzert helyreigazítanom.

Az ókor legkiválóbb két képviselője, *Görögország* és *Róma* nem helyezték a vallás oltalma alá a

házasságot. E két állam alkotmányának jellemző vonása épen az, hogy bennök mindent, még magát a vallást is az állam absorbeálta. Ennek igazságáról meggyőződhetik a főtisztelendő úr akármelyik jó történeti kézikönyvből.

Azt megengedem, hogy az ókor theokrátiáiban a házasság a vallás, vagy jobban mondva a papság kezében volt. De ez már azért sem szolgálhat bizonyítékul, mert az ily államokban *minden* a papságtól függött.

Nem tudom minő forrásokból meríti a nagyságos úr történelmi ismereteit, de azt tudom, hogy a meghamsítatlan história bizonyosága szerint pl. az ókori római birodalomban, – a polgári házassága szó mai értelmében ugyan nem létezett, mert a pogány Rómában az állam és egyház nem valának elválasztva egymástól, – de azért polgárilag kötött a házasság, mert kötött magánjogi törvények értelmében, minden papi formáság mellőzésével.

A pogány állam példáját azonban a pap urak nem ismerik el argumentumnak.

De el kell ismerniök, ha tovább haladva a históriában látják, hogy a keresztyén egyház az első századokban nemcsak elismerte, sőt követte e törvényeket;*) és a római birodalomnak azon polgári

*) Gibbon, római történetében leírván Arkadius császár menyegzőjét Eudoxiával, megjegyzi, hogy „az ókor menyegzői szertartásait a keleti keresztyének a bálvány imádás minden bűne nélkül megtartották.” – Gibbon ugyan nem tartozik az egyházi atyák közé, de azért azt hiszem, a nagyságos úrnak nem állana méltósága alatt e kitünő történetíró munkájával megismerkedni.

kázasságjoga, melyet a pandekták és institution foglalnak magokban, keresztyén császárok alatt és által jött létre, oly keresztyén császárok által, kikkel az egyház jó barátságban élt, kiktől adományokat fogadott el, s kiknek viszont befolyást engedett a maga ügyeire.

Justinian császár codifikálta a római jogot, codifikálta a házasság polgári jogát, – és senkinek sem jutott eszébe protestálni ellene, s öt avval vádolni, hogy túllépte hatáskörét, hogy az egyház jogaiba avatkozott.

Történt pedig ez a 6. században. Hatszáz esztendeig tehát a katholika egyház azon rettenetes tévelyben élt, hogy a házasság az államhatalom jogkörébe tartozik.

Sőt tovább, – mert egészen a 8. századig az európai világ minden keresztyénsége dacára a római jog szerint kötött házasságban élt.

Így volt ez, míg a világ *keresztyén* volt.

Lassanként változásnak eredtek a viszonyok, mikor a papság hatalmának folytonos növekedtével a világ elkezdett *papos* lenni.

A papság megindult hódító hadjáratára.

Beavatkozása avval kezdődött, hogy házassági ügyekben a polgári törvényszékek ítéletét kánoni büntetések fenyegetésével támogató. Az állam, mely a bírói hatalmat gyakorlá, tűrte, sőt koronként tán kedvesen vette e beavatkozást, melyet a papság oly jól tudott a loyaltás köpenyébe burkolni.

Tudta a papság hogy miért teszi.

Keleten a császárság politikai súlyedése, nyugaton a római birodalom felbomlását követett barbarismus hasznára vált a papságnak.

A papok voltak e vad, barbár korban az egyetlen írástudóelem, nálok volt az a csekély tudomány, amit a kor felmutat. Az írás mesterségének birtokában magokra vállalták az anyakönyvek vezetését, azon ismeretek, melyekkel bírtak, vagy legalább bírnok kellett volna, a törvénykezési illetékességet szerzé meg nekik. így jutottak az anyakönyvek birtokába, így lettek illetékes fórummá a házassági peres kérdések eldöntésében, s miután e korban nem nagy fáradságukba került elhíttetni a néppel, hogy csak az oly házasságban van üdvösség, melyre a pap rá tette kezét. – így keríték lassanként kezökbe az egész házassági ügyet. Mert, midőn az anyakönyveket ők vezették, midőn a házasság megáldása tőlök függött, midőn a perekben ők ítélték, – önkényt következett, hogy a törvényhozási hatalom is őket illesse.

Tehát nem *azért* ment át a házasság az egyház jurisdictiójába. mintha joga lett volna reá, s mintha e joga nyíltan elismertetett volna, – hanem átment *esetleg*, átment a kor és viszonyok körülményeinél fogva.

De még ez sem történt oly nagyon régen.

I. Miklós pápa úgylátszik még fogalmával sem bírt annak, hogy hozzá tartozik a házasság szabályozása, és a nagyságos úr nagy bosszúságára egyszerűen a feleknek törvény értelmében nyilvánított beleegyezésétől mondta függőnek a házasságot.

Nem is ment át az az egyház kezébe előbb, mint a 9. században, midőn a pápaság, *Pipin*-nel megsztozván rablott zsákmányában, már azon útra lépett, melyen néhány század alatt elérte hatalmának s romlottságának tetőpontját.

És hogy ekkor az egyház kezébe ment át a házasság, azon nem is csudálkozhatunk. Az anyakönyvek vezetésében rajok szorult a világ, hogy rendet leheszen hozni a társadalomba, s meggátolni az elharpódzó titkos házasságokat; – és azon kor, mely az istenítéletekben még a lótolvaj perében is leszólítja istent a menyországból, hogy ítéljen, csak helyesnek tarthatta, hogy az emberi életnek oly fontos cselekménye, mint a házasság, azon papság kezébe adassék, mely magát a földön isten közvetlen ágensének hirdeté.

Ama korban, mely milliókat látott *egy* rögeszméért elvérzeni Palaestina térein, – ama korban a házasság nem menekülhetett meg az egyház kezéből; s hogy a papság nem is hanyagolta el e félig magához ragadott, félig hallgatag rábízott ügyek kezelését, mutatják azon szent atyák, kik hivatalos buzgalmukban annyira mentek, hogy még a házastársi ágy mine-műségéről is szabályokat gyártottak, – meghatározva minden legkisebb apróságot „isten érdekében”.

De dacára a nép e míveletlenségének, és – amit ez lehetővé tett, – a papság bitorolt hatalmának,

sem VII. *Gergely* sem III. *Ince*, a pápaság e matadorjai, sem az egész egyház a 16. századig nem tudták azt, amit mostani kis Gergelyeink s Györgyeink a világ kezdetétől fogva fennállónak vitatnak.

Mert az egyháznak oly terjedelmű befolyása a házasságra, minővel az egész Európában a 18. század végéig bírt, minővel még ma is bír Magyarországon, s minőt ultramontánjaink ezentúl is fenn szeretnének tartani, – egyszerűen a tridenti zsinattól datálódik.

A reformatio felszabadítá Európa egy részét a pápai omnipotentia alól, s Róma minden eszközt megragadott ingadozó hatalma támogatására.

A tridenti zsinat új házassági jogot gyártott, mely azóta Angol- Svéd- és Oroszország kivételével egész Európában kihirdettetett, – s ünnepélyesen kimondá, hogy aki a házasságot a 7 szentség egyikének lenni, vagy az egyháznak illetékességét tagadni meri, – anathema sit.!

S ha nem is e cicerói argumentáció, de Európa politikai körülményei okozták, hogy a katolikus fejedelmek nem protestáltak e hatalomterjeszkedés ellen. Hisz a reformatio új ellenségeket szerzett a katolikus fejedelmeknek, a protestantismus veszedelemmé vált az absolut trónokra nézve, – sa katolikus fejedelmek szövetségést kerestek a pápaságban.

És így történt, hogy míg a protestáns államokban már az állam egy részét visszanyerte a házasság körüli jogainak, sőt a házasság némely helyütt, mint pl. Hollandban a reformatio óta minden egyházi for-

malitás nélkül, csak világi hatóságok előtt köttetett, – addig a katolikus államokban a világi és egyházi absolutismus szövetsége általánossá tette a tridenti zsinat azon kánonjait, melyek a házassági ügyeket kizárólag a papság fóruma elé utasíták.

Így is volt ez mindenütt, és mindaddig, míg vagy felvilágosodott fejedelmek magok nem mondták fel e hazaáruló szövetséget Rómának, – vagy míg a nép le nem rázta a kettős jármát nyakáról.

II. József volt fejedelmi részről a reform első kezdeményezője. Reformjai erélyesek, áthatóak valának. Házassági pátensében már 1783-ban polgári szerződésnek nyilvánítá a házasságot, az államot emancipálta, s a házassági akadályokra és válásra nézve az egyháztól eltérőleg intézkedett. Szelleme ugyan a felvilágosodott fejedelemnek ki nem vezett népéből, s Ausztria ma is kegyelettel emlékszik meg e jótévőjéről, – de reformjainak nagy része hajótörést szenvedett a papság ellenállásán.

A história megirigyelte egy uralkodótól a dicsőséget: megtörni a papság hatalmát, s a népnek tartá fenn e jótékony feladat megfejtését.

És a nép méltó volt önmagához. A francia forradalom felszabadítá a házasságot a papság bitor kényuralma alól. Es nagy fia, Napoleon, remek törvénykönyvében a félvilág számára polgárilag szabályozá a házasságot.

Napoleon ugyan legyőzetett, a forradalom lecsendesült, de azért nagy eszméi, – melyeknek csak

dicsőségökre válik, ha a nagyságos úr által az „1789-iki istentelenségnek nevezetnek, – nagy eszméi fennmaradtak, hatnak, működnek ma is a világban.

Sok küzdelmet állt ki azóta a szabadság. Az 1815-iki szerződések rendszeresíték az európai reakciót, s az új forradalmak nem egyszer csak a reakció malmára hajták a vizet. Maga Ausztria, melyben hetven évig már legalább a házassági pörök világi hatóságok fóruma elé tartoztak, visszasülyedt a concordátum által a tridenti kor setét homályába. E concordátum az állam által szabott házassági akadályokat egyszerű tilalommá törpítvén, létrehozott oly házasságokat, melyek egyenesen a büntető törvénykönyvbe ütköztek, e concordátum az ágy és asztaltóli elválasztás jogát a papság kezébe adván, neki nemcsak lelkiek, hanem vagyonyjog, törvényes származás, gyermekek sőt mások örökjoga felett is jogot adott határozni.

De a reakció mind e diadalai csak mulékonyak voltak. A forradalom eszméi vérré váltak a népek millióiban, s a papoktól belepett Olaszország behozta a polgári házasságot, Ausztria elvété a concordátumot, Spanyolország leveté nyakáról a pápai jármot, – a polgári házasság új meg új diadalokat ünnepel, s nem lehet már messze azon perc, midőn a szabadság nevében Magyarországot is meghódítja magának.

V.

A nagyságos úr históriai argumentation

E rövid, de részrehajlatlan történelmi vázlat először is azon vigasztaló tudatot nyújtja, miszerint a polgári házasság Európában ma már történelmi szükségévé vált, miszerint törekvésünket annak behozatalára a történet szelleme, korunk egész iránya támogatja.

Másrészt többrendbeli következtetésekre vezet, melyek nem lesznek ugyan ínycikre a setétség barátainak, de annál igazabbak.

Mert a történelemből először is azt látjuk, hogy a mai kánoni házasságjog nem régebben, mint a 16. században keletkezett. Isteni intézménynek, melytől eltérni bűn vagy szentségtörés vagy csak vallástalanság is volna, tehát nem tekinthetjük, mert különben bűnösöknek, szentségtörőknek, vallástalanoknak kellene neveznünk 1500 évnek minden papját, püspökét, pápáját, a népek millióival egyetemben.

Nekem ugyan nem jut eszembe ezt valami nagyon tagadni, de az ultramontánok mégis meggondolhat-

hatnák, mennyire ülik hozzájuk a VII. Gergelyeket, III. Inczéket s más ily portentumait a római hierarchiának excommunicálni.

A mai *kánoni házasság* tehát nem isteni, hanem *emberi intézmény*, mely a história századain át különféle átalakulásokon ment keresztül; s így meg is változtatható, mert mit az ember alkotott, azt az ember meg is változtathatja.

A második tanúság, melyet a história nyújt, az, hogy az ultramontánok által ma nenyúljhozzám virágnak kikiáltott házassági cánonjog azon tridenti zsinatnak gyártmánya, mely a protestantismus ellen a papi reakciót paragrafusokba foglalta, – ugyanannak, mely az inquisitiót minden fertelmeivel együtt megszentelte, – s melynek reaktionárius szellemét csak azon szöböség múlja felül, melyet a szitkozódások mezején kifejtett.

Megtanulhatjuk továbbá a históriából, hogy azon polgári házasság, melyre mi törekszünk, – azon forradalom által dekretáltatott először, melynek eszméin nevelkedett fel s nevelkedik fel még ezután is Európa minden szabadsága. Mert amit a nagyságos úr a polgári házasság ellen hoz fel, hogy t. i. az a francia forradalom szüleménye, – az annak legnagyobb dicsősége.

Igen, a polgári házasság a francia forradalom teremtménye, – ugyanazon forradalomé, mely felszabadítá a röghöz kötött népet, mely ledönté az osztá-

lyok közti válaszfalakat, mely porba dönté az isteni küldetés hazug jogcímén bitorló kényuralmat, azon forradalomé, mely, midőn a szabadságot, egyenlőséget és testvériséget írta zászlajára, nem tett mást, mint szabatosb alakba foglalta a keresztyénség legmagasztosabb eszméit'.

Mert midőn a francia forradalom eszméiről, elveiről szólunk, – nem a guillotinet, nem a rémuralmat; nem az „ész istennőjének” őrjöngő kultusát kell értenünk alatta, – ezek kicsapongásai valának a forradalomnak, melyekre a reakció, a francia papság s nemesség hazaárulása vezette a népet, midőn azt megátalkodott gazságával a kétségbeesésig vive, végletekre kényszeríté. E kicsapongásai, e bűnei a forradalomnak, rövid idő alatt véget értek; nem védi azokat senki, s épen a szabadság embere fordul el a legnagyobb undorral e bűnöktől, melyek pedig nem valának más, mint mérsékelt utánzásai azon gatzetteknek s mérszárlásoknak, melyeknek a hierarchia képezte hőseit. – De e szégyenfoltok nem homályosíthatják el azon fényt, melylyel az 1789-iki eszmék századokra bevilágítanak a históriába. Mert ami a francia forradalomban bűn volt és tévedés, az elszűnt, – a mozgalmat nyolcvan év küzdelmei megtisztíták salakjától, – a guillotine, a rémuralom, az „ész kultusa” úgy a megvetéssel túlhaladott álláspontok közé tartoznak, mint az inquisitio, a római világmonarchia s a középkor vallási üldözései, – de ami nagyszerű és nemes volt benne: nagy eszméi, élnek, és ha még mindenütt

nem uralkodnak is, de uralkodni fognak, – mert belőlök fakad a szabadság, az élet, az igazság!

És ezek a história tanúságai mellettünk.

Könnyen elképzelhető, hogy az ultramontánok nem ezen tanúságok kedvéért hivatkoznak a történelemre.

A főtiszt, úr is egy halmaz históriai adatot hoz fel maga mellett, melyek mind azt bizonyítják, hogy *volt idő*, sőt helyenként még most is van, melyben a papság kezelte a házasságot.

Ettől a fáradságtól ugyan a kananok úr megkímélhette volna magát.

Mert hogy ez *így volt*, – azt senki sem tagadja, mi legkevésbé, kik reformot akarunk.

De valjon következik-e ebből az, amit a kananok úr belőle következtetni akar, hogy tehát ezentúl is *így* kell lennie?

Furcsa egy logika.

Valjon mit tartana a nagyságos úr azon ember észbeli tehetségei felől, aki a rabszolgaság eltörlése ellen azt hozná fel, hogy a rabszolgaság régóta létezik?

Bizonyosan azt mondaná neki: hiszen épen azért kell a rabszolgaságot eltörölni, mert létezik, – míg ha nem létezett volna, nem kellene eltörölni.

A kananok úr egyáltalában nem igen szerencsés a logika fegyverének alkalmazásában. Máshelytt ugyanis annak bizonyítására, hogy a házasság nem tartozik az állam jogkörébe, azt hozza fel, hogy a házasság régibb az államnál, régibb a törvénynél. Úgy van. De vajlon az adásvevés, a tulajdonjog nem régibb-e az államnál, – s vajlon ez okból ezeknek szabályozása is nem az állam, hanem az egyház hatáskörébe tartozik?

S még ha ez argumentatiót elfogadnók is, kérdem, vajlon a házasság nem régibb-e az egyháznál is? – vagy a kananok úr tán azt hiszi, hogy isten a világ teremtését a római pápán kezdte, s csak midőn az egyház minden beneficiumai be valának töltve, fogott a laikus publikum megteremtéséhez?

Nem tudom hol tanulta a nagyságos úr a logikát, Aristotelestől ugyan nem. –Talán *Simor* úrtól, ki, ha logikai kézikönyvet kellene írnia, Aristoteles ismeretes formuláját körülbelül így változtatná meg:

Bíbornok akarok lenni.

Bíbornokká csak a pápa tehet.

A pápa csalhatatlanná akar lenni.

A pápa csalhatatlanságát meg kell szavazni.

Szavazok tehát a pápa csalhatatlanságára.

És így meglesz a bíbornoki kalap: quod erat – kikunyorálandum.

Meglehet. Különben azt hiszem, hogy a nagyságos úr, ha valaki ő ellene lépne fel ily argumentation

kal, azt felelné rá: „ez az ember vagy buta, vagy minket tart butáknak, hogy ilyen okokat mer előtünk felhozni.”

Már most nem épen így áll-e a dolog a kanaanok úr okoskodásával?

Hiszen ha eddig nem lett volna a házasság papi kézben, most nem szorulnánk rá”, hogy abból kivegyük!

A további logikáját e dolognak nem feszegetem. A fentebbi alternativa első része itt úgysem alkalmazható, miután a kanaanok úrnak valami félelmetes nagy géniének kell lennie, különben nem bánnék el oly lóhátról az új kor legjelesebb törvénykönyvének, a Code Napóleonnak szerkesztőivel, kiket amúgy megvetőleg „könnyelmű pöffeszkedők”-nek nevez, – míg a világ őket a század legkitűnőbb jogásza közé sorolja. A nagyságos úrnak rengeteg véleménynyel kell maga felől bírnia, hogy így bánik másokkal. Nem marad tehát más hátra, mint azt hinnünk, hogy a kanaanok úr saját olvasóit tartja üresfejű embereknek. – De ezért számoljon ultramontán bajtársaival, akiknek számára könyvét írta. Én részemről semmit sem veszek neki rossz néven.

De ha tetszik, szolgálok még egy másik példával.

Mit szólna a kanaanok úr az olyan gyilkoshoz, ki büntettének védelmére azt hozná fel, hogy a gyilkosság a világ teremtése óta nem ment ki a divatból, és

Káintól kezdve napjainkig felhordaná mindazon jeles férfiak neveit, kik gyilkosság miatt az akasztófát ékesítették, vagy legalább megérdemelték volna?

Válasz helyett legyen szabad egy idézetet írnom ide,

„*A tények jogalap nélkül mitsem bizonyítanak;* mert másképp könnyű volna, hogy a gyilkos az emberek életére, és a tolvaj azok tulajdonára jogát bebizonyítsa.”

És aki ezeket mondja, az – előttem ugyan nem, de a kananok úr előtt mindenestre a legnagyobb tekintély, mert ezeket épen maga mondja könyvének 113. lapján.

Úgy bizony kedves főtiszt úr, a tények, jogalap nélkül mitsem bizonyítanak. így az, hogy századokon át a papság kezelte a házassági ügyet, szinte nembizonyít semmit, legfelebb azt, hogy ideje lesz már kivenni kezéből.

Hozzá teszem még a kananok úr fentebbi tételéhez, melynek leírásánál természetesen nem is álmodta, hogy avval önmagát cáfolja meg, – hogy viszont a *jognak nem érvényesítése még a jogot meg nem szünteti*, – s azért, ha az állam e jogát néhány századon át nem érvényesíté, ebből még nem következik, hogy azt elvesztette volna.

Az egészből pedig az következik, hogy a házasság egyházi kezelése mellett nem szól más, mint 1. a papság önérdeke, – 2. a régiség.

Az elsőt, mely a vallás és társadalom érdekeivel homlokegyenest ellenkezik, az állam tekintetbe nem veheti. A másodikat nem irigyeljük az ultramontánoktól, – mert az a – múzeumban jelöli ki nekik a helyet.

Evvel a helylyel pedig szívesen szolgálunk.

VI. Szentség-e a házasság?

A házasság eredetileg az emberi test ösztöneinek eredménye s nemcsak a nemi, hanem a társasulási ösztöné is, – melyeknek kielégítésére férfi és nő szövetkezik. A házasság tehát, mint pusztán és közvetlenül az emberi természet szükségein alapuló intézmény, tisztán emberi dolog, s lényegében régiebb minden vallásnál, minden államnál.

A társadalmi élet bármily csekély fokú fejlődése, – amint ezt már a barbár népeknél tapasztaljuk, – a házasságkötés bizonyos szabályozását vonja maga után. S e szabályozás szükségén ki sem kételkedik.

Hogy azonban ki által s mi módon szabályoztassék a házasság? – e kérdés tisztába hozatalánál mindenekelőtt annak fogalmát kell megállapítanuk.

A philosoph a házasságban a két nem egyesülését látja, a jogász szerződést, a theologus szentséget.

Az első nézetet, melyből a törvényhozó csak közvetve vonhat le tárgya számára praktikus következtetéseket, ezúttal mellőzve, csak azon kérdést aka-

rom vizsgálni, vajon szentség-e a házasság vagy szerződés?

*

Hogy a házasság szentség, ez fő s leghangosabban hirdetett argumentum papi részről, mert consequentiája az volna, hogy tehát a házasság a papság kezébe való.

Szentség-e a házasság? – e kérdés a hit dolga minden egyes emberre nézve, s én sem nem helyeslem, sem nem szándékozom vallási kérdéseket politikai vitába vonni, – s azért, ha tőlem függne, e kérdést teljesen mellőzném.

Azt mondanám: legyen kinek-kinek hite szerint, de miután tagadhatlan, hogy a házasságnak van jogi s társadalmi oldala is, melynek szabályozására kizárólag az állam hatalom illetékes, – s miután az államnak, mint ilyennek hite, vallása nincs, – mert különben nálunk, hol annyi felekezet létezik, az államnak a katolikusok kedvéért hinni kellene, hogy a házasság szentség, a protestánsok és zsidók kedvéért pedig hinnie kellene az ellenkezőt, – tehát az államnak kell a házasság jogi oldalát szabályoznia, – kinek-kinek korlátlan szabadságára bízván, hogy azt szentségnek tekinti-e vagy nem.

De az ultramontánoknak, s főleg a sokat emlegetett nagyságos úrnak számos hivatkozásai a házasság szentség voltára, s azon consequentiák, melyeket e tételből le akarnak vonni, kényszerítenek a dolog

bővebb felvilágosítására; mit tennem annál szükségesebbnek látszik, mert ezen ellenvetéssel a papság az emberek egyik leghatalmasabb rugóját, vallási meggyőződését igyekszik a polgári házasság ellen felizgatni.

E tételre hivatkozva, az ultramontánok, a vallás nevében ellenzik a polgári házasságot,

Lássak tehát a házasságot *katholikus szempontból*.

A katolikus vallás tudomra nem a tridenti zsinattól, sem a nagyságos úr könyvének megjelenésétől nem datálódik; hanem mindezen epochális eseményeknél valamivel régibb levén, helyén lesz annak hajdani századaiba is bepillantani.

Mint fentebb láttuk, a római házasságjog a 8. századig általános érvényű volt Európában, nemcsak a szakadár felekezeteknél, hanem magában az orthodox római egyházban is. A papság elismerte a házasságot polgári ügynek, – s midőn erre is ki kezdé terjeszteni befolyását, esze ágában sem volt a házasságot szentségnek tekinteni. E korban a házasság megáldása nem volt lényeges, – jámbor szokás volt, melyet az emberek követtek vagy mellőztek tetszésök szerint. Azt pedig mindenki átláthatja, hogy ha az egyház már ekkor szentségnek tartotta volna a házasságot, nem bírta volna annak egyházi áldását az emberek tetszésére, – amint nem bírta tetszésökre a keresztség felvételét, mely már ekkor valóságos szentség volt a katolikus vallásban.

Következett Nagy Károly, ki saját hatalma érdekében a római praetensióknak védurává lőn, és kötelezőleg elrendelte e házasság papi megáldatását. De hogy sem ő, sem a korabeli egyház nem tekinté a házasságot szentségnek, kitűnik abból, hogy nem nyilvánítja érvénytelennek azok házasságát, kik elmulasztottak rá papi áldást venni, – amit tennie kellett volna, ha a házasságot szentségnek tekinti. – hanem a rendelet áthágóit 100 sous pénzbírságra. s ha ezt lefizetni nem bírnák, 100 korbácsütésre ítéli.

S így – ha a papi áldást már szentségnek tartotta volna is az egyház, – nem tartotta annak magát a házasságot, hanem mindössze e két egymástól független tényt a maga érdekében összeköté. Hogy pedig e két tény – a házasság és papi áldás ténye, – egymástól függetlenek voltak, mutatja az egyház általános eljárása még I. Miklós korában is; mely például valakinek második házasságától az egyházi áldást megtagadta, de azért e házasságot is érvényesnek elismerte.

A 12. század is. – e fénypontja a pápai hatalomnak és vallási buzgóságnak, – elmúlt anélkül, hogy valakinek eszébe jutott volna a házasságot szentségnek mondani, melyet még III. Sándor pápa is a felek beleegyezésétől függőnek nyilvánított.

Következett a katolikus dogmák történetében oly nevezetes *tridenti zsinat* a 16. században. E zsinat célja volt az elharapódzó protestantizmus ellenében a római egyház fennállását biztosítani. És még e zsinat

tételeiből sem lehet teljes világossággal bizonyítani, hogy a házasság szentség.

Mert a tridenti zsinat is csak a pap jelenlétét, – az egyházi assistentiát kívánja meg; ezt föl eg azért, hogy a titkos házasságok meggátolhatók legyenek. Mert a tridenti zsinat szerint a házasság érvényes még akkor is, ha az azt megáldó pap excommunicálva van, – ha még nem is áldozár, – sőt, ha nem szabad akaratból jelenik meg, hanem kényszerítettik a jelenléteire.

De valamint a tridenti zsinat által nem, úgy azóta sem tétetett a házasság szentséggé. Mert például XIV. Benedek pápa 1741-ben vegyes házasságnál még a protestáns pap áldását is érvényesnek ismeri; amit nem tehetett volna, ha a házasságot szentségnek tekinti.

És így, ha az ultramontánok a házasságot a kath. egyházban kezdet óta szentségnek mondják, sőt azt merik állítani, hogy maga Krisztus tette azt szentséggé, ez nem egyéb, mint – szelídebb nevet az öntudatos ferdítésre nem használhatok, – mint ámitás.

De tudjuk, hogy ez még nem a legutolsó fegyver a papi érdekek védelmezésében. A nagyságos úr is váltig használja, – s nem az én hibám ha oly csekély szerencsével forgatja, hogy magával az egyház felfogásával s traditióival is ellenkezésbe jön.

A kananok úr szerint isten „a házasságot az emberi bűnesés előtt rendelte,” – tehát az szentség. – Valjon?

Alább lesz szerencsém idézni, miszerint a fő-tiszt, úr felfogása szerint a házasság a két test kölcsönös átadásában áll. E „*kölcsönös átadás*” pedig az első bűnesés előtt még nem volt a szentírás szerint feltalálva. – Ha tehát isten már ekkor elrendelte a házasságot, – akkor elrendelte az első bűnesést, mely a testek „kölcsönös átadásának” első experimentuma volt. – akkor első szüleink nem bünt követtek el, hanem isten rendeletét teljesíték az „eredendő bűn” által. – A kananok úr e tételével tehát egyenesen a szentírásba ütközik

S ez nemcsak egyszer esik meg rajta, hanem megesik többször is; mikor például azt mondja, hogy IV. *Ince* még Ádám és Eva házasságát is szentségnek nevezi. – De kérelem, miért üzetek ki hát a paradicsomból, midőn a szentséget – cánonjogi kifejezés szerint, – „consummálták” – Furcsa fogalmai vannak kananok úrnak isten igazságosságáról, mert felteszi róla, hogy azért büntette első szüleinket, mert rendeletének engedelmeskedve a házasság szentségét felvették.

Mennyire ellentétben áll azon tétel, hogy a házasság szentség, az egyház felfogásával, mutatja az is, hogy az egyház a maga papjait a házasságtól, mint valami rosztól, eltiltotta. Tehát egyszer szentségnek tekinté az egyház a házasságot, másszor oly rosznak, hogy papjainak meg nem engedi? – Hiszen ez a „ha akarom vemhes, ha akarom, nem vemhesének” theoriája. Es, ha én nem állítom is, hogy ez elv fel nem lel-

hető a papság eljárásában, – az ultramontánoknak mégis kár önmagukat oly dilemmába hozniok, melyből csak e cigány-filosofia segítségével van menekülés.

Idézhetnék még a kananok úr könyvéből akárhány passust, melyben ily heretikus mconsequentiakra ragadtatja magát szent buzgalma által, de olvasóim iránti tekintetből, még csak néhány végtelen szelleműs megjegyzését említem.

A kananok úr – idevágó bizonyosságait, hogy végén csattanjon az ostor, avval fejezi be, hogy lám, még a „Kis Káté” is szentségnek mondja a házasságot.

No, ha még a „Kis Káté” is ezt mondja – –

Akkor elég lesz ezen egész szentségi felfogás jel lemezésére a nagyságos úr azon tételére hivatkoznom, melyben azt mondja: hogy IX. Pius pápa egy 1852-iki levelében a házasság szentség voltát „csodálatra méltó módon” bizonyította be. Mert ezt bizony csak az hiheti el, aki még a csodákban is hisz.

Láttuk a fentebbiekből, hogy a katolikus vallás felfogása szerint talán szentség a házasság papi megáldása, – de nem szentség maga a házasság; mert a szentség már egy érvényes szerződés létezését – a kánonjog szerint is a felek kölcsönös akaratát – tételezi fel; s mert a felek e beleegyezése nem, csak közös akaratuknak megszentelése tartozik egyházhoz.

A tridenti zsinat kánonjaiban előforduló homályos helyek és ellenmondások nyújtanak némi anya-

got az ultramontánoknak a házasság szentség voltának támogatására, – meglehet hogy a mai zsinat dogmává fogja a tételt emelni, – de hogy ma még nem dogma, az kétségtelen.

Különben ezek ne is tartoznak szorosan felvett tárgyunkhoz; csak azért hoztam fel mindezt, hogy bebizonyítsam, miszerint a házasság még az orthodox katholicismus szempontjából sem szentség.

De ha az volna is, ha a házasság papi megáldása valóságos szentség volna is, – ez nem szól a polgári házasság ellen. Mert az *állam senkit sem gátol a papi áldás felvételében*, csak azt kívánja, hogy *mielőtt* ezt tennék, jelentsék ki a polgári hatóság előtt egybekelési szándékukat.

És azért tartsa bár valaki szentségnek a házasságot, vallásos meggyőződésének minden legcsekélyebb sérelme nélkül fog polgári házasságra léphetni.

VII.

A házasság polgári szerződés.

A házasság ezen papi felfogásával szemben azon felfogás áll, mely a házasságot *polgári szerződésnek* tekinti, s mint ilyet, törvényhozási, administratív *ügy*, mint bírói tekintetben a polgári hatóságok elé utasítja.

A házasság fogalma, mely szerint az „egy férfinak s nőnek *szövetkezése* teljes életközösségre,” oly világosan bizonyítja annak szerződési természetét, miszerint e kérdésben is mellőzhetnék minden discussiót, ha ultramontán részről a sophismák egész serege nem indíttatnék ez állítás megdöntésére.

De advocatus diaboli itt is megszólal, s én, legalább állása iránti tekintetből, tartozom neki avval, hogy sophismáinak semmiségét napvilágra hozzam.

Egy kis „Blumenlese” lesz ez a képtelenségek mezején.

„A házasság minden egyéb, mint szerződés” – mond a kánonok úr. – De tudni fogja azt is, hogy a szabad beleegyezés hiányát maga az egyház is bontó akadálynak tekinti. A beleegyezés szüksége pedig a

szerződéseknél képez lényeges momentumot; nem a szentségeknél. Mert ha a szentséghez a beleegyezés szükséges, mikép adható fel a keresztség szentsége a csecsemőre, ki még nem képes beleegyezését nyilvánítani? S ha a házasság nem szerződés, miért sorolja a kánonjog mindazt az akadályok közé, ami a szabad beleegyezést megghusítja, pl. az erőszakot, az akaratnyilvánításra való képtelenséget? – Tehát az egyház maga is szerződésnek tekinti a házasságot.

Ha a házasság szerződés volna, akkor a házastársak egymás iránti kötelességeinek alapját a szerződés képezné.” – mond ismét a kanonok úr, s ezt „képtelenség”-nek deklarálja. Pedig ez igen természetes, és ezt bizonyítja maga az egyházjog is. Természetes, mert házastársi kötelezettségekkel egymás iránt oly férfi s nő nem bírhatnak, kik beleegyezésüket nem tudták az egybekelésre, – s az egyházjog is csak a beleegyezésből deriválja a házastársi jogokat és kötelességeket. Ezek tehát a kölcsönös beleegyezésből, azaz: szerződésből származnak. S így amit a nagyságos úr „képtelenség”-nek tart, azt maga a kánonjog is nyíltan kifejezi. Vagy talán házastársi *kötelezettségei* lehetnek egymás iránt oly férfinak s nőnek is, kik a házassági szándék kijelentése nélkül élnek egy fedél alatt, – például, hogy messze ne menjünk: egy főtisztelendő kanonok úrnak lehetnek-e ily kötelezettségei a gyöngébb nemhez tartozó háznépe iránt?

Ezeknél ártatlanabb bombaszt, ha a kanonok úr felsóhajt: „A házasság tehát valósággal nem szerző-

dés, hanem inkább egy szerződés teljesítésének mutatkozik.” – Ez legjobban veszi ki magát így, minden commentár nélkül.

Nem lehet továbbá a házasság a kananok úr szerint szerződés, „mert a szerződéshez egy bizonyos, a felek rendelkezésétől függő tárgy vagy dolog kívánatik, melynek átengedése által a szerződés teljesítetik. Ezen tárgy a házasságnál hiányzik.”

E rövid pár sorban annyi szép dolog foglaltatik, hogy érdemes lesz azt kissé elemezni.

A főtiszt, úrnak fogalma sincs a szerződésről; különben nem állítaná, hogy ahoz valami „tárgy vagy dolog” szükséges. – Hallott már a kananok úr valamit pl. a munkaszerződésről? – No lássa, nagyságos úr, a munkaszerződés egyik leggyakoribb neve a szerződéseknek, pedig nem kell hozzá tárgy vagy dolog, mely „átengedtesék.” A munka-szerződésben valaki egyszerűen bizonyos szolgálatok megtételére kötelezi magát, testi vagy szellemi szolgálatokra, az mindegy. Itt tehát nincs átengedendő tárgy, – s ez mégis szerződés.

És kérdem: ha a házasság nem szerződés, mely kötelezettségekkel jár, valjon miért bontja fel az egyház az oly házasságot, melyben a felek e kötelezettségnek meg nem felelhetnek, miért teszi a lelki és testi képtelenséget bontó akadálylyá? A házasságnak tehát igenis van, mint minden szerződésnek, – hanem is „tárgya, dolga” mint azt a nagyságos úr, a dolgot nem ismerve nevezi, – de van *anyaga*.

Egyáltalában a kananok úr azon „támogatás” dacára, melyben „esze az isteni kinyilatkoztatás által” részesítettik, igen szerencsétlen definitióiban s következtetéseiben.

Ily szerencsétlen argumentum az is, hogy a házassággal már eo ipso bizonyos tőle elválhatlan kötelmek járnak, – s így az nem szerződés. A kananok úr tudhatná, hogy akárhány oly szerződés létezik, mely eo ipso bizonyos tőle elválhatlan kötelezettséggel jár. Így a váltószerződéstől elválhatlan az adósnak váltójog szerinti kötelezettsége; – így a bérszerződéstől elválhatlan a kötelezettség: a bérelt földet használatul átadni a bérlőnek, – így a munkaszerződéstől elválhatlan a munkabér lerovása iránti kötelezettség stb. Ebből tehát nem az következik, hogy a házasság nem szerződés, hanem következik az, hogy a szerződésnek bizonyos *speciális neme*. Ily speciális szerződés több is létezik; s e tekintetben a házassággal teljesen analog például a váltószerződés. Mindkettőhöz bizonyos a törvény által megállapított kellékek szükségesek, melyek attól elválhatlanok. S valamint a váltóból, ha az a törvény kellékeinek megfelel, már eo ipso bizonyos jogok és kötelezettségek folynak, úgy a házasságból is, ha az a törvény kellékeinek megfelel, eo ipso folynak a felek részére bizonyos jogok és kötelezettségek.

Idézhetek még egyebeket is.

„Igaz ugyan, – úgymond más helyt a kananok úr, – hogy az egyház maga is a házasulandók cselekményét majd szerződésnek, majd beleegyezésnek nevezi.”

No lám, akkor hát minek viaskodik ellene?

„A keresztyén házasságnál a szerződés el nem választható a szentségtől” – mond másutt.

Tehát mégis csak van benne szerződés?

„A házasság minden más szerződéstől lényegesen különbözik.” Ebből pedig a kananok úr szerint következik, hogy az az egyház hatáskörébe tartozik.

Ebben tehát elismeri, hogy a házasság szerződés. De logikája kissé sántít. Mert például a váltószerződés ép oly „lényegesen különbözik minden más szerződéstől,” s mégis a polgári hatóságok elé tartozik. – Vagy talán ezt is a papságnak vindikálja a nagyságos úr? – Vagy plane a váltóból is szentséget akar csinálni?

Ha rajta állna, bizony ő nagyságától még ez is kitelnék.

„De legyen bár a házasság valóságos szerződés, – kiált fel másutt nagy emphasiszal, – lényegében mégsem volt soha, de nem is lehetett egyéb, mint szellemi szerződés.”

Hogy mit ért a kananok úr a szellemi szerződés alatt, kitűnik könyvének egy másik helyéből, hol a házassági szerződést analógnak mondja az adásvevési szerződéssel, – annak bebizonyítására, hogy a házasság *nem* szerződés.

Ez öngyilkos logika mellett érdekes csak az, hogy a kananok úr szerint szellemi szerződés az, ha a felek *pénzen megveszik egymást!*

Valóságos rabszolgatartó felfogás.

Hát ahhoz mit szóljunk, midőn a nagyságos úr a házas felekről azt mondja, hogy „ha egybekeltek, a szerződés teljesedésbement?” – Tehát a kanonok úr felfogása szerint a házas felek csak az egybekelés pillanatában tartoznak egymásnak hűséggel?

A mi felfogásunk szerint a házasság egyszer mindenkorra kötött szerződés, mely utóbb ugyan felbontható, de melynél fogva mindaddig, míg fel nem bontott, a felek folyton tartoznak egymásnak hűséggel. és kölcsönös támogatással stb. – mert ezáltal *teljesítetik* a házassági szerződés, melynek az egybekelés képezi *megkötését*, de nem teljesítését.

Nem teszem tovább próbára olvasóim türelmét. Pedig idézhetnék akárhány ily mondást még, melyek csak üres sophisticát vagy ily eclatáns ellenmondásokat tartalmaznak.

Hanem ezekből is megítélheti az olvasó, mennyi igazság van azon állításokban, melyek védelmére csak ily gyarló puffancsokat hozhat fel még *egy* főtiszt, és nagyságos úr is, kinek jeles elmetehetségeit pedig, mint maga mondja, még az „isten kinyilatkoztatás is támogatja.”

Két főismertető jele van minden szerződésnek.

Az egyik az: hogy a felek szabad, öszhangzó akaratával jöttek létre. – Így jön létre a házasság is, – még a kánonjog felfogása szerint is, mely az önkényes beleegyezést megkívánja a házasság érvényességére.

A másik az: hogy minden szerződéssel kölcsönös jogok és kötelezettségek járnak, melyek a szerződés anyagát képezik. Ily jogokkal s kötelezettségekkel jár a házasság is, – még az egyházjog felfogása szerint is, mely a házastársi kötelezettségek teljesítésére való képességet az érvényes házasság feltételévé teszi.

A házasság ezek szerint valóságos polgári szerződés.

Hogy ebből mi következik?

Ha a kananok úrhoz folyamodunk válaszáért e feleletre, kapunk – akár kétfélelét is.

„Ha a házasság szerződés volna, *sem következnek ebből*, hogy a rendelkezési jog kirekesztőleg az államot illeti,“ – mond a 25. lapon.

Ha e felelettel meg nem elégszünk, nézzük könyvének 8. lapját, hol viszont így szól:

„Ha a házasság szerződés volna, akkor azon társadalmi hatalomtól, mely a szerződéseket általán szabályozza, és azok értékét meghatározza, semmiképp sem lehetne azon jogot eltagadni, melynél fogva határozólag intézkedik a házasságra vonatkozólag is.”

E két felelet azonban csak azt bizonyítja, hogy nagyságos úr a 25. lapon egyenesen ellenkezőjét írja annak, amit a 8. lapon írt, – hogy tehát határozott meggyőződéssel nem bír.

Ő nagysága tehát nem adhat rá feleletet, mert neki valami egyszer fekete, másszor fehér.

Hanem következik a felelet magából a dolog természetéből.

Mert, ha a házasság polgári szerződés, úgy a házasság megkötésére, törvény általi szabályozására, bírói tárgyalására csak a polgári hatóság lehet illetékes. Más szavakkal: akkor a házasság polgári hatóság előtt köttetik, – kellékeit s feltételeit a törvényhozás szabályozza, peres ügyeit a világi törvényszékek ítélik. Szóval a házasság természetének csak a polgári házasság alakja felel meg.

VIII.

A házasság erkölcsi természete.

Ha mindezen ellenvetéseik megcáfoltattak, ha a história és a római egyházi praxis kezén bebizonyítottuk nekik, miszerint a házasság nem szentség, s nem tartozik jogilag a papság hatáskörébe, akkor az ultramontánok a házasság *erkölcsi oldalára* szoktak hivatkozni.

Lehet-e, – úgy mondják, – szabad-e a házasságot, mely nemcsak a phisikai, hanem az erkölcsi embert is magába öleli, pusztán rideg jogi szerződésnek tekinteni, s ezáltal annak fensőbb erkölcsi jellemét mintegy megtagadni?

És ez argumentum néha hatni szokott a felvilágosodottabb emberekre is. De látszólagos igazsága megett közelebbi vizsgálat után lehetetlen benne a sophismát fel nem fedezni.

Nem akarom én a házasság erkölcsi oldalát elvitatni, sőt azt a szó szoros értelmében lényegesnek tekintem. Mert enélkül a házassági szerződés üres formává silányul, melynek elveszett becse, elveszett

értelme, mely ennél fogva csak erkölcsileg káros eredményekre vezethet.

Az tehát, ha szabad-e a házasság erkölcsi oldalát megtagadni, – kérdés tárgya nem is lehet.

De igen, kérdés az: vajon az egyház felfogása a házasságról fordít-e kellő ügyeimet a házasság erkölcsi természetére? – *vajon az egyházi vagy polgári házasság méltányolj a-e inkább a házasságnak magasabb, erkölcsi természetét?*

Az egyház felfogását pedig annak tényei, szabályai, eljárása bizonyítják. Lássuk az idevágó tényeket.

Tény, hogy az egyház szent atyái a házasságot csupán elkerülhetlenül szükséges eszköznek tárták az emberi nem fenntartására s a nemi szenvedélyek kielégítésére. Tény hogy a nőtlen életet erkölcsileg fölébe helyezik a házas életnek. Tény, hogy az egyház a maga szolgálóinak egy ezred év óta megtiltja a házasságot; hogy a nőtlen, pláne szerzetes életet még ma is erkölcsileg többre valónak hirdeti a becsületes családi életnél.

S aki a házasságban nem lát mást, mint concessiót a testnek, mint elkerülhetlen eszközt az emberi nem szaporítására, – aki a házasságot csak szükséges rosznak tekinti, mint az egyház, – az teljesen félre ismeri annak magasabb erkölcsi természetét.

S hogy ennek felfogására az érzék kezdet óta hiányzott az egyházban, ezt nemcsak a papi tekintélyek nyilatkozatai, hanem még csattanósabban bizo-

nyitják az egyház tényleges intézkedés ei a házasság körül még mai napig is.

Ismeri mindenki az európai világ azon gyalázatát, melyet a jus primae noctis privilégiumának nevezünk. E privilégium a legdurvább, leganyagibb felfogásán alapult a házassági viszonyoknak. S ha azt látjuk, hogy e privilégium csak és kizárólag keresztényen, tehát a római egyház befolyása alatt álló népeknél volt divatban, – ha azt látjuk, hogy e privilégiumot sokhelytt épen a katolikus papok élvezték, – ha eseteket látunk a történelemben, midőn egyes papok pör útján is érvényesíték e gyalázatos szabadsalmat, s ezt tették az egyház engedélyével, – e vér-lázító tények valjon nem azt bizonyítják-e, hogy az egyház teljesen félreismerte a házasság erkölcsi oldalát? – Mert ha azt szem előtt tartotta volna, nem engedte volna meg, legalább papjainak, a házassági kötés ily nyílt, cynikus meggyalázását!

Ezt bizonyítja az egész középkor, melyben az egyház tetőpontján állt hatalmának, melyben befolyása a törvényhozásra, kormányzásra úgy mint az egyesek családi életére kiterjeszkedett, melyben az egyház adott irányt az európai világ gondolkozásának, – s melyben a házasság körül a legdurvább, leganyagibb fogalmak, a legbrutálisabb, törvényesített visszaélések uralkodtak, s melyben apaság hatalmával csak a nép erkölcsi depravációja állta ki a versenyt.

Ezt bizonyítja még ma is a római egyházjog; mely, míg majdnem dogmaként hirdeti a házasság felold-

hatlanságát, azt mégis felbontatni engedi azon egy esetben, ha az még „elhalás által végre nem hajtattott,” s ezt matrimonium non consummátumnak nevezi. Mert valjon, ha nem a testi közösülést tekintené a házasság lényegének, ha tulajdonítana e viszonynak magosabb erkölcsi jelentőséget, – valjon ez esetben tenne-e kivételt a feloldhatlanságnak annyi szenvedélylyel hirdetett szabálya alól, csupán azon egy okból, mert a felek testileg még nem közösültek?

Valóban, akár az egyház tanait, akár intézkedéseit tekintjük, mindezekből azt látjuk, hogy az egyház a házasságban nem lát egyebet mint annak érzéki oldalát, – hogy erkölcsi természetét teljesen mellőzi.

S ha evvel szemben azt látjuk, hogy a papság a házasságot, melyről az egyház ily cynikus fogalmakkal bír, szentségnek állítja, – hogy annak erkölcsi természetéről diktióz, – nem tudnánk eligazodni az egyház felfogása felett, hacsak a papi politika fogásainak ismerete nem adna kulcsot ez ellenmondás felfejtésére.

S e kulcs: a papság érdeke.

Ha arról van szó, hogy a szerzetek szaporodjanak, hogy a coelibátus igazoltassék, – vagyis hogy a papi hatalomnak e két támasza ápolassék, – akkor az egyház a házasságot rász, elvetendő dolognak tekinti.

Ha ellenben arról van szó, hogy a házasság papi kézen hagyassék-e vagy nem, – vagyis megtartsa-e a papság e termékeny eszközt a befolyásnak, – akkor a házasságot szentségnek hirdeti, akkor erkölcsi természetére hivatkozik.

S valamint mindkét nézet mellett elég bizonyosságot hozhatunk fel az egyház tanaiból s szabályaiból, úgy a kanonok úr könyvében is mindkét nézetre találunk elegendő mennyiségben citátumokat.

Általában az egyház e kétoldalú, egymással ellenkező felfogása híven visszatükröződik a főtiszt, úr rodomontádjában. Neki ahoz képest, amiről épen beszél, a házasság hol valami aetheri magasztosságú fogalom, hol simplex „disznóság”. Sit venia verbo! – találóbb szóval, mint alább látandjuk, a nagyságos úr felfogását nem jellemezhetem.

Álljon itt könyvéből néhány tétel ennek bizonyosságára.

„Krisztus a házasság alkatrészeit megszellemisítette.”

„Nem annyira földi, mint inkább szellemi és benső mozzanatok képezik a házasságot.”

„A testi egyesülés nem tartozik szükségkép a házasság lényegéhez.” (Ez már nyilvános eretnokség a nagyságos úr részéről, mert ha a testi egyesülés nem lényeges, miért tesz a kánonjog oly nagy különbséget a matrimonium consummatum és non consummatum közt?)

Ilyesfélét mond a kanonok úr, mikor argu-

mentációiban a házasság erkölcsi természetét igyekeznek bebizonyítani.

De egészen másképp beszél, amint ismét mást akar demonstrálni.

Így a 10. lapon neki „a házasság csak egyszerű tény, melylyel a törvény bizonyos jogi következményeket köt össze.”

Az 5. lapon: „A házasság két különböző nemű embernek tökéletes egyesülése, melyben a *két házastárs* egymást szükségkép kölcsönösen áthatja, az egyik *mintegy átolvad a másikba*, és kölcsönösen *egymást eltölti*.”

Hanem még ez megjárja. Ez csak kétértelmű és frivol, mintha valami renaissance-kori-abbé mondaná, kinek parochiája egy boudoir. – Beszél azonban a főtiszt, úr még vastagabban is, mint akármelyik franciskánus prédikátor.

Így például mikor a 11. lapon ezt mondja: „A házasság nem jön létre a házassági szerződés által, hanem egyedül a *kölcsönös átadás* által.” – Ez ugyan megfelel az egyház felfogásának, mely csakis az el nem hált házasságot engedi felbontani, – hanem bizony már vastag materialismus.

Mert, hogy a kölcsönös átadást a kananok úr nem szellemi értelemben veszi, kitűnik abból, amit a 20. lapon mond:

„Megegyez ugyan a házasság a többi szerződéssel abban hogy a házasság is két félnek beleegyezése által eszközöltetik, azaz azon cselekmény által, mely-

nél fogva mind a két fél beleegyező *testének átengedésébe s elfogadásába* és *a testek feletti kölcsönös, tökéletes uralomba*. – E beleegyezés által tehát a *cserének egy neme történik*, midőn t. i. mindkét fél az *átengedett testéért a másik fél testét veszi birtokba*.”

Pfui! Minő aljas felfogás, minő erkölcsi cynismus egy pap részéről!

Valjon lehet-e durvább, anyagibb, lehet-e aljasabb definitióját adni azon viszonyoknak, melyen az összes társadalom erkölcsi rendje alapszik?

Lehet-e nagyobb frivolitással lábbal taposni az egész mivelt világ felfogását a társadalmi élet legszengebb kötelékéről, a házasságról, mint azt a kananok úr teszi, midőn azt ily piszkos modorban egyszerűen az állatiság, a bujaság intézetének deklarálja?

És ezek az emberek, kiknek elméje nem képes megmenekülni az érzékiség kizáró uralma alól, – ezek vindikálják magoknak a házasság körüli illetőséget? – s vindikálják épen annak erkölcsi természetére hivatkozva?

Valóban vakmerő gúnyt üznek ez urak a mivelt közönség józan eszével, midőn ily követelésekkel mernek fellépni előtte.

Mert valjon nem satyra-e a józan észre, ha a kananok úr – ily definitiók után, – avval meri a polgári házasságot vádolni, hogy az „megfosztja a házasságot méltóságától, szentségétől, nymbusától”?

Elmúlt azon kor, melyben a világ mindent szentnek tartott, ami a csuklya alá bújt, – s valjon mennyire használ a házasság méltóságának, szentségének, nyimbusának, ha azt olyanok kezébe adják, kik benne egy emberi „méntelep”-nél egyebet nem látnak?

S ugyan mit szóljunk hozzá, ha ily nyilatkozatok után a kananok úr azt mondja, hogy „a polgári házasság rősz, mert botrányt szül, és a communismust állapítja meg” (a válás megengedése által)?

Hivatkozzunk-e evvel szemben a protestánsokra, kik a válás dacára bizony sehol sem élnek communismusban? – hivatkozzunk-e a világ példájára, mely szerint a polgári házasság még sehol sem ártott az erkölcsiségnek?

De felesleges itt minden cáfolat.

Mert ha botrányt keresünk, feltalálhatjuk azt az ily főtitst, urak által írt könyvekben; s ha kicsapongást és női communismust keresünk, feltaláljuk azt nem a polgári házasságban, hanem a – coelibátusban és a szerzetes rendekben.

*

Az eddigiekből látjuk, miszerint az egyház s a *papság pusztán érzéki, anyagi oldalát tekinti a házasságnak*, – hogy annak magosabb, erkölcsi természetét teljesen félreismeri.

De a kérdés az, valjon, – még az egyház ezen vastagon materiális felfogásától eltekintve is, – kö-

vetkezik-e a házasság erkölcsi jelleméből az egyház illetékessége?

Egyáltalában nem, a fentebbieken kívül azon egyszerű okból, mert a házasság nem az egyetlen viszony, mely erkölcsi tekintetbe vételt igényel.

A morál szabályai kiterjednek az ember minden tetteire. S az erkölcsi törvényeket az embernek nemcsak a házasságban, hanem az emberi élet minden más viszonyaiban s ügyleteiben is szem előtt kell tartania.

És így, ha a házasságot, azért, mert erkölcsi oldala is van, az egyház illetékessége alá adjuk, – el kell ez illetőséget ismernünk a magán és büntető, – a köz- és nemzetközi jog minden képzelhető kérdéseire s viszonyaira, mert az erkölcsi törvényekkel mindezek összefüggésben állnak.

S hogy ez nem sophisma, nem mesterséges félre-csavarása a logikának, azt bizonyítja a történelem, melynek tanúsága szerint az erkölcsi oldal jogcímén az egyház, ha tehette, oly ügyeket is hatáskörébe vont, melyeket ma még a legvadabb ultramontanismus sem mer magának vindikálni.

E jogcímén terjeszté ki illetőségét legtöbb helytt az uzorából, mindenféle polgári szerződésekből eredő ügyekre, – e jogcímén szer z é illetékességét az esküszegés, törvényes származás stb. bírói megítélésére.

Bizonyítja ezt maga a nagyságos úr is, midőn pártolólág idézi egy francia papnak következő szavait: *„Az uzoráról, szerződésekről, és minden erkölcsi vi-*

szonyokról, valamint a hit szabályok és szentségekről szóló tan is kirekesztőleg az egyházhoz tartozik.”

Hogy e „minden erkölcsi viszonyok” alatt érthetjük nemcsak a házasságot, hanem akár a közlekedési, pénz- és hadügyet is, – mert hiszen az ember az erkölcsiség parancsai alól soha és semmiben felmentve nem lehet, – belátja mindenki.

Ezen jogcím elismerésének tehát egyenes logikai consequentiája: a *theokratia*.

És én nem tudom, boszantóbb-e vagy nevetségesebb, ha valaki a 19. században a theokratia elveit hirdeti?!

IX.

A házasság jogi oldala.

Az eddigiekben megmutattam, hogy a házasságnak van erkölcsi oldala, – hogy azonban ezért még nem tartozik az egyházhoz.

De az ultramontánok itt ismét egy ellenvetéssel állnak elő.

A kánonok úr ez ellenvetést úgy fejezi ki, hogy „a szeretet nem alapítható meg a jogon” – tehát a világi hatóság nem szabályozhatja a házasságot.

Erre a felelet igen egyszerű. Az egyház is csak a kánonjog által, csak jogszabályok segítségével szabályozhatja a házasságot, ép úgy, mint az állam.

A nagyságos úr tehát az ultramontánoknak e sophismáját, mint látjuk, meglehetősen csekély szerencséjével fejezi ki. Legyen szabad neki segédkezet nyújtanom.

A kánonok úr, ha hajlandó volna világosan kifejezni, amit mondani akar, így szólna:

„De hát, ha a házasság erkölcsi természete nem állapítja meg az egyház illetékességét, mely, mint a vallás intézete, hivatva van az emberiség szellemi

érdekeinek ápolására, – miként következtethető abból az állam illetékessége, mely, mint a polgári viszonyok szabályozója, mindenesetre idegenebb az erkölcsiség elveitől?”

Azt hiszem, bármely telivér ultramontán nem fejezhette volna ki e gondolatot paposabb stylusban.

Lássuk tehát az ellenvetést.

Annak látszólagos helyessége csak a jogi és erkölcsi momentum szándékos összezavarásából ered. A papság e kettőt összebonyolítja, hogy a fogalmak zavarában annál kényelmesebben halászhasson.

Válaszszuk el a kettőt egymástól, s a dolog mindjárt világos lesz.

Amit a házasságban szabályok, törvények, szóval intézkedések által szabályozni lehet, – az annak *jogi oldala*.

S e jogi momentum, igenis, logice megállapítja az állam kizáró illetékességét.

S ezen illetékességnek nem árthat az, hogy a házasságnak még erkölcsi oldala is van, – mert ez nem képezheti tárgyát a jogi szabályozásnak.

A házasság erkölcsi momentuma lényeges, de azt paragrafusokba foglalni nem lehet.

Mert valjon miben áll a házassági viszony erkölcsi oldala?

Nem állhat az másban, mint azon benső lelki viszonyban, mely a házas feleket összefűzi, mint azon kölcsönös vonzalomban s rokonszenyben, mely őket lelkiileg egyesíti. Ez azon szellemi kapocs, mely a házasság

külső formáiba tartalmat, életet lehel, – s melynek, a felek külső formaszerinti egyesülése a házasság megkötése által, nem forrása, hanem csak a világ előtti nyilatkozása, törvényesítése.

Mikép történjék e formaszerinti egyesülés, mik legyenek a törvényszerűség kellékei, – ezt meghatározni lehet, sőt kell; – de azon benső erkölcsi kapcsolatra, mely egyedül teszi a szó ethikai értelmében teljessé a házasságot, – semmiféle hatalom befolyást nem gyakorolhat.

A házasság morális momentumuma a felek legbensőbb erkölcsi énjében gyökerezik, s attól függ, – azt semmifélele törvényhozás, legyen bár egyházi vagy világi, nem szabályozhatja.

A törvény megparancsolhatja a házaspáraknak, hogy gyámolítsák egymást, hogy együtt lakjanak s éljenek, – eltilthatja őket a házasságtöréstől, el bizonyos feltételek alatt magától a házasságkötéstől, – mert mindezek *külső tények*, mindezek a házasság jogi oldalát érdeklik.

De a törvény nem parancsolhatja meg a házaspáraknak, hogy rokonszenvezzenek egymással, hogy szeressék egymást, nem tilthatja el őket attól, hogy boldogtalanoknak érezzék magukat a házasságban, – mert mindezek az ember lelki énjében gyökereznek, mindezek a házasság erkölcsi momentumához tartoznak.

Mindazt, ami a házasság erkölcsi oldalához tartozik, a dolog természete elvonja a törvény szabálya alól; s azért az oly törvény, mely ezekre akarna sza-

bályokat alkotni, csak oly nevetséges mint felesleges volna.

A házasság erkölcsi momentumára befolyással vannak az egyes emberek természeti hajlamain kívül a házaselek műveltsége, s általános erkölcsi fogalmai.

A törvényhozás rajok ki nem terjeszkedhetik.

Úgy nem az egyházi, mint a világi.

Tudja ezt az egyház jól, – maga az egyházjog sem kísérti meg a házasság erkölcsi momentumának szabályozását, hanem csakis a külsőségeknek meghatározására szorítkozik, – de azért az ultramontánok ezt be nem vallják, mert hiszen főügyességök azon bravourban áll, melylyel hirdetni tudják azt, amit maguk sem hisznek.

Mi következik ebből?

Az ultramontánok szerint a házasságnak vallási oldala is van. – Én ugyan nem hiszem, s nem hiszi azt más józan ember sem. De azért megengedem, legyen vallási oldala. Ezt azonban az állam tekintetbe nem veheti, mert ez hit dolga; ez tehát nem határozhatja meg a házassági ügyek körüli illetékességet.

Van a házasságnak *erkölcsi oldala*. De ez, miután semmiféle törvényhozó hatalom által, álljon az bár világiak vagy egyháziakból, nem szabályozható, – nem állapíthatja meg a házassági ügyekben való illetékességet.

Hátra van még a *házasság jogi* oldala, mely a világ valamennyi törvényhozásának – egyházinak úgy, mint polgárinak tanúsága szerint, – egyedül eshetik szabályozás alá; s mely egyedül lehet irányadó az illetékesség kérdésében.

Hogy pedig e jogi természetből eo ipso és kizárólag folyik az állam illetősége, – ezt senki, kinek csak homályos fogalma van is e tárgyról, nem tagadhatja.

X.

Főtisztelendő krokodilkönnyek.

Azon, a polgári házasság ellen felhozatni szokott argumentumok közt, melyekkel az ultramontánok az emberek jobb érzésére igyekeznek hatni, az imént említett „erkölcsi momentum” után mindjárt nyomon következik a „*vallás érdeke*”.

Valjon nem mulattató-e, mikor egy pap, kinek minden gondolata csak a hatalom, befolyás, gazdagság, – a vallás érdekeire hivatkozik?

Lehetetlen el nem mosolyodni, kivált ha azt oly módon cselekszi valaki, mint a boldog Magyarországnak e nagy tudományú kananoka.

Mert a nagyságos úr nem mond csekélyebb dolgot, mint hogy a mai világ „irtó háborút visel a keresztyén vallás ellen”.

Az ember azt hinné, hogy anti-keresztes hadak harcolnak mindenfelé, hogy minden faluban a nép legalább egy-egy máglyát táplál éjjel-nappal katolikus világiakkal és papokkal, – az ember hajlandó volna azt hinni, hogy a 19. század legalább félannyi papot és ultramontant akar elégetni, felkötteni, mint amennyi

eretneket és pogányt a dicső Róma a szeretet vallásának nevében századokon át máglyára és kínpadra vonszolt!

Es ezen irtó háború borzalmait olvasva, azt hinnék, hogy a „szemet szemért” elv nyomán Európa vizeit vörösre festi a papság százainak vére!

Nyugodjék meg a nagyságos úr. Ez a rettenetes irtó háború csak az ő feltüzelt agyvelejében él, – mert hogy az „isteni kinyilatkoztatás” ily fura dolgot sugalljon tollába, azt igazhívő lelkem el nem képzelheti.

Ne féljen semmit. Főleg pedig kímélje meg magát azon fáradságtól, melybe a keresztyén vallás veszedelme felett sírt krokodil-könyeinek kisajtolása kerül. Mely fáradságot, hogy az olvasó kellőleg méltányolhasson, ideigtatok néhány gyöngyszemet a kananok úr könyeinek tengeréből.

De nem, – a főtiszt, úr még azt hinné, hogy az ő rovására akarok nevetetni, ami távol legyen tőlem.

Nem idézem sem theologikus bombasztjait, sem jeremiádjait, – főleg miután remélem, hogy szemeiből a könyeket azóta volt módjában a sz. zsinat átkai-val felszárítani.

Csak néhány piquáns ellenvetését leszek bátor illusztrálni.

A polgári házasság „pogányságra vezet”. – Más szóval: a polgári házasságban az ember csak akkor fizet stólát a papnak, ha akar, – de nem köteleztetik reá.

„A polgári törvényhozás emberek kezében van,” – tehát nem szabályozhatja a házasságot. – Más szóval: mi papok nem emberek, hanem valami fensőbb lény vagyunk, afféle fiók-istenek, – ti emberek pedig a mi rabszolgáink.

„A polgári házasság magában véve erkölcstelen, – mert istentagadáson, atheismuson nyugszik.” – No ezt már nem lehet parodizálni, ez már maga parodia.

Ezen ijesztő igazságok után a kanaanok úr heroldi hangon kimondja, hogy „a polgári házasság nem remélheti isten áldását.

Brrr! – Hanem, ne féljünk. A kis hamis csak ijeszteni akar efféle – krampuszszal. Mintha bizony még gyermekek volnánk, akik elhiszik, hogy az isteni áldás csak úgy ér valamit, ha a pap előbb bélyeget nyom reá, melyen az áll hogy: passirt!

„Isten nevét hiába ne vedd,” – mondja a parancsolat, s valóban nem illik egy paphoz ily frivol játékot üzni isten nevével.

Mai nap már tudja a koldus is, hogy a becsületes, erkölcsös életmódra megjön az isten áldása minden papi közbenjárás nélkül is.

De valamint absolut államban a hatalom elbizakodott szolgálai az uralkodó nevét szeretik köpenyüi használni, – úgy szoktak az ultramontánok isten nevével takaródní.

Hagyjanak fel e bűnös játékkal, s gondolják meg inkább mi a vallás valódi érdeke? – gondolják meg,

érdekében van-e a vallásnak, hogy nevében erőszak követtessék el a polgárok lelkiismeretén, – érdekében van-e, hogy köpenyül szolgáljon a papság hatalom-terjeszkedési törekvéseire?

Mert nem a vallás, – hanem a papi kaszt érdeke szól önökből, midőn ily szenvedélylyel kelnek ki a javuló világ jótékony eszméi ellen.

És hogy ez nem túlzás, nem ferdítés, azt az egyház másfélezredes törekvése beszéli, – azt hangosan kiáltja azon szerencsétlen országok sorsa, melyekben a papság mindenhatóságát csak a népnek vallástalansága s erkölcstelensége múlja felül.

Elárulja ezt maga a kanaanok úr is.

„A polgári házasság csökkenti a népnél az egyház *tekintélyét*” – mond egy helytt könyvében.

Minden mai zavar és forradalom oka abban rejlik, úgymond másutt „hogy a családokból a *papi szellem* tökéletesen kihalt.”

Íme, nem a vallás érdeke, hanem az egyház, vagyis a *papság tekintélye*, – a *papi szellem ápolása* fekszik az ultramontanoknak lelkökön, midőn jesuitikus arcfintorítással a vallás veszedelméről zengnek elégiákat!

XI.

Szent rágalom a polgári házasság ellen.

Nem tagadhatom meg e helytt magamtól azon elégtételt, hogy még némely idevágó phrázist a kananok úrnak ne idézzem. Teszem ezt az ügy érdekében, mert ezekből kilátszik, hogy még oly nagytudományú férfiú, mint a nagyságos úr, sem tud val amire való okot felhozni ellene.

„A polgári házasság által az emberek a gonoszra buzdíttatnak.” – Mikép és miért? – ez a kananok úr titka.

„A polgári házasság veszélyezteti a keresztyén ember üdvösségét.” – „A polgári házasság a lelkészt szent működésében gátolja.” – A polgári házasság által az állam a házasság tisztességes címét megbecszteleníti.

Megjegyzendő, hogy ezeket nem valami humorisztikus lap írja, hanem egy főtiszt, kananok.

Ugyanő felkiált nagy elkeseredéssel: „az állam semmiféle büntetéssel nem sújtja a nyilvános ágyasokat.”

Pszt! főtisztelendő úr! ugyan legyen egy kis tekintettel a római parochiák háznépe iránt, mely legalább némi vigasztalásul szolgál az egyház szegény üldözött (!) szolgálóinak!

*

Nem új dolog, ha a kanaanok úr a polgári házasságot concubinátusnak nevezi. De nem új maga a concubinátus sem.

A concubinátus a római jogban oly házasság volt, mely nem bírt a matrimonium minden jogi kellékével és hatásával; – melyben a nő, s a gyermekek nem bírtak a törvényes uxor és gyermekek minden igényeivel.

E concubinátus a keresztyén korban sokáig fennmaradt. Maga Nagy Károly, kit az egyház, lábaihoz borulva dicsőített, többszörös concubinátusban élt. Ez így tartott a reformációig.

Ekkor a római jog szerinti concubinátusokat a tridenti zsinat megszüntette. De miután azon okok, melyek a concubinátust Rómában szülték, ekkor is fennállottak, maga az intézmény is fenntartott, – s akárhányszor használtatott az egyház által is.

A római concubinátusból, – melyre a férfi oly növel lépett, kivel érvényes matrimoniumot nem köthetett, például színésznővel, vagy bármily alacsonyabb származású növel, – lett a keresztyén világban, a római egyházjog szerint a morganatikus, balkézre

kötött házasság; – mely kath. fogalmak szerint egy cséppel sem bír inkább a valódi házasság kellékeivel, mint bírt a concubinátus római felfogás szerint.

Tehát nem mi akarjuk, hanem az egyház ápolja a konkubinátust.

S ha az ultramontánok azt mondják, hogy a polgári házasság nem keresztyén házasság, kérjük, – mi ez tehát?

Keresztyén emberek házassága, a keresztyén világ fogalmainak megfelelő alakban, – s ez a polgári házasság.

S végre is miben is áll e rettenetes dolog, melyet papjaink annyira gyűlölnék?

A polgári házasság abban áll, hogy

a házasság tartama, hatása, megszűnése, feltételei felett az állam törvényei határoznak,

hogy a törvények végrehajtására, a peres kérdések eldöntésére a polgári hatóságok hivatvák,

hogy az állam minden polgárai, felekezeti különbség nélkül, ugyanazon törvények alatt állanak,

hogy mindenkinek szabadságában áll házasságát utólag saját egyházi hatósága által megáldatni, – de erre nem köteleztetik, mert házassága enélkül is érvényes.

*

Az eddigiekből azt hihetné az olvasó, hogy a kananok úr, kinek korszakot alkotó művét ismertetni szerencsém van, valami epés, fekete vérű ember, komor arccal s mogorva szavakkal.

Az is. De nem mindig. Tud ő humorizálni is. És hogy ez ismertetés ne legyen egyoldalú, kötelességemnek tartom olvasóimnak néhány elmés ötletét is bemutatni.

A kánonok úr minden barbár népet felhord, melynél a házasság papi kézben van; s különösen örülni látszik azon felfedezésnek, hogy íme még a világ legmíveltebb, legcivilizáltabb népénél, – a hot-tentottáknál is papok kezelik a házasságot!

És így remélhető, hogy a nagyságos úr nem-sokára ki fog vándorolni az ő választott népéhez, a hot-tentottákhoz, mert itt bizony megszánd árvák már napjai a papi dicsőségnek.

Ez olyan *öntudatos* humor. Németül Galgenhumor”.

De a kánonok úr nemcsak e neméhez ért az éke-lésnek.

„A tridenti zsinat *azt hitte*, hogy a házasság érvényessége vagy érvénytelensége felett csak az egyház rendelkezhetik.”

Boldog isten! de hát mi mindenről nem *hitte* az egyház, hogy joga van rá, a jus primae noctistól kezdve az eretneksütésig? –

„Vagy talán *azt fogja* valaki mondani, hogy az egyház *beleavatkozott* a polgári hatalom jogaiba, és oly jogot gyakorolt, mely őt meg nem illette? – Azt akarják tehát feltenni, hogy a szentlélek által oltalmazott egyház nem is ismerte hatalmának határult?”

Es ez utóbbi, bármely aesthetikában helyet foglalhatna, mint példánya a *naiv* humornak.

*

De nemcsak *naiv*, hanem *vakmerő* is tud lenni a kánok úr elmefuttatásaiban; midőn például felkiált: „Az emberi nem szaporításának szentélyét (ahol t. i. a testek cserébe átadatnak) nem lehet inkább lealázni, mint azáltal, hogy inter negotia civilia számíttatott!”

Hozzátehetne volna, hogy a házasság eredeti méltóságát csak a papság *jus primae noctis*-ának visszaállítása restaurálhatja.

Es mindezekből azt következteti a kánok úr, hogy tehát nem az állam, hanem az egyház illetékes hatósága a házasságnak.

Ezen, ily hatásos argumentumokkal támogatott állítás mellett érdekes lesz látnunk azt is, minő fogalmakkal bír a kánok úr az állam és egyház egymáshoz viszonyáról.

XII.

Csalhatatlan nézetek az állani és egyház közti viszonyról.

Míg minden értelmes állampolgár és jó hazafi azon meggyőződésben van, hogy az állam a maga területén, magánál magosabban álló, s kivált idegen hatalmat, aminővé a pápaság az egyházat teszi, el nem ismerhet, addig a kánok úr azon cynismussal, mely az ultramontánokat hazafiság dolgában jellemzi, kimondja, hogy „az állam tekintélye nem lehet nagyobb az egyházénál.”

Más szavakkal: a magyar felelős kormány és népképviselő által képviselt államhatalom akarata a magyar államban nem nyomhat többet, mint az, amit IX. Pius parancsol!

Lehetetlen el nem érzékenyednünk a hazafiság e megható nyilatkozása előtt.

De nehogy azt képzeljük, hogy ha netalán az államhatalom magával *egyenjogúvá* teszi az idegen kényuralom alatt álló római papságot, ezáltal az ultramontán igények már kielégítenének, a kánok úr bővebben meg is magyarázza fentebbi tételét.

„Az egyház, úgymond, az emberi cselekedetekre és kötelességekre nézve *általában legfőbb hatalommal bír*, és ezeknek törvényt szab!”

Utóbb pedig: „Az egyház majdnem *minden egyéb ügyekben, melyek körül az- emberek alkudozni és szerződni szoktak*, a keresztyén társadalom javára *meghatározhatja* azt, ami az igazsággal és méltányossággal megegyezik”.

Más helyt ismét azt fejtegeti, hogy az *egyház istentől minden világi dolgok feleit is hatalmat kopott*.

A kánonok úr tehát nemcsak egy rangra, hanem határozottan *fölébe akarja emelni a papságot a felelős kormánynak és népké pris életnek*, – *fölibe az alkotmánynak*.

E törekvés ma már szánakozó mosolynál egyébre nem indíthat. Csakis a kánonok úr hazafias észjárásának jellemzésére idézem e pár gallimathiaszt.

Ily humoristikus fogalmakkal bírván pedig a nagyságos úr az egyház hatásköréről s őt megillető hatalmáról, nem csodálhatjuk, ha bámulatos éleselműséggel bebizonyítja hogy Krisztusnak esze ágában sem volt a házassági ügyek szabályozását Magyarország felelős kormányára s népképviselőjére bízni.

S ezt a kánonok úr teljesen helyén látja. „Mert ha ezen joggal (t. i. házassági bontó akadályokat szabni), a világi fejedelmek (az is jellemző, hogy a főtitzt, úr mindig csak abszolút *fejedelmekről* beszél; a nép befolyását a törvényhozásra vagy ignorálja, vagy

el nem ismeri, mert soha egy szóval sem említi!) bír-
nának, ellenkezőket is rendelhetnének azokkal, melye-
ket az egyház szabott. – De mily zavar támadhatna
ezen esetben?” –

Igen, az államhatalom fog is ellenkezőket rendel-
ni az egyház szabályaival, – de azért, ne féljen a
kananok úr, zavar nem fog keletkezni; mert a kor-
mány, felelőssége érzetében fog módot találni a kép-
viselet által hozott törvényeknek a makrancoskodó
papságnál is érvényt szerezni. S ha nem volna a ma-
gyar papságban elég hazafiság s alkotmányos érzelem,
meghajolni a törvény előtt, – lesz az államnak ha-
talma e lázzadókat meghajtani ha lehet, megtörni,
ha kell.

Ily megfélemezés után a hazafi és állampolgár
kötelességeiről, nem lephet meg, ha a kananok úr ta-
gadja, hogy az állam a házasság érvényét megsemmi-
sítő akadályokat szabhasson, s legfeljebb azt engedi
meg, hogy vagyon ügyekről intézkedjék, és hogy „el-
rendelhesse mind azt, mit az egyházi törvények fenn-
tartására és megszegőinek polgári büntetésének általi
megfékezésére alkalmasnak tart.”

Más szavakkal: a papság szab törvényt, – az
alkotmányos államhatalom pedig a papság rendőri
szolgája!

*

És mily leplezetlenül űzi a nagyságos úr ez al-
kotmány-ellenes izgatást!

Nyíltan bevallja, hogy a polgári házasság által az egyház *igen hatalmas eszköztől a befolyásnak megfosztatik*. – Nem gondolja meg, hogy csak ezt kell a közönségnek elhinni, és a polgári házasságot mindenki Örömmel fogja üdvözölni?

És mennyire megy e papság elbizakodása!

A nagyságos úr a cánonjog házassági szabályait, az „Alkotó művének” nevezi, – tehát a tridentí zsinat püspökei = isten. – Minő istenkáromlás!

*

Majd ismét felhagy e gőgös hanggal, s okoskodásra, – panaszra, – kérelemre, – végre hízelgésre fordítja a dolgot.

„A polgári házasság sérti az egyház társadalmi jogait.” – Hogy mik legyenek ezek? – Halljuk az okoskodást. Valamint egy kasino minden tagja köteles megtartani az alapszabályokat, – úgy az egyház tagja köteles megtartani az egyház törvényeit.”

Meglehetős frivolitás ugyan, kivált pap részéről az egyházat egy kasinóhoz hasonlítani, – de ügyetlen is. Mert míg a kasino alapszabályait magok a tagok alkotják, az egyház törvényeit mindeddig egy privilégiait rend hozta, a tagok ⁹⁹⁹/₁₀₀₀- edrésének hozzászólása nélkül; – s hozta nem a társulat érde-

kében, mint hozatnak a kaszinói alapszabályok, hanem hozta a maga hegemóniája, abszolút hatalma érdekében.

„Mit vétett az egyház, hogy a házassági ügyek tőle elvétnének?” kiált fel aztán panaszos hangon. A felelet egyszerű: a papság megérdemelné ugyan a büntetést, amiért századokon át bitorolta a jogot, – de itt nem büntetésről, hanem csak a bitorlás megszüntetéséről van szó.

És ha mindezek dacára „az egyház nem mondhat le soha azon követelésről, hogy őt kövessük, hogy neki engedelmeskedjünk,” – hát ne mondjon le. Ha kedve telik benne, ám „követeljen” a mennyit tetszik.

Mulatságosabb ennél, amint hízelegni kezd az államnak.

Miután kifejté teoriáját, mely szerint a magyar országgyűlésnek IX. Pius szemhunyorításai szerint kell táncolnia, jesuitikus hangon felkiált, hogy a polgári házasságot „úgyis annyit zaklattott magyar hazánk bajainak növelésére” akarják behozni.

Nyugtassa meg honfiúi bánatát a kananok úr. Csak az önféle urak ne zaklassák szegény magyar hazánkat, a polgári házasság bizony nem lesz annak ártalmára.

S hogy végén csattanjon az ostor, még megkockáztatja e hatásos sophismát:

„Ha szabad az egyház parancsait megvetni, nem volna szabad magát az állam törvényein túl tenni?”

Megjegyzendő, hogy itt az egyház parancsait megveti az országgyűlés, ha a polgári házasságot törvénybe foglalja. – Ez is olyan „alkotmányos érzelem”.

XIII.

Kegyes instrukciók a törvény elleni izgatásra.

A nagyságos úr az alkotmányos államhatalom elleni izgatásaiban nem szorítkozik pusztán a theoretikus térre, hanem átlép a gyakorlati életbe, néhány „lélektani kép” ügyesen használt alakjában gyakorlati útmutatásokat adván a papságnak, mikép kell majd annak idején az ország alkotmányos törvényei ellen izgatnia.

Ha e törvény meg lesz hozva, remélhetünk tőle majd egy „kézikönyvet, gyakorlati vezérfonalul a kath. papság számára az alkotmány elleni izgatásban”. Addig is izleltetőül szolgáljon néhány mutatvány.

Elpanaszolván, hogy a házasságot az egyház „áldásos kezéből” ki akarják venni, elmondván, hogy a polgári házasság „veszélyes ajándék, melyet a kormány mindnyájunk számára készített,” – a következőkben ékes jelét adja hazafiúi érzelmeinek:

„Azért őt (azt t. i. aki polgári házasságra lépett), amíg a tiltott cselekmény (= az, amit alkotmányos

törvény rendel) véghez nem vitetett, mindig a katolikus egyház tagjának tekinti, (minő kegy e kaszinói választmány részéről!) és csak a cselekedet végbevitel után nem lehet többé az egyház tagja. (Tehát, aki a törvénynek engedelmeskedik, excommunicálandó.) Hanem az egyház őt még ezáltal sem utasítja vissza, most is keresi még az eltévedt juhocskát (mily megható definitiója a nyírás és nyúzás papi teoriájának!), a kiiगतatást kimondja ugyan rá, – (de azért juhocska marad és gyapjával adózhatik), a jognak védelmére es a büntett (= alkotmányos törvény elismerése) kiengesztelésére, mely azonban mint büntetés csak javulására szolgáljon. – De mily helyzetbe jó az egyház, midőn ily embert az igazság (t. i. a törvénszegés) útjára visszatéríteni igyekeznek? Az egyházilag tilos házasság polgárilag megkötetik, s gyermekek születnek. Midőn a kath. ember vissza akar térni, mindenek előtt azon követelés (!) intéztetik hozzá: bontakozzál ki bűnös viszonyodból! (azaz: csapd el törvényes feleségedet!) És most kezdődnek azon valóságos nehézségek, melyek ily egyház ellenes (= törvényes) és gyermekekkel megáldott viszonyból származnak, melyek az apai és anyai szívet megtörik, és azon kínos helyzetbe hozzák, hogy választania kell az egyház és annak ígért áldása, vagy az egyháztól elpártolva, az üdvösségnek kockázatása közt.”

A kanonok úr tehát kilátásba helyezi, hogy a papság a végletekig viendi az állam elleni agitációt,

hogy – ami örök idők óta egyik leghatékonyabb fegyvere volt, – pokollal, kárhoyattal fogja rémítgetni a könnyenhívő népet, hogy elijesztsze az alkotmányos törvények megtartásától!

Szolgálhatok még egy másik ily – a kananok úr szerint – „lélektani képpel”, – mely ennél még cifrább és jellemzőbb.

„De tekintsük a dolgot lélektanilag, úgymond, és tegyük fel azt az esetet, hogy a pap *megtagadja* egy oly házasságnak megáldását, mely a polgári hatóság előtt érvényesen megkötött. Mi fog történni? – A mézeshetek elmúltával, az élet a mindennapiság hideg prózájával áll be. Ekkor a kath. vallás szellemében nevelt nő szívében bizonyos órákban aggodalmak keletkeznek, és meg kezdi bánni, hogy a szerelem szenvedélyétől annyira elkábittatta és elragadtatta magát, hogy az egyházi törvény ellenére, és annak áldása nélkül lépett házasságra. De férjéhez szeretete elnémítja ezen aggodalmat, és a farsangi multságok elosztatják azokat; de beáll a húsvét ideje, és ez a nőt a *gyóntatószékhez* szólítja. Kételyei és aggodalmai újból felmerülnek, és most a *pap szájából az ágyasság borzasztó kifejezését fogja hallani*. A szegény nő érti ezen kifejezésnek súlyát, és *pokolbeli szikra, gyanánt járja át ezen szó megtört szívét!* És most vége a *nyugodalomnak és megeleégedésnek*, saját lelkiismerete és az egyház színe előtt megszeplősítettek tűnik fel, – férjében istentelen csábítót, és azon ártatlan lényben, melyet egy év le-

folyta után anyai karjaiban ringat, egy – fattyút lát; házassági frigyének és életének boldogsága romba dőlt! Erősnek akar tetszeni és titkolja könnyeit! Vallásos érzelmeit le akarja küzdeni, de egy kiírthatatlan féreg rágódik szíve éltető erején, és kétségbeesetten kiált fel sokszor: a polgári házasság, a vad házasság!”

A szeretet vallásának papja oly megható szavakkal ecseteli egy szegény nőnek sorsát, kit egy fanatikus nevetlen pap durva ijesztgetéseivel kétségbe ejtett, hogy első pillanatra azt hinné az ember, miszerint e leírás célja óvni a papságot az ily, gyöngelkek rovására üzött agitációtól.

A világért sem. A szeretet vallásának papja két célt tart szem előtt e sorok leírásánál.

Az egyik, utasítási adni kezdő ultramontán népámító demagógoknak, hogy miként lehet a nők gyöngeségével papi érdekek melletti izgatásra visszaélni.

A másik: elijeszteni az embereket a polgári házasságtól.

A főtiszt, úr tehát nyíltan kimondja, miszerint a papság nem fog pirulni még a *gyóntatószéket* is, – a kath. vallás szerint a pap legnemesebb működésének színhelyét, – *a törvény elleni izgatás által befer-tőztetni.*

Kimondja, hogy a papság a polgári házasság behozataláért avval fogja magát megbosszulni, hogy *gyöngé nőket*, kiket vallásos kedélyök kezébe ad, *kétségbeesésbe dönt.*

Szóval ultramontán cynismussal lábbal taposva minden hazafiúi kötelességet és minden emberi érzést, kimondja nyíltan, hogy a papság nem fog válogatni az oppositio eszközeiben, hogy kész lesz a templomot, kész lesz a gyóntatószéket aljas agitációjának eszközévé alacsonyítani, – hogy nem törődve egyesek családi boldogságával, meg fogja támadni a nőt, megfogja támadni az anyát, hogy igyekezni fog kétségbe ejteni őt maga és gyermekének üdvössége felett, – hogy megkésérintse nekik a polgári házasságot, – ad majorem Dei gloriam!

Kimondja nyíltan, hogy áldozat kell a papi fanatismusnak; s hogy ez áldozattá a nőt, a gyöngé nőt fogja tenni. Midőn a férfiak felvilágosodásán csúfot vall hazug agitációja, a nőkhöz fordul, kikutatja gyöngéiket, s mérges kígyóként ereszti fullánkját azon Achilles-sarkba, melyen sok nő oly könnyen megsebezhető. Azt tapasztalja vagy reméli, hogy a nő lelkiismeretében aggályok fognak támadni. A nőben túlnyomó a kedély, a képzelet uralma, s melyet ez ápol: a pietismus; – és ő mohó vágygyal ront prédájára, hogy nemtelen módon megölje lelkét!

Így nier egy ember szólni, kinek hivatása hirdetni a szeretet igéit, a gyöngéket támogatni; a szenvedőket vigasztalni!

Nem tudom, mennyire fognak, s valjon fognak-e egyáltalában a nagyságos úr fenyegetései megvalósulni. Nem tudom, lesz-e képes a magyar papság ennyire megfélekedezni az ember, a polgár és a pap

legszentebb kötelességeiről, mint azt a kananok kilátásba helyezi, midőn így szól:

„Ezt (t. i. a törvény elleni izgatást s annak megszegését) minden pap, ki kötelességét ismeri, meg fogja tenni, és *egy* percig sem fog habozni, ő véghezviendi lelkészi hivatalát, habár később a nyilvános rend ellen elkövetett merényletről vádoltatnék is.” (146. 1.)

Remélni akarom, hogy a főtiszt, ár rossz próféta, s hogy a magyar papság becsületesbnek fog mutatkozni.

De azt tudom, hogy ha Magyarországon a papság ennyire elfeledkeznék magáról, ha egy pap elég vakmerő volna az alkotmányos törvény elleni agitációt ily térre vinni át, – akkor tudom, hogy mint egy ember fog felszólalni a nemzet összes közvéleménye, hogy eltiporja a bűnös papot, ki az ország törvényei, az emberi érzés, az erkölcsiség parancsai ellen fellázadni merészelt.

Csak rajta veres öves uraim, – uszítsák alattas papjaikat ily gaztettekre, – a vesztesek csak önök lesznek e küzdelemben, mert a nép millióival, egy felvilágosodott nemzet minden erényével, minden jobb érzésével fognak szemben állani!

XIV.

A szabadság követelményei.

Mindezeknél valamivel plausibilisebbnek látszik, ha a kananok úr azt hozza fel okul, hogy a polgári házasság nem szükséges, és hogy azt politikai okok nem javasolják.

Ha felvesszük e tekintetben tényleges viszonyainkat, s összehasonlítjuk avval, amint lenniök kellene, – be fogjuk látni, hogy a polgári házasság igenis szükséges.

Szükséges, elkerülhetlenül szükséges pedig mindenek előtt a *lelkiismereti szabadság*, az állampolgárok jogegyenlősége érdekében.

„Az alapelv, melyből én kiindulok, – monda Deák Ferencz a képviselőházban tartott beszédében, a szabad állam és szabad egyház eszméje, és a vallásfelekezetek jogegyenlősége. – Ugyanazért eddigi törvényeink azon részét, mely a vegyes házasságokat is a r. k. szentszékek által rendeli elítéltetni, úgy szintén azon elvet, hogy mivel a kath. fél saját hitelvei szerint újabb házasságra nem léphet, az a protésztaáns félnek se engedtessek meg, még akkor se, ha azt

az ő vallás elvei megengednék; és a törvénynek azon rendeletét, mely szerint vegyes házasságoknál a r. k. atyának minden gyermekei a kath. vallásban nevelendők, de ha az atya nem katolikus, e részben viszonyosság nincs: mindezeket a szabad egyház fogalmával és a vallások jogegyenlőségével ellenkezőknek tartom, és e rendelkezéseket mielőbb eltöröltetni óhajtom.”

„Sem a szabad egyház eszméjével. – monda más helytt ugyané beszédben, – sem a vallások törvényben kimondott jogegyenlőségével meg nem egyezik a törvénynek eddig fennálló azon rendelete, hogy a r. kath. szentszék Ítéljen a vegyes házasságokban a nem rom. kath. fél felett, s egyedül azért, mert a kath. fél saját hitelvei szerint más házasságra nem léphet, a bíróság ítélete a másik nem kath. félt is kötelezze saját hite elveinek ellenére.”

„Ezek azok, mik a vallások jogegyenlőségét sértik, s a szabad egyház fogalmával ellenkeznek, mert felsőbbiséget tulajdonítanak a róm. kath. egyháznak s más egyházakat, legalább részben, a kath. egyháznak alárendelnek. E jogtalanság ellen évek óta küzdöttem szakadatlanul s küzdeni fogok mindig épen azért, mert a szabad egyháznak és a vallások jogegyenlőségének elvét szentnek és sérthetlenségnek tartom.”

Igen, a polgári házasság szükséges consequentiája a „szabad egyház szabad államban” elvének.

Mert ez elv nem jelenthet mást, mint, hogy az állam szabadíttassék föl az egyház, – az egyház szabadíttassék fel az állam befolyása alól, szóval, hogy a kettő egymástól teljesen elkülöníttessék.

Mert csak ezen elkülönítés által lehet az állam azzá, amivé lennie keil: a felekezeteken felül álló legfőbb hatalommá; – mert csak ezáltal lehet az egyház azzá, amivé lennie kell: kizárólag a vallás intézetévé.

Mert csak ha az egyház, természetesen az állam legfőbb souverain jogának sérelme nélkül, függetlenné tétetik a politikai hatalomtól, – csak ha az állam teljesen indifferens állást foglal a felekezetekkel szemben, – csak ezáltal hullhatnak le mindkettőnek kezéről azon békók, melyekbe eddig a trón és oltár bűnös szövetkezése által minden szabadság ellen, verettek.

Ez elv pedig csak úgy valósítható, ha a házassági, mint tisztán polgári ügyek feletti hatóság törvényhozási ügy, mint közigazgatási s bírói tekintetben kizárólag az államra ruháztatik; – ha a polgárok ezen tisztád polgári ügyben kivétetnek az egyház hatósága alól; – ha e nem vallási, hanem polgári ügy a polgári hatóság jogkörébe utaltatik.

Hogy pedig mostani állapotaink, melyekben a házasság feltételeit a papság határozza meg, azt a pap köti meg, s a pap ítéli meg, – ez elvnek egyenes satyrájául szolgálnak, azt feszegetni is felesleges.

Szükséges továbbá a polgári házassága felekezettek egyenjogúsága, a *lelkiismereti szabadság* szempontjából.

Amint az állam minden felekezetek egyenjogúságát kimondja, formáról is kell gondoskodnia, mely ezen egyenjogúságnak kifejezést adjon. – Lehetővé kell tennie a polgárookra nézve a házasság megkötését minden más hatalom beavatkozása nélkül.

Míg a ma érvényben álló törvényeink szerint mások a házasságkötés formái, feltételei, akadályai, elvásztásának módozatai minden felekezetre nézve: a jogegyenlőség elvéből következik, hogy minden polgárok ugyanazon törvények alatt álljanak.

S ha ezt pasztán nivellírozó törekvésnek mondják némelyek, mely a jog egyenlőségének ürügye alatt csak a külső *egyformaságot* akarja létrehozni, – úgy vagy nem értik ez egyformaság jelentését, vagy azt elferdítik.

Mert igaz ugyan, hogy az egyformaság még nem teljes egyenlőség, – de igaz az is, hogy hathatós eszköz az egyenlőségre nézve, sőt már ennek nagy részét magában foglalja.

A jogok terén a privilégiumok szülték azon historiai tarkaságot, mely ellen a 19. század még mindig küzdi irtó háborúját.

Az egyenlőség az egyformaságból fog következni. E kettő együtt jár és egymástól elválaszthatlan.

Tekintsük a praktikus életet.

A házassági jog terén a legnagyobb történelmi tarkasággal találkozunk, – s egyszersmind a legkirkívőbb privilégiumokkal.

Amazt abban látjuk, hogy például a katolikusok házasságáról kizárólag az egyház intézkedik, – protestánsok és zsidókéról állam és egyház együtt véve. Ezt abban látjuk, hogy a római papság oly előjogokkal van felruházva nemcsak a polgárok, nemcsak más felekezetek, hanem maga az állam felett is, minőkkel semmi más papság nem bír.

Ez ma már túlhaladott álláspont Az európai jogfejlődés ma már a történelmi különjogok megszűntével mindenütt egyöntetű, általános érvényű jogrendszereket teremt. Ma már nem lehet, – nem lehet kivált egy polgári szerződésben, hogy katolikus és zsidó, protestáns és görög megannyiféle törvénynek hódoljon.

Ugyanazon törvény alatt kell állania minden polgárnak.

Csak így lehet a jogegyenlőség megvalósítható.

Mert mindaddig, míg az állampolgárt, ha házasságra lépni akar, vallása szerint más és más hatóság-hoz utasítják, más és más törvényre kötelezik, – addig a jogegyenlőség, addig a szabadság pusztáphrázis marad.

A római kánonjog a jogegyenlőség elvét lábbal tapodja.

Mutatják a vegyes házasságok, minő nálunk eddig évenként vagy 3000 kötöttet, s minő ezentúl, ha zsidó és keresztyén is házasodhatik egymással, még több fog köttetni.

De az államnak nincs joga az egyházat szabályainak megváltoztatására kényszeríteni. Ez megsértése volna az egyház jogkörének.

Nem marad tehát más hátra, mint azt, amire az egyházat nem kényszerítheti, magának tenni meg; vagyis polgárilag szabályozni a házasságot.

Elkerülhetlenül szükséges ez a *lelkiismereti szabadság* érdekében.

Mert ellenkezik a lelkiismereti szabadsággal, hogy valaki vegyes házasságban oly egyház szabályait kövesse, melyhez nem tartozik.

Mert ellenkezik a szabadsággal, hogy valaki, aki például a katolikus dogmákat nem hiszi, köteleztetésék magát dogmáknak alávetni; – amint szépen mondja a kánonok úr sokat emlegetett könyvében: „Lehetetlen, hogy valakit kényszerítés által meggyőződésre vezessünk.”

Bizony lehetetlen főtiszt kánonok úr, sőt ellenkezik minden lelkiismereti szabadsággal. Azért az államnak kötelessége minden egyes polgárának lelkiismereti szabadságát bárki, még saját egyháza ellenében is megvédeni. Azért véget keli vetni a kánonjog uralkodásának, mely az embert kényszeríti egyházi

házasságra, – s be kell hozni a polgári házasságot, mely a házasság egyházi megáldását az ember szabad akaratára bízta.

Mert hiszen akárhány katolikus embernek meggyőződésével ellenkezik a házasságnak papos felfogása, – fel kell őt tehát menteni azon despotikus kényszer alól, mely eddig erőszakot tett meggyőződésén.

*

Hallottak már önök hóhért a humanitásról, az érzések gyöngédségéről értekezni?

Ilyféle hatást tesz az, midőn a kananok úr, ünnepélyes komolyságának teljes megőrzésével a lelkiismereti szabadságra hivatkozik a polgári házasság – ellen!

„Ki ruházza fel a törvényhozókat azon joggal, hogy az emberek vallási meggyőződését semmibe sem vehetik, visszautasíthatják, és ennek helyébe saját meggyőződésük törvényét rendelhessék?” – úgymond anélkül hogy elégedett mosolya elárulná, miszerint tudja hogy sophismát beszél.

Felelek tehát én is komolyan.

Senki sem ruházta fel e joggal a törvényhozókat.

De ők nem is igénylik ezt. Mert az államnak esze ágában sincs saját vallási meggyőződését oktroyálni a polgárookra.

Sőt inkább. A polgári házasságban az állam így szól: „Nekem, mint világi hatalomnak, semmi beleszólásom meggyőződésükbe. – Higyjétek, amit hinni

jónak láttok. – Higyjétek szabadon, s még az egyháznak se legyen joga lelketekre kényszerítve gyakorolni. – De a házasságot szabályozni kell. – En tehát szabályozom tekintet nélkül azon különböző vallási meggyőzésekre, melyeknek polgárim hódolnak. – Nem állok egynek pártjára sem, nehogy igazságtalan legyek a többiek iránt. De midőn korlátlan türelmet gyakorlok *vallási nézeteitekkel* szemben, – nem engedem, hogy *tettek* által törvényeimet megszegjétek.”

Az állam tehát nem kényszeríti a maga meggyőzését a polgárokra, – a dolog vallási felfogását nyíltan mindenkinek magán lelkiismeretére bízza, – s csupán a polgárok *külső tetteit* illetőleg szab törvényeket.

Ezt pedig teheti a lelkiismereti szabadság minden sérelme nélkül, mert különben épen nem hozhatna semmi törvényt.

Ha tehát összehasonlítjuk a polgári házasságot, mely a meggyőzést illetetlenül hagyva, csupán a tetteket szabályozza, – az egyházzal, mely még a meggyőzésre is kényszerítve gyakorol, – valjon melyiknek részén áll a lelkiismereti szabadság?

Különben tán felesleges is ez az egész polémia, mert hiszen a kananok úr, midőn a „lelkiismereti szabadságról” beszél, tulajdonképen nem azt érti alatta, hanem mást.

Ezt a mást pedig elárulja a következő szavakkal:

„Igen különös, midőn az állam az egyház jogát és lelkiismeretét semmibe sem véve, az egyesek lelkiismeretét akarja kímélni.

Más helytt ismét:

„De mindig csak az egyesek lelkiismerete és szabadsága pengettetik, és az egyesek szempontjából indokoltatik a polgári házasság szükségessége. De szabadjon kérdeznünk, valjon az egyház nem bír lelkiismerettel, nem bír szabadsággal?”

A kánonok úr alkalmasint azt hiszi, hogy valami nagyon szellemdús dolgot mondott e sorokban.

Pedig voltaképen csak igen ügyetlenül elárulta, hogy előtte az emberek lelkiismereti szabadsága nem bír értékkel, hogy azt egyenesen alá akarja rendelni az egyháznak.

Mert valjon mit jelent e kacér kifejezés „az egyház lelkiismereti szabadsága?”

Nem azt jelenti, hogy az állam az egyháznak *engedje hinni* azt, amit akar, – mert hiszen a hitet az állam úgylis illetetlenül hagyja.

Hanem jelenti azt, hogy az állam engedje az egyháznak vagyis a papságnak *tenni* mindazt, amit kedve tart.

A nagyságos úr szerint az egyház szabadsága például megköveteli, hogy az egyház vegyes házasságokban garazdálkodhassék ha tetszik, eretnekeket

üldözhesse szabad tetszése szerint, – hogy ne kelljen törődnie semmiben az állammal.

Vagyis érti az egyház szabadsága alatt azt, hogy *az egyház álljon felette az állam törvényeinek.*

Ez elég világos.

De világos az is, hogy a polgári házasság által az állam nem sérti az egyház jogos szabadságát, – mert nem kényszeríti oly felek összeadására, kiket összeadni nem akar, – de megengedi összeadnia azon feleket, kik, miután a törvénynek eleget tettek, egyházi áldásért hozzá fordulnak.

S még világosabb az, hogy mindent, amire kedve van, az egyház ne tehessen, mert ez nem volna egyéb, mint – theokratia.

S midőn valaki ügye védelmében a legszentebb eszméssel üzött ily frivol szójátékokra szorul, – nem hirdeti-e maga, hogy veszett az ügy, melyért kardoskodik?

Bizony gyöngé fogalmai vannak a kanonok úrnak a lelkiismereti szabadságról, ha azt hiszi, hogy ami Róma rendeleteivel ellenkezik, az az emberek lelkiismereti szabadságát sérti!

Még gyöngébbnek mutatkozik felfogása, ha kárhoztatja hogy: „a polgári házasság védői úgy vélekednek, hogy a polgári törvénynek az állam tagjaiban csak a polgárt kell tekintenie.”

Ez pedig igen természetes, mert a vallás legbensőbb magándolga mindenkinek, melyhez az államnak semmi köze. Mert, ha köze van, már veszélyezteti. S azért a valódi szabadság azt követeli meg, hogy az állam ne is tudja egyes polgáraitól, hogy mely felekezethez tartoznak.

Világosítsa meg a szentlélek a kanaanok úr homályos elméjét!

XV.

Papi alkotmányos érzelmek.

Meglehet, hogy már sokat is foglalkoztam a nagyságos úr becses személyével, de, ha már egyszer átláboltam könyvének göröngyös mezején, nem bánhattam el vele röviden már csak azért sem, mert ő nagyságának minden sorából kitetszik, mily nagy véleménynyel van önmagáról. A kananok úr ugyanis azon biztos meggyőződésnek engedi át magát martalékul, miszerint, – természetesen a sz. lélek segítségével, – teljesen kiforgatta ellenfeleinek okoskodásait.

E boldog meglegedés közbe-közbe aztán a jó kedv oly öntudatlan magaslatára ragadja önmagát, melyben felmentettnek hiszi magát a bizonyítás minden kötelessége alól; legalább ezt látszik bizonyítani azon modor, mely a gyanúsításokban és indokolatlan piszkolódásokban tetszik magának.

Az ily kifakadásokra azonban válaszunk nincs. Mert valjon mit feleljünk arra, ha például ő nagysága felkiált: a polgári házasság semmi egyéb, mint „két

különböző nemű személynek az érzékiség kielégítésére kötött szerződése!”?

Vagy pláne mit szóljunk arra, ha a polgári házasság védőit azon csalhatatlan tekintélylyel, mely az „egyház csalhatatlanságának” összegéből nekiosztályrészül jutott, egyszerűen botor és tudatlan embereknek deklarálja?

Ezek után marad-e számunkra egyéb, mint néma hódolattal leborulnunk a nagyságos úr lángelméje előtt, – ki oly szép véleménynyel bír önmagáról, hogy valószínűleg eretnekeknek nyilvánítana, ha lángeszében kételkedni mernénk?

De bármily kellemes dolog legyen is rám nézve ő nagysága becses személyével foglalkoznom, – az iránta való udvariasságon kívül nem szabad felednem az olvasó iránti kíméletet sem, s ez okból készülök főtisztelendő úrtól búcsút venni.

*

Okos emberek szokása előbb saját, s csak aztán mások háza előtt seperni.

Ha ő nagysága elismeri ez elv helyességét, s előbb saját háza, t. i. a főtisztelendő ultramontán klérus háza előtt seper, akkor teljesen értem, hogy ez elkeseredett vallomásra fakad: „Korunkat leginkább elvtelenség s jellemtelenség bélyegzik.”

Legyen szabad végül még egy okot felhoznom a polgári házasság mellett, mely ugyan rám vonhatja a

kananok úr szent haragját, ki megvetéssel tekint az ily világi érdekekre, – de mely végre is egy szabad nép szemében nem lehet az utolsó argumentum.

S ez az *alkotmányos szabadság* érdeke.

A szabadság első alapelve „semmit rólunk nélkülünk”.

S ha ez elv alkotmányunk alapját képezi, – váljon szabad-e azt lábbal taposnunk a társadalmi élet oly fontos ügyében, mint a házasság kérdése?

Nem azt követeli-e a szabadság eszméje, hogy a nép maga alkossa azon törvényt, melynek engedelmeskedni tartozik?

S miután az egyházi törvényt nem a nép, hanem egy csomó püspök gyártja a zsinatokon, – nem következik-e ebből is, hogy a világi hatalom kezébe kell adni ez illetékességet, – azon világi hatalom kezébe, mely a nép közvetlen befolyása alatt áll?

Értem a képviselőházat s a felelős minis-
teriumot.

S valjon a néptől, mely saját vagyonáról s véré-
ről, mely saját létezésének minden szellemi s anyagi feltételeiről intézkedik, – valjon enéptől lehet-e megtagadni a jogot, hogy társadalmi életének alapintézménye, a házasság felett is határozhasson?

Valóban e kérdés oly világos, hogy aki a népnek e jogát tagadni merészig az árulást követ el a szabadság, árulást maga a nemzet ellen.

Mert e kérdésben a nép önelhatározási jogát tagadni szabad országban nem egyéb – hazaárulásnál.

S valjon mit szóljunk a nagyságos úrnak egyrészt hazafiségához, másrészt logikájához, midőn le tudja írni a következőket: „A törvény, mint a társadalmi akarat kifejezése, nem nyújthat a házasságnak kezességet, és pedig annál kevésbé, minthogy maga a házasság a társadalomnak alapja”?

De hiszen a hazaárulás kenyere az ultramontánoknak!

Hogy mennyire jártas a nagyságos úr e materiában, lássa az olvasó könyvének néhány passzából.

Az oly állapotról, ha az államban „a törvények felett más hatalom nem létezik”, – a kananok úr azt mondja, hogy „az ily tan alkalmazható a vadállatokra”.

Minden valódi szabadságnak alapelve pedig az, hogy a törvény felett más hatalom ne létezzék. S ha a főtiszt, úr ezt vadállatokénak való állapotnak nevezi, mi ez egyéb, mint annak hirdetése, hogy a szabadság csak vadállatoknak való?

Íme, a „hazafias” papságnak ily fogalmi vannak az alkotmányos szabadságról.

S nehogy valaki azt higgye, hogy túlságos consequentiákat vonok le a nagyságos úrnak egy mondásából, álljanak itt még a következők:

„Az államhatalom, úgymond, csak addig részesül valóságos tiszteletben, meddig isten akaratja kifo-

lyásának tekintetik, mely azonnal megszűnik, ha csak emberektől származottnak gondoltatik”.

Mi ez egyéb, mint a korlátlan despotismus theoriája? Ez azon absolutismus, mely az „isteni küldetés” jogcímén századokon át korlátlan hatalommal uralkodott.

S mi ez egyéb, mint vakmerő negátioja minden szabadságnak?

Mert valjon szabad államban lehet-e más hatalom, mint ami a nép – tehát emberek – akaratából származik?

S ezt nem pirul állítani egy oly ember, ki az állam jóvoltából élvezi sinecuráját, – nem pirul állítani oly országban, melynek alkotmánya szerint minden hatalom a nép beleegyezéséből, a nép megbízásából származik!

Valóban undorral kell elfordulnia minden hazafinak az ily theoriáktól, melyekkel a 19. században a szolgaságot prédikálják.

Ily fogalmai vannak a kananok úrnak a szabadságról. Ő az államot képzelni sem tudja máskép, mint korlátlan absolutismus alakjában.

S ha ily felfogás mellett az embereket az állam mindenhatóságáról gyártott phrázisokkal akarja a polgári házasságtól elijeszteni, – valjon nem szól-e ez épen mellette?

Már láttuk fentebb, hogy alkotmányos államban az állam hatalmának idegen tényezők rovására való növekedése nem más, mint a nép jogainak növekedése.

S a nép jogainak, az alkotmányos szabadságnak nevében követeljük mi a polgári házasságot.

És ez ellen nem argumentum, ha a főtiszt, úr akad néhány rajongóra, ha vad communistákat s ábrándos socialistákat idéz maga mellett, kiknek szinte nem kell a polgári házasság.

Mert ez csak azt mutatja, hogy a végletek találkoznak, hogy a valódi szabadságnak a communismus és socialismus csak oly ellensége, mint a nagyságos úr lényét eltöltő reactió. Mert ez csak azt mutatja, hogy a polgári házasság életbeléptetése által csak a helyes közéletet találjuk meg, – a közéletet az egyházi reactió, s a communistikus rajongások között.

Tartsa meg magának a kánonok úr azon „felsőbb törvényt”, melyet oly fontosnak tart, hogy minduntalan hivatkozik rája, – *mi nem ismerünk Magyarországon felsőbb törvényt annál, melyet a nép képviselői a királylyal egyetértőleg alkottak!*

S a római papság gondolja meg, hogy elmúlt azon kor, melyben az egyház despotismusa támaszra talált a világi absolutismusban, – gondolja meg, hogy a trón és oltár bűnös szövetségét a szabadság szelleme felbontá, – gondolja meg, hogy, ha a reactió részére akar állani, egyedül, támasz nélkül lesz szemben a nemzettel, melynek haragja a szabadság árulóit menthetlenül el fogja tiporni!

TARTALOM.

I. A **gazdasszony**. Egyháztörténeti tanulmány.

Bevezetés 3

I. A „**gazdasszony**” egyháztörténeti fogalmának megállapítása.

Természetrajzi adatok a gazdasszonyról. – A világi és papi gazdasszony. – Szakácsné. – Unokahúg. – Fogadott gyermekek. – A gazdasszony az egyház történelemben.....7

II. A gazdasszony a keresztyénség első évezredében. A kicsapongás ösztöne a papságban. – Papok házassága. – A gazdasszony a régi római birodalomban. – A középkorban. –

Leánytized.....12

III. A coelibátus behozatala. Az apostolok feleségei. – Vallási őrülség. – VII. Gergely. – Vihar a coelibátus ellen. – II. Pius és fia. – Papfeleség. – Papszerető..... 17

IV. A gazdasszony a coelibátusban. Külön papi bordélyházak. –

„Szabad a csók!” – Papgyermek. – Mohammed, az arkangyal és egy egyiptomi leány. – Egy barát, az ördög és a város kéjhölgyei. – VI. Sixtus az első bordélyházakat megalapítja. – A nőnem a papság kezében. – Ha a gyóntatok asszonyok volnának? – A gazdasszony a gyóntatószékben.....21

V. A gazdasszony a zárdában. Papok nyilvános ágyasaik. –

Közös szerzetek férfiak s nők számára. – Két pap ötven gyermeket megfertőztet 27

VI. A gazdasszony a Vatikánban. Johanna pápa. – Miért nem

babáznak meg a pápák? – Pápák házasságai. – Háromszáz apácza egy fogra. – Római „Hirschpark”. – A sodomia

Rómában. – XVI. Gergely és gyermekei. – IX. Pius szerelmek. – A török szultán és a római pápa.....	36
VII. A coelibátust el kell törölni! A coelibátus határa. – A papi osztály erkölcstelensége. – Küzdés a hús ellen. – A coelibátus célja. – Egy magyar püspök és családja. – A coelibátus eltörlése.....	44

II. Egy némely főtisztelendő és nagyságos agyvelőnek sajátos aberrációi a polgári házasság dolgában.

I. Papi izgatások a polgári házasság ellen. Advocatus diaboli. – Három ultramontán nyomtatvány. – A Sz.-Istvánról nevezett népámító társulat. – Egy egri professor úr baklövésai. – Egy azóta bizonyosan kanonokká lett papnak a polgári házasság ellen elkövetett röpirata.....	59
II. A polgári házasság szüksége. A polgári házasság Európában. – Orosz és Magyarország. – Méltók vagyunk-e a szabadságra?	65
III. A polgári házasság ellenségei. Protestánsok, zsidók és szabadelvű katolikusok mellette. – Ellene a papok és az aszszonyok. – A római pápa és a hottentották fejedelme. – A pap egy színésznővel szüri össze a levét.....	72
IV. A házasság a történelemben. A római birodalomban a keresztények házassága. – A világ papos lesz. – Hogy ment át a házasság a papság kezébe? – A tridenti zsinat reakciója .	80
V. A nagyságos úr történelmi argumentation. A házasság emberi intézmény. – Papi logika. – Simor és Aristoteles. – Az ócskaság, mint argumentum.....	88
VI. Szentség-e a házasság? Hajdan. – A tridenti zsinat homályos helyei. – Ádám és Éva házassága. – Papi fogalmak isteni igazságosságáról. – A kis káté	96
VII. A házasság polgári szerződés. Mutatványok a nagyságos úr könyvéből. – Pórujárt argumentumok. – A házasság szerződési természete	104
VIII. A házasság erkölcsi természete. A házasság papi felfogása. – „Ha akarom vemhes, ha akarom nem.” – A kanonok úr aljas fogalmai a házasságról.....	112
IX. A házasság jogi oldala. Mít lehet a házasságban szabályozni?.....	122

X. Főtisztelendő krokodilkönyvek. Irtó háború a keresztyénség ellen.....	127
XI. Szent rágalmak a polgári házasság ellen. A nagyságos úr humorizál	131
XII. Csalhatatlan nézetek az állam és egyház közti viszonyról. A papság felette áll az alkotmánynak.....	139
XIII. Egyes instrukciók a törvény elleni izgatásra. A nagyságos úr megjósolja, hogyan fognak a papok a gyóntatószékben a polgári házasság ellen agítani. – Hátrább az agarakkal szent atyám!	142
XIV. A szabadság követelményei. A lelkiismereti szabadság követelményei. – Deák Ferencz beszéde. Jogegyenlőség. – A polgári házasság senkinek vallási meggyőződését nem sérti.....	148
XV. Papi alkotmányos érzelmek.....	159

